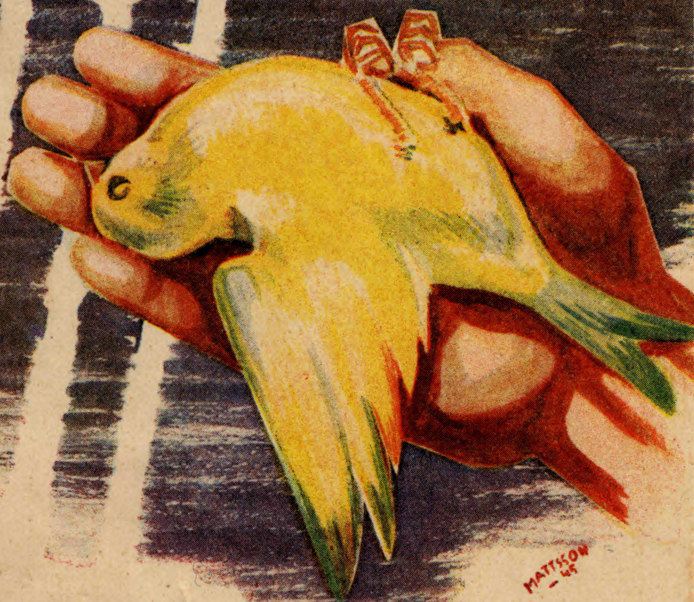
Valev Uibopuu

HÄKKILINNU

WSOY

HÄKKILINNUT

VALEV UIBOPUU

HÄKKILINNUT

NOVELLEJA

PORVOO - HELSINKI

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ

Vironkielisistä käsikirjoituksista ja kokoelmasta ”Viljatu puu” suomentanut Helvi Katajavuori, lukuun ottamatta novellia ”Hedelmätön puu”, jonka on suomentanut Eino Parikka.

Helsinki 1945. Kauppalehti Oy:n Kirjapaino.

JOEN RANNALLA.

1

Yhtäläisinä seisoi kuusi asumusta muutaman kilometrin päässä toisistaan joen alajuoksun varrella. Samanlaiset olivat niiden pyyntivedet, samanlainen niiden ympäristö: loputon suo ja vetinen luhta, josta kesällä ei ollut toivoakaan päästä yli ja jonka äärettömyydestä näköpiirin rajoilta vain tottuneen katselijan silmä saattoi erottaa sisämaan metsää kuvastavan juovan. Joki oli aikoinaan muovannut veden liottamille rannoille kiinteitä kohoutumia, hiekkakumpuja, joilla nyt sijaitsivat kalastajien asumukset. Lähin naapuri, niin myötä- kuin vastavirtaan, oli auttamattomasti vasta kaukana seuraavan hiekkakummun kohdalla. Ulkonaisestikin nuo asumukset olivat toistensa kaltaisia: pitkänomaisia, matalia, harmaita mökkejä, jotka venytti pitkäksi asuintuvan kanssa saman katon alla oleva navetta.

Mikita Pitkä ei viljellyt asumuksensa ympärillä olevaa maapalstaa ennen kuin otti vaimon. Hänellä ei ollut perhettä eikä riittänyt aikaa sellaiseen, kuten naapurilla Peetrus Kuklaksella. Lisäksi hänen tonttinsa oli kaikkein pienin. Peetruksella sitä vastoin oli joukko lapsia, jotkut niistä jo soveliaat soutupenkille. Hän asui Mikitasta kahden kilometrin päässä

myötävirtaan. Naapurina Peetruksen perhe oli silloin tällöin apuna jokinuotan vedossa, jossa yksin ei saattanut tulla toimeen. Mikitasta yläjuoksun puolella oli kaksi asumusta ja alajuoksun puolella kolme.

Jos nimeen katsotaan, sopi se Mikitalle kuin valettu, sillä hän oli todella pitkä mies, luiseva ja laiha, koko elämänsä kuivalla kalalla, leivällä ja teevedellä elänyt. Hän kulki jäykästi hajasäärin, käynti oli veneen hyppelehtimisestä pitkillä syksyisillä pyyntimatkoilla muovautunut sellaiseksi. Hartiat olivat hiukan kumaraan taipuneet, ja raskas kulmikas pää oli sen vuoksi vajonnut rinnalle. Tuhkanvärinen parta kiersi hänen leukaansa ja suutaan, jolla pysytteli ihmisten ilmoilla yksivakainen, muuttumaton naurunvire, millä ei ollut näkyvää syytä. Yksin ollessa suu painui tuskaiseksi, silmät syvällä ohimoluun alla kävivät kylmiksi ja muodoton, kivenkappaleen tapainen nenänpää näytti terävältä yhtyen siten koko ilmeeseen, joka oli viileä kuin vedenpinta pilvisen taivaan alla.

Elämänsä käännekohtana Mikita piti naimisiinmenoaan. Sen piti tuoda hyvitystä hänen elämäänsä, joka siihen saakka oli ollut ilotonta ja köyhää verrattuna hänen viiteen naapuriinsa joen rannalla. Hänen mielitiettynsä oli nuori tyttö joensuun kauppalan takaisesta sisämaan kylästä. Vain kuusitoistavuotias ja orpolapsi, joka asui velipuoltensa luona. Nämä halusivat päästä hänestä eroon ja suostuivat mielellään Mikitan suunnitelmiin. Maria, se oli tytön nimi, oli tottunut käskyihin ja kuuliaisuuteen ja tuijotti vain lakkaamatta kauhuissaan tulevan miehensä jättiläismäistä olemusta. Heidät vihki aviopariksi joensuun kauppalan pappi, ja alhaalla rannassa odotti Mikitan suuri tervattu vene. Veneeseen sijoitettiin Marian myötäjäisinä hänen ruskea puuarkkunsa ja matala punainen lehmä, joka kauhistuneena pyöritteli silmiään, kun sitä kiskottiin veneeseen. Se oli sisämaan lehmä, eikä sillä ollut aavistustakaan venematkasta.

Rannasta lähdettäessä Maria kyyhötti arkkupahaisensa reu-

nalla eikä katsahtanutkaan ylös. Mutta lehmä inisi kaihoisasti, ja sen koko ruumis värisi, jalat tököttivät jäykkinä kuin puutikut, eikä se uskaltanut hievahtaakaan loiskivien laineiden pelosta. Mikita istui soutupenkillä paksu sininen takki yllään ja veteli voimakkaasti airoja. Tämä oli hänen häämatkansa ja hän tahtoi näyttää Marialle mihin pystyi.

Joki oli leveä keväisestä tulvasta ja sen rannat heinättömät ja paljaat. Esteettömästi ajoi tuuli jyrkkiä laineita yli veden. Muutaman kilometrin jälkeen taivas vetäytyi matalaan utupilveen ja alkoi sataa tihuuttaa; helkähtäen putosivat pisarat veteen pieksäen sen pinnan täyteen väriseviä pyörylöitä. Katsahtaessaan ylös Mikita näki Marian veneen perässä itkevän. Suuret kyyneleet tippuivat tytön poskille ja putosivat syliin. Mikita kiskoi airoja, kuin ei olisi tietääkseenkään, mutta lausui hetken päästä, kun itku ei vieläkään lakannut:

"Lopeta nyt! Talven kynnyksellä, kun lähden metsätöihin, voit tulla mukaan kotia katsomaan..."

Kyynelvirta ei vähentynyt, ja kun sitä vielä alkoi säestää nyyhkyttäminen, Mikita virkkoi hiukan ankarammin:

"Tuollaisella pelillä täällä ei eletä!"

Ja jo vaimenikin Marian nyyhkiminen, kyyneleet harvenivat ja loppuivat kokonaan. Sitä ei kylläkään aiheuttanut Mikitan viimeinen, vakavaksi tarkoitettu huomautus, joka oli mennyt Marian korvien ohi, vaan pikemminkin juuri ensimmäinen lupaus. Vähitellen se tuntui lohduttavalta siitä huolimatta, että talvi oli keväästä suunnattoman kaukana.

Perille tultaessa lehmä hoippui kulkiessaan. Suuret vesipisarat tippuivat pitkin sen helakanpunaista karvaa muodostaen likaisenvärisiä pikku noroja. Se pujahti kuin paeten navetanovesta sisään ja rauhoittui siellä vähitellen. Sitten se maistoi Mikitan aamulla soimeen valmiiksi niittämiä heiniä — ne olivat karheat sen kielelle, joka oli tottunut pehmeään ahoheinään. Pettyneenä se alkoi nuuhkia soimea ja allasta. Mikita ei voinut millään lohduttaa sitä, sillä kaikkien

lehmien täällä joenrannalla piti syödä kulottunutta heinää, vieläpä kortettakin.

Sade taajeni ja hämärsi maailman. Joki ja suo savusivat sateessa, johon pajupensaiden tummat hahmot ylt'ympäri katosivat. Mikita koppasi ruskean arkun kainaloonsa, ja he astuivat tupaan, jonka hämärässä oli toki mukavampi kuin sateisella joella. Takkavalkean valossa Maria näki kalalle tuoksuvan tuvan, jonka pöytä oli maalaamaton, samoin kuin pari penkkiä ja vuoderumiluskin. Lattialla kiilsi suuria lahnansuomuksia kuin hopearahoja.

2

Aamulla Marian astuessa pihalle ympäröi tupaa maidonvalkoinen utu. Mutta aurinko oli jo noussut ja alkoi hajoittaa sitä. Tuli näkyviin paikoin sinistä ja kirkasta taivasta ja joelta välkkyi vesi. Mikita kuhnusteli veneen luona ja laittautui matkaan Peetruksen luokse, jonka tänään piti tulla hevosineen ja auroineen, äkeineen Mikitan maata kyntämään. Aura ja äkeet Mikitan oli soudettava tänne veneellä, kun taas Peetrus tuli joenrantaa pitkin pienen hevosensa kera, jonka kavioihin oli kiinnitetty laudankappaleet suokengiksi, ettei eläintä upottaisi.

Yksin jäätyään Maria otti kiulun ja lähti lypsylle.

Mikitan saapuessa rantaan maanviljelyskaluineen Peetrus oli jo perillä ja seisoi pihalla hevonen vierellään. Hän oli jututtanut Mariaa, ja kuten Mikita näki, saanut hänet nauramaankin. Turhamaisesti oli Peetrus tänään pukeutunut, punainen pusero ja vyö ja parta sileäksi suittuna. Vikkelästi hän hivutti vasemman, polvesta kankean ja ulospäin käyristyneen jalkansa hevosen taakse. Maatilkun kyntäminen ei vienyt paljon aikaa, mutta se oli vielä toiseen kertaan äestettävä, sillä se oli kasvanut vahvaan turpeeseen. Suuria tuloksia siitä

ei ollut odotettavissa: muutaman kymmenkunnan perunavakoa, kaistale kauraa, ohraa ja pari kurkkupenkkiä.

Työn päätyttyä Mikita kutsui Peetruksen tupaan, jossa Maria tarjosi hänelle kalaa, piimää ja leipää. Mikita kalisti rahakukkaroa kädessään kysyen:

"Paljonko olen nyt vaivoistasi velkaa?"

"Mitäpähän tuosta", Peetrus vastasi, "naapureitahan tässä... vai mitä, nuorikko?" hän katseli Mariaa vetisillä silmillään.

Mikita alkoi tuskastua: Peetrus teki hänet nuoren vaimon silmissä almunsaajaksi. Sellaiseen hän kyllä pystyi!

"No sano pois, maksan joka pennin!" hän toisti

"Mitä tyhjää", Peetrus heilautti kättään, "ei mitään", ja hivuttautui ovesta ulos.

"Mokomakin laahustaja!" virkkoi Mikita halveksivasti.

"Tuollainen onnettomuus saattaa sattua kenelle tahansa" Maria sanoi puolustellen.

Mikita loi vaimoonsa tylyn silmäyksen liikauttaen torjuvasti kättään ja lausumatta sanaakaan, ikään kuin olisi tahtonut sillä sanoa, että kyllähän hän ymmärtää — ei yksin sen takia...

Siitä päivästä lähtien Mikita alkoi ajatella, että olisi sopivampi ja parempi pitää itse hevosta. Ei pellosta olisi muuten suuriakaan toiveita. Mutta maata oli liian vähän hevosen pitoa varten. Ympäristö oli täynnä niittyä, mutta se kuului taloille, joiden rajapyykit törröttivät suosta. Kappale heinämaata, joka pitkin joenäyrästä vei Peetruksen tonttiin saakka, olisi hyvinkin ollut tarpeen samanlaisen itsenäisen talouden aikaansaamiseksi kuin naapureilla oli. Hän puhui sen ostosta niityn omistajalle, joka alkoi sille läkähtyäkseen nauraa: kenelläpä nykyään heinämaat on tuvan nurkalla!

Sisämaan lehmän kanssa oli tappelemista, ennen kuin se tottui ruokaansa. Eläin tuhisutti turpaansa kuloheinässä ja kortteissa eikä ottanut kipenettäkään suuhunsa. Mikita puh-

disti soimesta jok'ikisen korren ja antoi lehmän olla päivän syömättä. Sitten hän antoi sen eteen kahmalollisen kaikkein karkeimpia kuloheiniä. Mutta ne jäivät koskematta, vaikka kuola valui solisten lehmän suupielistä. Vieläkin Mikita antoi eläimen olla nälässä, ja kun sitten pantiin pivollinen kortteita soimeen, olivat ne jo kyllin hyviä. Vähitellen lehmä alkoi rouskuttaa kaikkia sikäläisiä karkeita heiniä, mutta se kävi veltosti ja väsyneesti. Se pysyi laihana kuin tikaporras ja ehtyi.

Mikitasta näytti siltä kuin sekä lehmä että vaimo olisivat sopeutumattomuudellaan salaisesti juonitelleet häntä vastaan.

Tuli lahnankutuaika, ja suon takaisissa kylissä kukkivat tuomet ja sireenit. Mikita tarvitsi soutajaa airoihin. Hän sijoitti lahnaverkon kalaveneen perään ja sysäsi airot vaimon käteen. Maria kiljahti, kun vene äyräältä tuupattuna hypähti veteen. Mikita oli laskettamaisillaan ankaran kirouksen, mutta näki totista pelkoa Marian heleänsinisissä lapsensilmissä. Vaimo tajusi Mikitan mielipahan ja tempasi airot, mutta ei selviytynyt niistä, ja virta alkoi viedä venettä. Nyt Mikita ei voinut pidättyä kiroamasta, Maria roiski airoilla työntäen niitä liian vähän veteen, ymmärsi samassa erehdyksensä, upotti ne nyt vuorostaan liian syvälle eikä jaksanut vetää. Mikita jätti muristen verkot ja tuli opettamaan vaimoaan.

"Yksi, kaksi, kolme!" hän laski ja auttoi. Vaivalloisesti se kävi, niin vaivalloisesti, ettei saattanut ajatellakaan pyynnille menoa. Mikita soudatti edestakaisin. Vaimo yritti ja yritti, kunnes kädet olivat rakoilla ja kyyneleet alkoivat tippua silmistä. Mikita ei ollut tietääkseenkään. Moottorilaiva tuli kaupungista, ja hän käski pitää veneen keulan vasten laineita. Mutta Maria erehtyi, ja laine oli heittää heidät nurin. Sitten souti ohitse naapuri yläjuoksulta päin, katseli oppituntia tupruttaen piippuaan myhäilevän näköisenä ja huusi:

"Terve! Hyvää jatkoa!"

"Terve!" vastasi Mikita kuivasti ja jatkoi laskemista.

Tämä toistui päivästä toiseen. Nuori vaimo värisi kauhusta nähdessään vettä, turtui sitten ja liikutteli lopulta veltosti airoja, oli ymmärtämätön ja erehtyi. He kalastivat vaivalloisesti, ja Maria sai mieheltään runsaasti toruja.

Muutamia viikkoja myöhemmin tullessaan kauppalasta ostoksilta Mikita sivuutti Peetruksen, joka touhusi mertoineen rannanpuoleisessa ruovikossa.

"Hoi", hän huusi, "kävitkö kauppalassa kätkyttä noutamassa?"

"Mitä kätkyttä?"

"No, onhan sinulla vaimon sijasta lapsi tuvassasi... ja hetken perästä Peetrus lisäsi käyden vakavaksi: "Miten sinä oikein sellaisen kanssa täällä tulet toimeen?"

"Hän on vielä nuori ja tottumaton", Mikita puolusteli.

"Hauras", Peetrus teki toivottoman liikkeen.

Kotona Mikita söi puolista ja otti sitten vaimon veneeseen näyttääkseen hänelle, miten koottiin lehmille talvimuonaa. Sirppi veneen kokassa he soutivat oikeanpuoleisen sivujoen suulle, joka kohisi ruo'on ja kortteen runsaudesta. Ne olivat vielä kasvultaan nuoria, kovettumattomia ja olivat hyviä kuivattaviksi. Mikita leikkasi niitä yli veneen laidan, ja vaimo sitoi lyhteiksi, niin kuin kotona oli sitonut ruista. Täällä oli vielä heinä ilmainen, täällä ei ollut rajapyykkejä eikä isäntiä, jotka olisivat kieltäneet, ja he latoivat veneen täyteen, kunnes sen laidat hipoivat veden pintaa. Kotona lyhteet ladottiin tuvan seinustalle pystyyn, missä tuuli kuivatti ne.

Mutta yksinään Mariaa peloitti kumartua yli veneen reunan, hänen kuormastaan tuli kehno, ja hän oli kaataa veneen, lyhteitä varisi veteen ja uiskenteli alas myötävirtaan. Jos mieli saada kylliksi varastoa, piti Mikitan itsensä leikata, soutaa ja kalastaa.

Sydänsuvella oli lehmä kuljetettava takaisin alajuoksulle. Kaikki kuusi kalastajaa pitivät jokainen vain yhtä lehmää, ja

kun tarvitsivat sonnia, oli lehmä vietävä kauppalaan karjanomistajain luo. Mikitan vaaleanpunainen pelkäsi tällä kertaa vähemmän matkaa, ja kun se tuli takaisin saatuaan toiveensa täytetyksi, oli sen silmistä hävinnyt kaikki pelko. Veneen keinahtaessa se nytkähdytti tottuneesti polviaan pysyäkseen tasapainossa ja tuijotti laiskan rauhallisena ohitse viliseviä vihreitä rantoja. Se oli viime nälkiintymisestään toipunut ja saanut uuden sileämmän karvan. Se söi jo talttumattomalla ruokahalulla, sen elinvoima parani ja maha paisui leveäksi kuin laivanruuma.

Eläin mukautui, maailma oli sille kaikkialla sovelias, missä vain ei kuollut nälkään. Ihmisen laita on hullummin, Mikita totesi. Suvi kääntyi syyspuoleen, mutta Maria ei ollut paljonkaan muuttunut. Vesi oli hänelle yhä vieras, ja yksistään kyynelistä, joita hän sen vuoksi vuodatti, olisi voinut syntyä joki. Iltaisin hän kärsi yksinäisyyden pelosta, pujahti vuoteessa Mikitan povelle kuin pikkuinen lapsi, sillä hän tiesi, ettei mies silloin ollut hänelle vihainen, ja piti hänestä kiinni kuin ainoasta elävästä olennosta, joka oli hänen lähellään.

Syksyllä laskelmia tehdessään Mikitalle selvisi, että hän oli kalanostajalle myynyt kaupunkiin vietäväksi kalaa vähemmän kuin ennen yksin eläessään. Ainoa etu oli, että lehmä navetassa antoi maitoa ja hän sai kunnollista ruokaa. Pellosta saattoi toivoa hiukan perunaa, muu kaikki oli epäonnistunut.

Kun ruovikko kuihtui ja alkoi kahista, kun kortteet ja kalmojuuret mätänivät, kun taivaasta laskeutui ankarana kylmyys, joka pani jääriitteen hiipimään veden pinnan yli, ja kun lumi putoili tehden ympäristön mykäksi ja kuolleeksi, alkoi Mikita valmistautua metsätöihin. Tämä aika oli Marian keväällinen unelma. Heidän lähtiessään kahden talvivaatteissaan matkaan, sukset jalassa, ei hän malttanut hillitä iloaan, vaan viiletti kuin vallaton tyttönen yli avaran suon, niin että muriseva Mikita jäi eväsreppuineen kauas jälkeen.

Kotikylää hän lähestyi sydän läikkyen. Siellä oli tutut talot ja tutut tiet. Mutta ihmiset, joita hän tervehti, kurkottivat kaulaansa, ja näki, etteivät he tunteneet häntä tai olivat hänet unohtaneet. Välinpitämättömin ilmein ottivat hänet kotona vastaan velipuolet ja äitipuoli. Häntä käskettiin istumaan ja kysyttiin mitä kuului. Velipuolen seurassa istui pöydän takana joku vieras nuorimies, jolla oli pienet kiinalaisviikset ja jonka jalka oli huolettomasti toisen polven päällä. Tuo vieras katsoi häntä merkitsevän uteliaana ja naurahti:

"Eikö nuorikkoa nyt ala ikävä vaivata, kun mies on metsässä? Jospa tekisimme kaupat, että kävisin väliin huolehtimassa...?"

Ja velipuoli kysyi vuorostaan:

"Mitenkä oikein elät sen rähjyksen kanssa siellä joenrannalla?"

Marialle selvisi nyt, miten huolimattomasti hänet oikeastaan oli annettu kotoa. Koti muuttui hänelle sinä hetkenä kylmäksi, se oli vailla lämpöä, ja Mikita tuntui heistä kaikista parhaimmalta. Hän hypähti suksilleen ja lasketteli miehensä luo metsään, jossa Mikita jo kaatoi suuria puita toisten työmiesten kanssa. Kulmat rypyssä ja murahdellen hän soimasi Mariaa ja pakotti hänet lähtemään takaisin joenrantaan, jossa lehmä odotti lypsäjää. Itse hän lupasi tulla lauantaina.

Vaimo lähti. Lumesta pisti esiin ruohonkorsia, heinäpieleksillä oli valkeat lakit päässään. Mutta hiihtäjän askel oli raskas, elämä oli paljon köyhempi kuin keväällä, ja edessäpäin odotti yksinäisyydenpelko.

3

Seuraavana keväänä syntyi Mikitalle poika.

Se antoi sysäyksen käydä uudelleen sen isännän puheilla, joka omisti Peetruksen ja Mikitan tontin välisen niittykaistaleen. Omistaja ei ollut enää periaatteessa myyntiä vastaan,

mutta mainitsi hinnan, jonka kuullessaan Mikita menetti toivonsa. Eikä mitään velkakauppaa — kaikki puhtaana rahana kouraan.

Ostosuunnitelmia hautoessaan Mikita oli vihjaillut Peetrukselle, ettei hän kohta enää tarvinnut tämän hevosen eikä maanviljelyskalujen apua. Itsepäisenä hän nyt kevään saapuessa ryhtyi käsin maatilkkuaan muokkaamaan. Kiskoi navetasta lannan ja kaivoi sen lapiolla maahan. Kolme päivää hän kykki hietakumpareella, sitten se oli kunnossa. Peetrus odotteli turhaan kutsua ja sanoi Mikitaa hulluksi.

Lehmä oli ensimmäistä kertaa uudessa paikassa poikinut kevättalvella, ja sen maito riitti hyvin kahdelle ihmiselle ja heidän nuorelle jälkeläiselleen. Marialla oli nyt lapsi hoidettavanaan, ja hän sai pysyä poissa peloittavalta joelta. Mutta Mikita oli nähnyt kalastajavaimoja, jotka laskivat mertoja pikkulapsi povellaan, ja hän tiesi, että vaimon sopeutuminen ympäristöön oli samalla asteella kuin alussakin. Se oli kuin uppiniskaista oikullista taistelua, joka oli vaikeampaa kuin taistelu virtaavaa vettä vastaan.

Kun vaimon voimat jälleen sallivat, vei Mikita hänet joelle, pani soutamaan ja leikkaamaan ruokoa. Maria muuttui veltoksi ja tylsäksi, eikä häntä virkistänyt edes miehen soimaus eikä kiroaminen. Hän pyrki vain rantaan lapsensa luo.

Niin kävi muinakin keväinä ja kesinä pojan ollessa jo suuri. Mikitan piti rehkiä monin verroin enemmän, ja toiveita muutoksesta oli suvi suvelta yhä vähemmän. Mikitan tuska kasvoi ja poskien kylmät juonteet muuttuivat raaoiksi: hänessä heräsi halu lyödä vaimoaan, niin kuin piestään torkkuvaa hevosta. Mies piti häntä kohtalonaan, jota oli taivutettava.

Sitten hän alkoi hirveästi säästää ja intohimoisesti koota rahaa, sillä keväästä kevääseen kohosi heinämaan hinta. Tuvassa ei uskallettu kuluttaa kohtuuttomasti suolan kipenettä eikä öljyn tilkkaa muusta puhumattakaan. Kun poika meni

ensimmäiseksi talveksi kouluun suontakaiseen kylään, jossa isä oli metsätöissä, eivät toiset lapset tahtoneet istua hänen vieressään kalanhajun ja hänen risaisten vaatteittensa vuoksi.

Maria, jonka ulkonainen elämä oli jäänyt tyhjäksi, oli saanut päähänsä päästä käymään kaupungissa. Se oli hänen ainoa toiveensa ensimmäisen koti-ikävän jälkeen. Hän ei puhunut siitä Mikitalle, mutta alkoi valittaa itseään sairaaksi. Itse asiassa hän näyttikin kituliaalta kuin vetiseen maanpintaan istutettu korsi. Hän vikisi ja valitti, kunnes Mikita souti hänet moottorilaivalle, pisti paperirahan kouraan ja käski mennä lääkäriin. Kulunkien takia hän ei itse lähtenyt mukaan.

Maria palasi paketteja käsissään. Ei hän ollutkaan käynyt lääkärissä, vaan sen sijaan oli ostanut kaikenlaista pikku tavaraa — Mikitalle kauniin piipun, paketin tupakkaa, kangasta ja pojalle punaisen kääntökauluksisen puseron. Hän oli lapsi vielä myöskin miehensä käsityksen mukaan. Mikita suuttui hirveästi. Häntä kiihdytti petos, sääli oli myöskin tuhlattua rahaa. Hän ei pistänyt uutta piippua suuhunsa, pojan puserosta hän sanoi:

”Vai tahdot tuolla vaatekappaleella tehdä pojasta sellaisen hetaleen kuin Peetrus on...”

Rangaistukseksi hän määräsi, kuinka monta korte- ja ruokolyhdettä vaimon oli joka päivä leikattava. Siinä hänellä oli taka-ajatuskin. Mikita tahtoi tällä kertaa koota suuremman määrän lehmänrehua talveksi voidakseen jättää vasikan kasvamaan ja myöhemmin myydä vanhentuneen emän.

Kalalta palatessaan hän aina etsi katseellaan vaimon venettä sivujoen ruovikosta, se ei saattanut olla poissa leikkuupaikalta.

Kerran hän löysi veneen puolilleen kuormattuna seisomasta miltei rantaäyrään vierestä. Mutta vaimoa ei näkynyt missään. Hänen sydämensä sävähti — kenties Maria oli nukahtanut veneen pohjalle vihkojen väliin — ja hän läheni hiljaa soutaen. Silloin hän löysi vaimon. Kalaveneen tervattu

kokka lipui miltei hänen ylitseen veneen solahtaessa hiljaa kahisten rantaan. Vedessä kahden veneen välissä virui Maria, pää syvemmällä, jalat takertuneina veneen kuormanuoriin. Sirppi roikkui veneen kokassa, kuin olisi pantu siihen lopetetun työn jälkeen. Rannan äkkijyrkästä syvyydestä loistivat muutamat harvat lumpeenlehdet kuin leveät himmeät hopearahat. Maria oli pudonnut niiden sekaan, hänen vaaleansininen pukunsa häämötti sieltä käsivarret levällään. Mikita ojensi kätensä veneen laidan yli ja tarttui vaimonsa vaatteisiin. Hän nosti vettä tippuvan ruumiin ylös ja huomasi nyt, miten hintelä ja kevyt kuin lapsella oli tuo kangistunut ruumis.

Tullessaan kantamuksineen ylös kotiäyrästä hän näki lehmän sysänneen navetanoven poikkiteloin ja hamuilevan kaulaansa kuroitellen ruohoa seinän vierestä. Tuon nähdessään Mikitalle tuli mieleen aika, jolloin nuo molemmat, lehmä ja vaimo, olivat täällä uudet tulokkaat. Eläin oli saattanut kotiutua, mutta vaimo ei.

Pitkässä veneessä, valkoiseen kauppalasta tuotuun arkkuun pantuna, Mikita vei Marian takaisin. Veneen perässä istui heidän poikansa itkien. Mikita oli pannut hänen ylleen Marian ostaman puseron, jonka vaimo oli riidan jälkeen kätkenyt vaatearkkuunsa. Syvät rypyt otsallaan, parrassa jo harmaita karvoja, katseli Mikita itkevää poikaa, jolla oli hänen laiha, sitkeä ruumiinsa. Ainoastaan pellavankukansiniset laimeat silmät muistuttivat Mariaa. Taaskin Mikitan oli ajateltava lehmää, joka oli elänyt emäntäänsä kauemmin. Eläimen oli helpompi, se saattoi mukautua jo ensimmäisessä polvessa, ihmisestä sitä voi ehkä odottaa toisessa polvessa. Mikita huokasi ja käski sitten pojan airoihin. Poika souti kunnollisesti, airot olivat hänelle tutut kuin pienelle joenrannan kalastajalle ainakin.

Vaimon kuolema toi Mikitan mieleen kaiken sen suuren vaivannäön, jota täällä joenrannalla oli ollut kestettävä. Se

pani hänet uudelleen huolehtimaan elämästä, ja hän uppoutui kuin vihoissaan töihinsä ja puuhiinsa, mikä samalla kevensi hänen leskeytensä yksinäisyyttä. Hän oli vielä kyllin voimakas mies. Soutaessa rusahteli vene hänen aironvedoistaan ja jaloissaan hän tunsi, miten vene tottelevaisesti hypähtäen alistui hänen voimanilmaisuihinsa. Mikitan lähestyessä kotia voitiin jo kaukaa kuulla airojen taajaa natinaa. Kun hankauslämpö muutti sen suoranaiseksi ulvonnaksi, otti Mikita veneen laidan yli vettä kouraansa ja kostutti rautaisia tullaimia.

Iltaisin hän kömpi väsyneenä ja päivätyön rehkimisestä rauhoittuneena vuoteeseen. Mutta sitten häntä alkoi vaivata leskimiehen ikävä. Huolimatta kiireestä kantapäähän tuntuvasta väsymyksestä uni ei tullut. Hän oikaisi itseään niin että vuode natisi ja havaitsi väliin kätensä kahmaisseen alasina olevia kalmoheiniä kuin syleillen viereliään olevaa elävää vartaloa. Hän ikään kuin tunsi Marian hennon ja lämpimän vartalon, ja muistaessaan, että vaimo jo kuukausimääriä oli maannut kalmiston hiekassa, häntä kauhistutti. Noilla kerroilla hän nousi ja meni ulos. Poika kuuli vuoteessaan läpi unen raukeuden, kuinka isä huokaisten sulki oven.

Seuraavan kerran Marian hukkumisen jälkeen poikiessaan lehmä teki sonnivasikan. Poikiminen oli vaikea, ja Mikita valvoi kaksi yötä lehmän takia. Suuri sonni ei ilahduttanut Mikitaa vähääkään, sillä se ei sopinut hänen suunnitelmiinsa. Nyt hänen oli vielä odoteltava vuosi, ennen kuin sai ryhtyä kasvattamaan uutta lehmää. Ja tämä punainen oli jo vanha. Siltä olivat pudonneet hampaat suusta, se ei voinut syödä kunnollisesti, vaan pysyi poikimisen jälkeen huonossa kunnossa, laihana kuin risu. Sen sijaan sonnin nopea kasvu ihmetytti Mikitaa.

Sikäli kuin nuori voimistui, punainen lehmä tuli yhä kurjemmaksi, kunnes makasi maassa pää kauaksi ojennettuna, silmät kiiluen liikkumattomina kuin elottomat metallikappa-

leet. Sen ruumista jäyti kaikkien suolehmien viimeinen tauti: kuihtuminen ja heikkous. Sen ruho kuivi, nahka rypistyi ja ruumis kävi hiljalleen kylmäksi ja elottomaksi, se oli kuin kuivunut, muhkurainen kalmojuuri. Eräänä aamuna Mikita löysi sen kuolleena.

Se oli raskas isku hänen taloudelleen. Mikita nylki eläimen nahan ja hautasi ruhon suomaahan kaivamaansa kuoppaan. Maito hävisi pöydästä ja muinoinen samovaari oli etsittävä käsille. Nopeasti muuttui kotoinen elämä — näkyi, että Maria oli merkinnyt täällä enemmän kuin Mikita aikaisemmin huomasikaan. Uudelleen peittyi tuvan permanto haiseviin kalansuomuihin ja likaan, vaatteet alkoivat hajota. Joka kerran Mikitan astuessa siivoamattomaan huoneeseen hänestä tuntui, kuin elämä olisi palannut takaisin siihen, missä se oli ollut kauan, kauan sitten.

4

Oli kulunut vuosi Marian hukkumisesta, kun Mikita suunnitteli uudelleen naimisiinmenoa. Tämän ajatuksen oli häneen iskenyt naapurinmies Peetrus, joka jonkin aikaa sitten sivuitse soutaessaan oli ryhtynyt Mikitan kanssa juttusille ja lähtiessään virkkanut:

”Kuulehan, Mikita, ota uudelleen vaimo!”

Tuo neuvo takertui Mikitan mieleen niin, ettei hän enää keksinytkään muuta ratkaisua asemaansa.

Pian poika huomasi, miten isä muuttui ykskaikkiseksi kodin suhteen. Vene vei hänet nyt muille matkoille. Monia öitä poika valvoi yksin kalastajamökissä joenrannalla. Hän näki hämärän valkenevan aamuksi, kunnes joelta kuului airojen kalinaa ja Mikita tuli kauppalasta tuoksuen viinalle.

Ylipäänsä poika ei ollut milloinkaan nähnyt isäänsä niin hyväntuulisena siitä huolimatta, että kotielämä oli kerrassaan

sekaisin. Mikita uskoi kaiken paranevan, kunhan hän ottaa vaimon, sillä morsian oli verraten varakkaasta kalastajaperheestä, ja tulevilla myötäjäisillä hän saattoi ehkä toteuttaa vanhan unelmansa ja ostaa niittykaistan, puhumattakaan uudesta lehmästä navettaan. Mikita oli sangen tyytyväinen valittuunsa, sillä hän oli tarpeeksi nähnyt häntä raskaassa kalaveneessä sekä airoissa että verkkojen parissa. Hän oli vanhanpiian vuosissa oleva tyttö viimeisestä kalastajamajasta joenrannalta, miltei kauppalan läheltä. Hän oli valkotukkainen, vahvaluinen ja sitkeä kuin koivuntyvi.

Kun kaikki oli selvää, harvenivat Mikitan matkat ja hän alkoi jälleen oleilla kotosalla. Hän meni taas joelle, antautui jokapäiväisiin töihinsä ja yritti saada tupaa kuntoon. Sunnuntaina piti vuorolaivassa tulla alajuoksulta morsiamen isän, valkopartaisen vankkahartiaisen ukon, jonka rinnalla Mikita tunsi itsensä vielä poikaseksi, ja morsiamen veljien ja morsiamen itsensä vieraisille, mikä olisi merkinnyt hänen kosimisensa hyväksymistä. Maanantaiaamuna piti heidän lähteä laivassa takaisin paitsi morsiamen, jonka oli jäätävä järjestämään ja pesemään, että kaikki olisi kunnossa hääpäiväksi.

Mikita valmistautui tähän vierailuun kiihtyneenä. Hän lakaisi ulos permannolle kertyneen rojun ja peitti mustuneen pöytälaudan Marian arkusta etsimällään punaiseksi kirjotulla liinasella. Kauan hän mietti, sijoittaisiko pöydälle myöskin kaksi Marian rautalankakehyksiin panemaa valokuvaa, mutta verratessaan vaimovainajansa lapsenkasvoja kellahtavaksi kauhtuneella paperilla oleviin toisiin ihmisiin, hän kätki kuvat takaisin arkun pohjalle. Sunnuntaiaamuna Mikita käski pojan pukea ylleen punaisen puseron, jota ei ollut käytetty Marian hautajaisista saakka. Se oli pojalle nyt jokseenkin sopiva, vaikka se aikaisemmin oli ollut avara kuin säkki.

Mökin kohdalla ei ollut laituria ja Mikita oli valmiina tuomaan vieraat suurella veneellään maihin. Hän istui veneessä

laivaa odottamassa. Aurinko laski ja upotti rantaniityn kohdalla taivaan punerrukseensa. Vesi rantaäyrään vieressä oli jo tummanruskea kuin yö. Lopulta laiva ilmaantui joenpolvien takaa, sen kömpelö ruho ponnisteli raskaasti puhkuen vastavirtaan.

Mikita nousi pystyyn veneessään. Nyt laivan olisi pitänyt hiljentää kulkuaan. Mutta nähtävästi kukaan ei vaatinut sitä pysähtymään, sillä se ponnisteli jatkuvasti eteenpäin suuret laineet perässään. Mikitan kohdalla kohosi laivankannelta käsimeri huiskuttamaan hänelle. Sunnuntaimatkailijoiden hentomielisyys pani valkeat liinat liehumaan. Kuin halot roikkuivat Mikitan kädet raskaina kupeilla. Laivan kyntämät laineet saavuttivat hänet ja panivat hänen veneensä nousemaan ja laskeutumaan. Joka kerran veneen paiskautuessa alas leimahti hämärässä Mikitan piipun tuli.

Vähitellen laiva etääntyi, laineet heittelivät rannan ruokoja pystyyn ja pitkälleen kuin kuolinkamppailussa. Vähitellen nekin rauhoittuivat, kunnes vain piskuiset mustat laineet kuin rakinkielet lipoivat rantatörmää.

Mikita veti veneen rannalle ja haparoi pirttiin. Poika kuuli, miten isä kauan kääntelehti unettomana tilallaan ja ratisutti vuodettaan.

Vielä seuraava päivä tupaa pidettiin kunnossa, ja poika sai pitää punaista puseroa. Iltapäivällä oli siitä vähällä koitua onnettomuus. Navetasta ulos laskettu sonni, vaikka olikin kasvultaan vielä mullikka, sai vihanpuuskan ja ryntäsi pojan kimppuun. Poika hyppäsi rannalla olevan veneen taakse, ja sonni rusahutti sarvensa veneen pohjaa vasten. Paksulla seipäällä hätistellen Mikita sai sen lopulta navettaan. Eläin näytti olevan muuttumassa äkäiseksi, aikaisemminkin se oli pari kertaa osoittanut vihanmerkkejä nähdessään punaisen nenäliinan Mikitan kädessä tämän pyyhkiessä hikeä otsaltaan.

Illalla Mikita taas istui veneessään, mutta tälläkään kertaa ei tullut ketään.

Sitten hän lähti itse matkalle. Hän souti myötävirtaan kevyellä veneellään ja sanoi pojalle, ettei kenties tule takaisin ennen huomispäivää. Poika oli jo kylliksi ollut yksin öitä ja päiviä. Hän ei uskaltanut sytyttää mökissä tulta, koska tiesi, ettei isä sallinut kuluttaa öljyä. Hän tuijotti jännittyneenä pimeyteen pikkuruisten ruutujen taakse. Pojan yllätykseksi isä tuli takaisin keskiyön paikkeilla ja heittäytyi vaatteet yllään vuoteeseen raskaasti kuin vettynyt halko joen pohjaan. Mikita oli saanut tietää, miksei morsian eivätkä hänen omaisensa tulleet. Morsiamen isä oli sen hänelle sanonut. Ukko oli ollut vihainen ja vakuuttanut, ettei voinut antaa hänelle tytärtään, koska ihmiset puhuvat, että Mikita on työntänyt veteen Marian, entisen vaimonsa...

Siitä päivästä näytti Mikitan pojasta kuin syksy olisi äkkiä saapunut täydessä voimassaan. Kolkkoa oli majassa ja kolkkoa oli joella. Jo soluikin yksinäisiä kellastuneita lehtiä vedenpinnalla yläjuoksulta metsien väliltä.

Mikita ei liikahtanut kotoa. Ihmiset olivat käyneet hänelle juttuamassa, että juuri naapuri Peetrus oli levittänyt juoruja Mikitan syyllisyydestä Marian hukkumiseen ja että sen vuoksi niitä juttuja olikin uskottu. Hänessä syttyi uudelleen naapuria kohtaan vanha viha, joka tähän asti ei ollut saanut varmaa otetta. Se teki unettomiksi ne hetket, jotka hän lepäsi vuoteellaan. Hän teki työtä vaiti, ja hänen varemminkin itseensäsulkeutunut luontonsa vetäytyi kuin jähmettyneeksi rautarenkaaksi.

Syyspyynnit antoivat Mikitalle runsaan saaliin. Poikansa kanssa hän souteli haudanmustalla joella tervaskannot räiskyen veneenkokan tulikorissa, ja he iskivät atraimilla, kunnes veneen pohja kasaantui täyteen kiemurtelevia kaloja. Punaisena kuumottavaan laikkaan vedenpinnalle putosi silloin tällöin hiiliä, jotka sammuivat siellä tuskaisesti sihisten. Ka-

lanostaja, jonka kanssa Mikita hieroi kauppoja katkerasti kiristäen, vei häneltä kaupunkiin paljon runsaammin kalaa kuin monilta muilta kalastajilta. Saamansa rahat Mikita laski huolellisesti ja kätki kukkaroonsa ilkeästi naurahtaen.

Jutut Mikitan rikoksesta kiersivät pitkin rantaa ja saivat levittäjiä ja uskojia. Vaikka hän itse ei enää ollut tekemisissä kenenkään kanssa, ulottuivat niiden kaiut hänen kotiinsa saakka. Eräänä päivänä tuli rantaan mökin alapuolelle vieras vene ja maihin nousi kulkuri ja juomari Kurtorun Japa. Hän oli nuorenamiehenä tappanut kalanostajan, ollut viisitoista vuotta vankilassa ja oli nyt jo kierrellyt toistakymmentä vuotta kotipaikallaan. Hän pyyhkäisi kasvojaan risaisella paidanhihallaan, pyysi Mikitalta tulta piippuunsa ja alkoi jutella ystävälliseen tapaan. Lopuksi hän sanoi:

”Älä ota asiaa niin raskaasti, että elämää halveksit! Eihän sitä kukaan voi todistaa... Mutta jos mieltä painaa, on hyvä lääke juoda pari vahvaa pääntäyttä. Minuakin kiusasi kauppiaani monet kerrat unessa — otin vahvat lääkkeet ja sen jälkeen on kuin huuhdeltu mielestä...”

Nyt Mikita kimpaantui hirveästi:

”Vai sinä tulet tänne ja pidät minua samanlaisena kuin itse olet — murhaajana... Korjaa luusi, muuten minusta vielä tulee sellainen!”

Japa perääntyi kauhuissaan veneeseen ja tyrkättyään sen airolla irti rannasta virkkoi:

”Kas kun tekeytyy karitsaiseksi! Minä löin nylkyrikauppiaan kuoliaaksi, mutta sinä kävit syyttömän vaimon kimppuun, omin käsin olit tuupannut hänet veteen, älä pelkää — kyllä näkijöitä oli!”

Kotielämässä Mikita ei tehnyt enää minkäänlaisia muutoksia. Sonni oli navetassa kuten ennenkin, ei sen sijalle ollut hankittu lehmää, ja samovaari surisi iltaisin pöydällä. Mikita itse kävi eläintä katsomassa ja ruokkimassa. Se kasvoi nyt sellaisella vauhdilla, että vähäinen navetta uhkasi käydä pie-

neksi. Se oli kuin punainen mäki paksuine niskoineen. Sitä ei saanut tuoduksi navetasta ulos eikä taltutetuksi muuten, kuin Mikitan piti panna sille rengas turpaan. Mutta näytti siltä, kuin sen isäntä olisi sitä hellinyt ja hoitanutkin sen äkäisen luonnon vuoksi.

Keväällä sonni oli jo aivan täyskasvuinen ja ammui ulospäästyään niin, että luhta kajahti kuin sotapasuunan äänestä. Veneistä ja laivoista ihmiset kurkottuivat ohi mennessään, kun näkivät mahtavan sonnin ruovikon ääressä. Ja sonni mylvähti silloin niin, että vesi joessa vavahti. Kenties se oli ainoa seikka, joka tuotti Mikitalle mielihyvää tuona keväänä.

Eräänä päivänä lipui mökin ohi vene, jossa seisoi jalat harallaan matala punainen lehmä. Mikita katseli huulet yhteenpuserrettuina joelle — naapurinmies yläjuoksulta vei siellä lehmäänsä sonnille kauppalaan siitä huolimatta, että tiesi Mikitalla olevan parhaimman sonnin, mitä toivoa saattoi.

Sonni ruovikon reunassa nosti päätään ja näki lehmän joella. Yllätys ja ihmettely laajensivat sen silmiä. Se inisi kutsuvasti ja ammui sitten intohimoisesti pärskyen. Mutta lehmä joella ei pysähtynyt. Sonni alkoi sen nähdessään laukata, niin että nahka sen kaulan alla heilahteli juostessa. Se paiskautui jokeen ja alkoi uida turpa ja sarvet vedenpinnan yläpuolella. Se ui poikkiteloin venettä vastaan. Miehet tarttuivat airoihin alkaen voimakkaasti soutaa ja pääsivät pian kauemmas. Sonni korskahti, pulisutti turvallaan vettä, yritti seurata venettä, väsyi sitten ja ui rantaan, jossa kaatui kyljelleen maahan kaihoisasti inisten. Sekavin silmin se tuijotti ympärilleen kuin etsiäkseen syyllistä toiveittensa täyttymättömyyteen.

Nyt tuli sonnille tavaksi veneiden ilmaantuessa hypätä jokeen ja uida niiden jälkeen kunnes väsyi. Kummastuneena tuijotettiin mieletöntä eläintä. Rannalle tultuaan se karjahti, ja sen äänessä purkautui ilmoille suuri yksinäisyyden

haikeus. Mikitan poikaan, joka nyt pelkäsi eläintä ja kiersi kaukaa sen ohi, vaikuttivat nämä sonnin elämänilmaukset sydäntäsärkevästi. Sonnin kieroissa silmissä asusti jokin häijy ja tuskainen vaiva, joka oli ominaista koko joenrannan elämälle.

5

Syksyksi Mikita halusi myydä sonnin — se oli muuttunut jo liian vihaiseksi, niin että hänen itsensäkin oli sen kanssa vaikea tulla aikoihin. Ja kun kaloista saadut rahat otettiin lisäksi, ei saattanut enää olla esteitä niittypalan omistamiselle — hänen kukkaronsa oli jo kylliksi lihava. Hän saattoi hankkia hevosen ja lehmän, muokata peltoa, poika kasvoi ja voi kosia itselleen kelpo kalastajatytön...

Nämä suunnitelmat vaikuttivat Mikitaan virkistävästi, kunnes eräänä aamuvarhaisena Peetrus tulla laapusti joenrantaa pitkin. Hänellä oli yllään punainen pusero, parta ja hiukset sileiksi kammattuna kuten silloin, kun hän Marian saapumisen jälkeen tuli heidän peltoaan äestämään. Vain yksi valkea läikkä oli ilmaantunut hänen tukkaansa keskelle tukevaa päätä. Mikita oli aina joella kääntynyt ympäri nähdessään Peetruksen tulevan vastaan. Mutta tänään oli kaunis päivä, kauempana kimalteli joki, ja Mikitan poika istui kuivalle vedetyn veneen pohjalla paikaten kurpposiaan.

Peetrus alkoi ystävällisen juttelun istuutuen kivelle mökin seinustalle.

”Sinua on kuulemma kalanpyynnissä onnistanut”, virkkoi hän Mikitalle. ”Mutta minulle vesi on jäänyt kokonaan mahoksi. Ei korvaa edes verkkojen kuluttamista ja ajan hukkaa. Perhe on suuri, paljon suita pöydässä — elämä pitäisi järjestää jotenkin toisin”, hän huokasi.

”Niin pitäisi minunkin”, Mikita vastasi synkästi.

”Olisi tarpeen pitää eläimiä enemmän”, Peetrus jatkoi,

"lannoittaa maata ja pyydystää pellon avulla. Ainakin leipä omasta takaa. Näes, Peipsen rannalla kasvattavat sikureja ja sipuleja — se elättää ihmisen. Niin minäkin...", hän rykäisi, "halusin nyt alkaa toisesta päästä, jotta paremmin tulisi toimeen. Sen takia ostin Nälkäsuon Martilta niittypalansa, tuon tuosta rajan vierestä. Sinäkin olit kait siitä joskus hieronut kauppaa, mutta pitänyt hintaa liian kalliina..." hän vilkaisi Mikitaan.

"Jaaha..." Mikita vastasi soinnuttomasti.

Peetrus jatkoi:

"Tulin nyt, jotta näyttäisit minulle rajat, missä ne tapaavat sinun tonttiisi. Tulee kohta heinäaika, niin ettei niittäessä tulisi sanomista..."

"No, tule sitten", Mikita nousi, "näytänpä sinulle rajasi." Puhe oli niin kylmää kuin kivi talvipakkasessa. Peetrus aavisti toisen tukahdutetun vihan valtavuuden, ja hänenkin puheensa muuttui samoin kylmäksi ja viralliseksi, niin kuin koko ajan olivat olleet hänen vedenharmaat, kiireesti vilkuilevat silmänsäkin.

He kulkivat vaiti pajukossa mättäisellä suomaalla ja etsivät rajakiviä. Mikita vain katsoa tuijotti toisen punaista paitaa ja sipaisi kädellään silmiään. Hänelle oli tullut mieleen jotakin hirvittävää, eikä se tahtonut nyt hävitä hänen ajatuksistaan. Peetrus sanoi:

"Aioin päivärupeamalla tulla tuota vesakkoa puhdistamaan. Nyt ennen heinäntekoa on siihen sopiva aika. Siksi tulinkin edeltäpäin katsomaan oletko kotona, jotta asiat tulisivat järjestyksessä kuntoon ja rajat selviksi..."

Mikita katsoi kotiin päin, siellä kyyhötti hänen poikansa veneen pohjalla niin kuin ennenkin tehden yhä työtään.

"Lähden nyt — aika rientää — otan kotoa työkalut. Puoliseksi tahdon saada sen valmiiksi, sillä iltapäivällä mennään nuotalle", Peetrus virkkoi ja mennä laapusti jo rantaa pitkin heitellen käyrällä jalallaan pitkiä kaaria läpi heinän.

”Mene vain”, mutisi Mikita.

Pää riipuksissa hän asteli verkalleen mökkiin päin. Peetrus saattoi viimeistään tunnin päästä palata takaisin työkaluineen — hän tunsi miehen kärsimättömän luonnon.

”Sinun pitää mennä kauppalaan”, Mikita sanoi päättävästi kurpposia paikkaavalle pojalleen ottaen käteensä rahakukkaron, ”on tuotava suolaa... ja sokeria: molemmat ovat lopussa!”

Hän ojensi pojalle paperirahan. Kauppalan matkaan saattoi kulua viisi tuntia, koko ruokaväli.

Poika joutui lähdöstä riemukkaan kiihkon valtaan. Hänestä olivat mieluisia nuo pitkät venematkat, joita hän silloin tällöin sai tehdä, kun isä ei enää itse halunnut mennä kauppalaan eikä kylään. Hän otti kevyen veneen ja antoi airojen solua läpi vihertävän sinisen veden. Isä katsoi hänen jälkeensä, kunnes tervattu vene hävisi ensimmäisen mutkan ruokojen taa.

Laineet solisivat veneen laitoja vasten, keula viilsi niiden läpi hiljaa sihisten, airoista tippui hopeanvärisiä pisaroita jokeen. Poikanen katseli auringonvaloa tulvehtivia rantoja, luhtaa, jossa häälyi ruskehtavia heinänlatvoja, taivasta, jolla joen kohdalla kierteli harmaanvalkeita lokkeja. Hänen mieleensä tuli kuin unennäkönä aika, jolloin hän aivan pikkuisena istui äidin kanssa tuvan oven edessä valkoisessa jokihiekassa, ympärillään tämä samanlainen suvi ja valo. Ja äiti hyräili jotain laulua, jonka surullinen sävel vielä vuosienkin jälkeen saattoi sydämen alakuloiseksi. Mutta poikanen veti airoja, hänen hartiansa olivat kyllin vahvat. Hän oli pannut ylleen punaisen puseron, jota isä oli luvannut pitää aina kun poika jonnekin lähti. Se alkoi jo käydä hänelle ahtaaksi, puristi hartioista ja rinnasta. Hän kuvitteli jo matkaa kauppalaan, kulkua hiekkarannalta keltaiseksi maalattujen talojen vaiheille, kauppaa kiiltävine vaakakuppeineen, ihmeellisesti tuoksuvien tavaroiden täyttämine hyllyineen... Sitten hän

koetteli rahaansa puseron rintataskusta. Hänelle tuli mieleen, ettei ollut edes kysynyt, paljonko piti tuoda suolaa ja paljonko sokeria. Hän pysäytti neuvottomana soutamisensa. Koko rahalla oli järjetöntä tuoda, sitä olisi saanut liian paljon. Hän tiesi isän olevan säästäväisen ja ankaran...

Virta alkoi viedä venettä, silloin poika tarttui airoihin ja käänsi veneen kokan ympäri.

Mikita oli lähettänyt pojan matkaan, sytytti sitten piippunsa ja asteli navettaan päin. Hän aukaisi oven. Sonni seisoi kuin vuori ahtaassa ja hämärässä suojassa muristen isännälleen. Mikita läimäytti sitä selkään ja istuutui soimen reunalle. Hänen kasvonsa olivat liikkumattomat, mutta huulet imivät piippua ja silmät tirkistivät lautaseinän raosta pitkin joenrantaa alajuoksulle päin. Sieltä oli selvästi näkyvissä polku, jota myöten Peetrus tulisi uudelle heinämaalleen. Mutta Mikita vajosi raskaisiin ajatuksiin. Äkkiä hän vavahti — hän ei ollut kyllin huolellinen vartiopaikallaan — punainen paita vilahti ohi hänen näköpiiristään. Peetrus oli jo tullut ja käpsehti Mikitan tuvan ympärillä! Hänen askeltensa rapinan saattoi kuulla lautaseinän läpi.

Mikita päästi kiireesti sonnin kytkyestä, ja sen kääntyessä menemään avatusta ovesta hän upotti hangon terävät piikit sen reiteen. Tuskasta ja vihasta karjahtaen sonni ryntäsi navetasta ulos.

Mikita nojasi selkäänsä oven pihtipieleen ja pysähtyi. Auringon juova virtasi avonaisesta ovesta navettaan, hipaisi Mikitan rintaa ja kasvoja. Silmiään siristäen ja mitään näkemättä mies katseli pilvetöntä taivasta kauempana luhdan kohdalla. Hän kuvitteli alennusta ja häpeää, jota oli kärsinyt, näki ihmisiä, jotka käänsivät päänsä mennessään hänen ohitseen, näki viheliäisyytensä, kun morsiamen isä sanoi häntä vaimonmurhaajaksi, ja niityn, jonka isäntänä oli nyt vääräsääri Peetrus, tuo naapuri, jonka voitonriemuinen irvistys oli koko elämän ajan häntä nöyryyttänyt... Hän seisoi liikahta-

matta odottaen sitä, minkä piti tapahtua. Sitten kuului sonnin ähkimistä, sorkkien töminää, jonkun kumea kaatuminen, ja hänellä oli tunne, kuin olisi samalla hetkellä tarttunut kohtaloaan kurkusta ja nakannut sen vasten muurin kulmaa.

Sitten hän antoi käsiensä valahtaa alas rinnalta ja astui ulos. Hän näki jonkin punaisen möhkäleen navetan seinustalla ruohikossa. Sonni oli lähtenyt sen luota ja asteli joelle päin raskaita sarviaan heiluttaen. Mutta Mikitan silmien edessä alkoivat rannat vaappua kuin myrskyyn joutuneessa laivassa. Kauempaa, yli niityn juoksi ihminen. Hän kiiruhti huitoen käsillään ja kompuroiden. Punainen pusero loisti auringonpaisteessa ja hänen jalkansa teki hullunkurisia kaaria yli mätästen ja heinänlatvojen.

Peetrus sieltä lähestyi, pääsi perille ja kumartui ruohikossa makaavan ihmismöhkäleen puoleen.

HEDELMÄTÖN PUU.

1

Aukaistessaan oven Katri seisoi silmätyksin maantien kanssa: se tulla kiemurteli kuin haalistunut nauha ylempää kylästä, oikeni tässä mökin kohdalla suoremmaksi ja laskeutui sitten metsään jättäen taakseen mäntyjen latvoihin terävän aukon. Tieltä johti pieni lautasilta ojan yli puutarhanportille saakka, ja tässä lahonneen, harmaantuneen säleaidan takana oli Katrilla tapana usein seistä kädet aidan säleiden välissä ja katse tielle suunnattuna. Hänen vartalonsa oli niin lyhyt, että pää ulottui hädin tuskin aidan yli, ja jos joku liikkui tiellä, kohottautui hän varpailleen. Hänen ruskeat, napinpyöreät silmänsä olivat vilkkaat ja iloiset, kun hän vastasi jonkun suuren kylän tuttavan heittämään tervehdykseen. Hänen huivinsa oli iloisenvärinen ja pukunsa kirjava, niin että häntä olisi voinut aivan hyvin pitää tyttösenä. Hän seisoi ja katseli aidan takaa, kunnes näki metsästä päin tulevan hidaskäyntisen vanhan miehen, pitkä ongenvapa kädessä ja harmaa kalakontti roikkumassa kaulassa. Silloin irtautuivat Katrin kädet aidansäleistä, hänen kasvonsa vakavoituivat ja veltostuivat. Jo ennen kuin tulija ehti talon lähelle, kääntyi nainen mennäkseen tupaan tai ryhtyäkseen jotain puuhailemaan pikku mö-

kin päähän kyhätyn siankarsinan luona. Mutta tulija työnsi ongenvavan katonräystään alle ja istuutui huokaisten levähtämään kynnyskivelle oven eteen.

Niin mielettömän suuri kuin heidän ikäeronsa olikin — Katri elinvoimainen, nuori ja reipas, Henrik vanha, kivulias ja raihnainen — olivat he sittenkin mies ja vaimo. Henrik oli aikaisemmin ollut suutarina samaisessa mökissä ja Katri paimenena kylän viimeisessä talossa jo yhdeksänvuotiaasta lähtien, jolloin hän oli jäänyt turvattomaksi orvoksi äidin ja isän miltei samanaikaisesti kuoltua. Vielä 16—17-vuotiaana tyttö oli ulkonaisesti kehittymätön ja vähäläntä, nääntynyt vieraan isännän suuren työtaakan alla ja nälkiintynyt häijyn emännän kurjasta ruuasta. Tyttöä ei koskaan laskettu talosta kauemmaksi, eikä hänen yllään ollut muuta kuin paimenen repaleita. Henrik, jonka onkiretket veivät tämän talon laidunmaan ohi, tiesi ja tunsi paimenen kurjat oltavat. Eräänä päivänä — oli paarmoja sumiseva hellepäivä — tapasi hän tytön poski turvoksiin lyötynä metsässä puun juurella itkemässä. Tyttöä oli piesty hävinneen vasikan vuoksi. Henrik otti tytön, toi kotiinsa — ja pitikin hänet siellä. Kylä, joka seurasi jännittyneenä tapahtunutta ja jonka myötätunto tällä kertaa kallistui heikomman puolelle, arveli, että yksinäinen, vanha ja kivulias mies otti lapsen itselleen kasvatiksi ja hoitajaksi, joka kerran voisi periä myöskin maatilkun ja mökin. Mutta parin vuoden kuluttua nuo kaksi ottivat kuulutukset — mennäkseen naimisiin. Niin tuli Katrista vanhuksen vaimo.

Ja aluksi lohduttoman menneisyyden pysyessä vielä selkeästi Katrin muistissa, hänellä ei ollut muuttuneessa elämässään mitään valittamista. Elämä solui täällä hiljaisesti ja rauhallisesti eteenpäin kuin vesinoro ojan pohjalla. Mökki tönötti yksinäisenä maantien vieressä, mutta sen ovelta saattoi loivasti nousevalla rinteellä nähdä koko kylän suurine ja pienine taloineen, puutarhoineen ja koivikkoineen, jotka kesäisin kohottivat sinitaivasta kosti reheviä latvuksiaan. Hil-

jaisina lauantaiehtoina nousivat savut harmailta saunankatoilta painuen kohti metsää, missä hiekkanummen taa laskenut aurinko hehkui vielä puiden välistä kilottavin sätein.

Tien toisella puolella aivan vastapäätä Henrikin mökkiä oli muuan kylän suurimpia taloja, Kiinikivi. Hoitamaton ja latvoiltaan metsistynyt kuusikuja johti sinne. Henrikin mökin ympäristö oli tasainen ja autio, tuvan päässä kasvoi vain yksi ainoa kolmihaarainen omenapuu, jonka latva kohosi korkealle yli harmaan mökinkaton. Puun lehdet olivat kapeita ja tummia, oksat olivat kyllä keväisin täynnä valkealta hohtavia kukkaterttuja, mutta niistä ei muodostunut hedelmää. Syksyllä oli puussa vain joitakin omenanraakileita, kirpeänhappamia, joita maistellessa huulet vääntyivät irvistykseen niiden kitkeryydestä. Se oli villiintynyt, hedelmätön puu. Suutari oli naulannut sen latvaan pitkän riu'un avulla mustarastaan pesäpöntön, ja sen kannattaminen oli vuodesta vuoteen puun ainoa tehtävä.

Puutarhamaa puun ja mökin ympärillä oli muokattu keittiökasveille. Mökin takana aleni maa ja siellä kasvatettiin perunaa aina märkään rämeikköön asti, missä alkoi lepikko ja seisoi talon pelloilta kerättyjä, ruohottuneita kiviraunioita. Mökki keskellä tätä matalaa, märkää maata ei ollut paljon suurempi tavallista saunaa. Sen seinähirret olivat jo vanhat ja harmaat, paikoitellen sammaloitunut katto oli laskeutuessaan jättänyt savupiipun korkealle aivan kuin venyttämisestä ohentuneen kaulan. Seinät pyrkivät jo alaosasta mätänemään, ja niitä olikin vahvistettu paksulla multavallituksella, josta keväisin ensimmäiseksi suli lumi ja jonne kohosi pitkiä, harvoja heinänkorsia. Aidan vierellä oli parin maahan vajonneen riu'un päällä neljä — viisi tukinpätkää ja hieman kauempana pino aidanriukuja, joita oli vuosien kuluessa vähitellen siihen hankittu, mutta jotka sateet ja tuuli olivat muuttaneet harmaiksi ja vanhan puun värisiksi. Henrik kävi silloin tällöin koputtelemassa tukinpäitä tarkastellen, eikö kosteasta maasta

mädäntymys ole noussut jo niihin, mutta mökki ja aita pysyivät vain korjaamatta. Vanhuksen työkyky ja -halu ei ulettunut enää suunnitelmia eikä aikeita kauemmas.

Koko elämä rajoittui siihen, että Henrik maalaamattomalla penkillä ikkunan ääressä istuen paikkaili pölyisiä saapasrajoja, joiden kasasta riitti keväisin ja syksyisin kylliksi työtä vanhuksen suorituskyvylle, mutta kesäisin ja talvisin se vaati vain osan ajasta. Katri liikkui ulkona leikkaamassa sirpillä aidanvieristä ja ojanpientareilta heinää, jonka hän kantoi kotiin ja kuivatti lampaanrehuksi. Vapaa-aikansa Henrik vietti vanhasta tottumuksesta onkivapoineen järvenrannalla Katrin seistessä aidan takana ja pälyillessä maantietä ylös ja alas. Hänen karheat, päivettyneet kasvonsa tarkkailivat ahnaasti ja janoten jokaista tien tapahtumaa, olipa se sitten vaikka vain suuri, harmaa kuorma-auto raskaine öljyastioineen. Siitä suhahteli tuulen tavoin alaspäin polkupyöräilijöitä, valkeat paidanrintamukset uljaasti avonaisina, ja lauantai-iltaisin nuoria poikia, jotka painoivat päänsä hartiain suojaan kiihdyttäen vauhtiaan mielettömiin. Tai illan tullen rehki ylöspäin raskaita heinäkuormia, joilla makaili heinänteosta palaavia tyttöjä, paljaat punaiset sääret vasten aurinkoa. Kuormista putoili tielle tuoksuvia heinänkorsia ja ilmaan jäi leijailemaan renkipoikien laulunlurituksia heidän kävellessään kuormien sivulla ohjakset olalle heitettyinä ja käsi kuormaa tukien. Näiden kaikkien liikkujien perässä kohosi ilmaan hieno, valkea tomu, joka kattoi omenapuun lehdet vaalealla kerroksella, tunkeutui sisään oven- ja ikkunanraoista ja ritisi aidan vierellä seisojan hampaissakin.

Vuosien vieriessä tuntui Katrista kuin olisi tuo tiestä kohonnut tomu polttanut hänen henkeäänkin niin, että silmät kipeytyivät ja niitä kirveli, kun laskeutuva hämärä metsästä nousevine huuruineen pakotti hänet menemään ummehtuneeseen tupaan vanhan miehen luo.

Katri oli kyennyt unohtamaan oman kurjan lapsuutensa ja

kiusatun nuoruutensa, ja lopulta se jo olikin niin kaukana, ettei sillä hänen silmissään ollut enää mitään merkitystä. Mutta Katrin unohdettua menneisyytensä pahat päivät hänen katseensa oli muuttunut toisenlaiseksi myös nykyhetkeen nähden. Hän muisti yhä vähemmän ja vähemmän Henrikin muinaista hyväätyötä, ja seistessään aidan vieressä katse suureen kylään suunnattuna hän väliin huokasi. Hän alkoi oppia tuntemaan oman elämänsä sellaisena kuin se oli, mutta kiitollisuuden tunne ei hänessä ollut niin suuri, että hän sen vuoksi olisi myynyt mitään oikeuttaan. Nälkiintyneestä tyttösestä oli yhtäkkiä kasvanut nainen, jonka kohtalona oli näivettyä vanhuksen rinnalla tuskin herättyään elämään. Kaikki tämä kirveli ja ärsytti mieltä niin, että ajan vieriessä hänellä ei ollut miehelleen enää mitään muuta sanottavaa kuin kaikkein välttämättömintä. Mutta häneltä ei liiennyt tälle ystävällistä katsettakaan tuodessaan ruokaa pöytään tai nähdessään miehen järveltä palanneena istuvan kynnyksellä märät vaatteet yllään. Naisen ruskeat silmät olivat pikemminkin terävät kuin kivensiru, joka huojuu heittäjän kädessä.

”Näettekö nyt,” panettelivat kylän teräväkielisimmät naiset, ”mitä ihminen saa hyväntyönsä palkaksi, — Katri odottaa Henrikin kuolemaa ja pälyilee aidan yli nuorempia. Saapa nähdä, eikö vielä itse töytäise äijää lähtemään . . .”

Mutta vanhuksen loppu tuli itsestään, niin kuin tulee loppu lahonneelle haavalle, joka tyvestään pehmenneenä kaatuu kevyestäkin tuulenhenkäyksestä. Eräänä varhaissyksyn päivänä oli Henrik jo aamusella lähtenyt järvelle ketteränä ja hyväntuulisena niinkuin aina väliin. Katri oli yksin kotona samoin jonkinlaisessa iloisessa mielentilassa, mitä hänelle viime aikoina oli harvoin sattunut. Päivällä pari poikasta käväisi kysymässä korjattavaksi tuotuja saappaita, ja Katri tarinoi heidän kanssaan. Iltapäivällä kääntyi joku vieras tieltä taloon — se oli Selkäreppu-Roopert, iso, pitkä, rokonarpinen kulkuri, joka myi selkälaukustaan kukansiemeniä, silmäneuloja, nais-

ten alusvaatteita ja kankaanpätkiä. Hän oli pölyinen ja päivettynyt ja latoi tavaroitaan mökin pöydälle jutellen innokkaasti, niin että tupakasta kellastuneet hampaat välkähtelivät:

”Eikö rouvalle saisi olla uutta puseroa tai leninkikangasta tai hyvää sukkaparia? Eikö ukko olekaan kotona? Kunniasana siitä, että myyn rouvalle kaikkein parhainta tavaraa, mitä voi saada. Kas, omin käsin valikoin, hyvää, kaunista, lujaa. Roskaa voi tarjota muille.”

Katri kumartui kiinnostuneena pöydän yli ja penkoi paria nuhraantunutta kangaspalaa kuunnellen siinä sivussa miehen juttelua. Tämä töykkäsi häntä, nauroi aivan korvaan ja laski kätensä naisen lantioille. Veri nousi Katrin korvalehtiin ja kaulaan, hän ei torjunut vierasta, vaan heläytti naurun joka kerran, kun mies sanoi jotain leikillistä.

Juuri silloin Henrik palasi järveltä kotiin. Hän astui väsyneesti ovesta sisään ja näki molemmat yhdessä nauraa kikattamassa vieraan käsi Katrin uumalla.

”Voi saatana”, sanoi vanhus, vaikka hänen voimattomassa ärähdyksessään oli enemmän teeskentelyä kuin suuttumusta.

Katri hätkähti, mutta kauppias kääntyi rauhallisesti ukon puoleen ja sanoi hyväntuulisesti:

”Kas, isäntäkin on jo kotosalla. No, mitenkä kala söi? Tulepas valitsemaan rouvalle uudet pitsipöksyt...”

”Kyllä näytän sinulle pöksyt”, kivahti Henrik nyt suorastaan vihaisena. Hän aivan kuin kävi pitemmäksi varreltaan, kaksi ryppyistä kaulasuonta pisti terävästi esiin, ja hänen harmaissa silmissään välähti jotain terävää. ”Katso, että häivyt äkkiä, muuten käsken poliisin tänne pistämään sinut putkaan Lätinmaalta tuotuine salatavaroinesi.”

”Vai niin,” naurahti Roopert ja alkoi kiirettä pitämättä sulloa tavaroitaan takaisin. Siinä puuhassa hän sai salavihkaa pistetyksi valkean nenäliinan Katrin esiliinantaskuun ja isketyksi hänelle veitikkamaisesti silmää. Sitten hän hyvästeli talon ja lähti viheltäen.

Siitä lähtien Henrik unohti suutarintyöt. Vanhuksen ainoaksi paikaksi muodostui järven kaislikkoranta. Hän istui siellä harmaana ja kokoonkyyhistyneenä sellaisinakin päivinä, jolloin ilmojen vuoksi ei ollut mitään saaliin toiveita. Syödessä hän istui pöydän ääressä silmät alasluotuina ja sanattomana, ikään kuin tuntien itsensä jollain tavoin syylliseksi. Näytti siltä kuin hän olisi saanut yhtäkkiä kurkistaa sisään jostain kielletystä ovenraosta ja nähnyt jotain, mikä olisi mieluummin saanut jäädä näkemättä. Kaikki tämä pakotti hänet loittonemaan kodista yhä kauemmas. Hänen mieluisin paikkansa oli kylmän, harmaan ja rauhallisen veden äärellä, missä ei ollut muuta ääntä kuin laineitten liplatus ja kaislojen suhina. Kankein jaloin ja pää riipuksissa hän palasi sieltä iltaisin kotiin. Hänen vaatteensa vettyivät sateesta ja sumusta ja niihin tarttui kalan ja järvikasvien imeläntuore haju. Öisin kärisi vanhuksen rinta yhä enemmän pidättäen röhisten yskää, ettei se tekisi kipeää sairaalle alaruumiille. Mutta vaimo ei kieltänyt häntä yhtenäkään päivänä lähtemästä ulos. Kotiinjääminen tapahtui sitten siitä yksinkertaisesta syystä, että vanhus ei jaksanut enää nousta vuoteesta. Kylästä tuli joitakin ihmisiä tervehtimään sairasta suutaria, ja vajaan viikon kuluttua laskettiin loppuun kulunut, kuihtunut ruumis laudalle.

2

Talvella Katri kahlasi lumihankien halki kylään, istui keittiöiden nurkissa, tarinoi emäntien kanssa ja vei mukanaan kotiin kehruutyötä. Hän oli Henrikin kuoleman jälkeen aluksi ikään kuin kohmettunut ja häpeissään siitä jännittyneestä vihamielisyydestä, joka nyt itsestään lauettuaan tuntui perästäpäin vastenmieliseltä; se oli aivan kuin jokin pahanmakuinen vesi, jonka maku vasta jonkin aikaa juomisen jälkeen tuntuu suussa. Kaiken tämän häivyttämiseksi Katri etsi mielellään ihmisten seuraa ja viivähti liiankin usein Kiinikiven

keittiössä. Mutta levätessään iltaisin yksinään vuoteessaan kirkkaan peltilampun palaessa läpi yön mökin lieden reunalla hän koetti sirkkojen sirinän halki puoliuneen vaipuneena todistella itselleen, ettei hän ollut kertaakaan rukoillut Henrikin kuolemaa.

Mutta työ, jota hänen nyt oli elatuksekseen tehtävä, hävitti aikaa myöten nämä ajatukset. Lumi suli talven jälkeen nopeasti, ja kevään saapuessa Katri oli siellä täällä taloissa levittämässä lantaa perunamaille, perunaa istuttamassa ja apilaniityiltä kiviä keräilemässä. Hänen harmaan mökkinsä ovessa riippui suuri ruostunut lukko, aamiaistunnilla hän tuli kotiin, etsi katonräystään alta avaimen, avasi oven, syötti sian ja riensi jälleen takaisin töihin. Mutta rinnan kevään kanssa oli hänen vartalonsakin ikään kuin hiukan pulskistunut ja silmät saaneet uudet, kiinteämmät ja voimakkaammat värit. Nauru helähti häneltä niin usein, että Kiinikiven isäntä lausahti kerran rengille Katrin tuskin suljettua oven takanaan:

”Mitä vielä odotat, Juhan, näethän, että Katri etsii itselleen uutta miestä.”

Katri riensi jalan noustessa kevyesti kuin nuorella tytöllä Kiinikiven villiintynyttä kuusikujaa pitkin kotiin omiin töihinsä.

Mökissä olikin Katrilla runsaasti puuhaa. Hän hoiti kasvitarhaa, pani perunoita maahan, istutti kaalia ja järjesti pitkät kukkapenkit mökin päähän. Mutta kuin vanhasta tottumuksesta hän hypähti usein vakojensa ja kasvipenkkiensä keskeltä aidanvierelle, seisoi siinä pidellen käsillään aidansäleistä ja silmäili maantietä ylös ja alas. Tämä vartiointi oli aivan kuin pidentänyt hänen kaulansa, ja hänen päivänpaahtamat kasvonsa muistuttivat auringonkukkaa, joka työntyy maasta pilvisen taivaan alla alituisesti ikävöiden näkymättömän auringon puoleen. Jos ohi sattui kulkemaan joku kylän pojista, ilmestyi naisen kasvoille hymy, ja pojat katselivat häntä hieman uteliaina jatkaen matkaansa hymähdellen.

Mutta eräänä päivänä kirposivat Katrin kitkemisestä multaisiksi käyneet kädet aidansäleistä: alhaalta metsän suunnalta lähestyi tuntunnäköinen hahmo pitkin askelin, reppu olalla, keppi kädessä ja lakki takaraivolla. Ennen kuin mies vielä ennätti edes talon kohdalle, oli Katri jo portilla kädet selän takana:

”Mihin sinä hävisit niin pitkäksi aikaa keväällä? Minulla oli kipeä tarvis kurkun- ja kukansiemeniä.”

Tulija hidasti askeleitaan, astui portista sisään, laski nauraen kätensä Katrin pyöreille lanteille ja sanoi:

”Kyllähän minulla sinua varten on aina siemeniä. Ei nytkään vielä ole myöhäistä.”

Mies aukaisi repunkannikkeet, otti kantamuksen käteensä, ja molemmat astuivat mökkiin sisälle.

Pian mökin savupiipusta nousi savunauha kiemurrellen kohti keväistä taivasta. Nainen työnsi risuja lieteen ja paistoi kinkunviipaleita kananmunien kera savun hiertäessä vedet silmiin. Hän oli ottanut ylleen puhtaan esiliinan ja vilkaisi vähän väliä tupaan, missä pitkä miehenhuiskale makasi kuorsaten.

Siitä päivästä lähtien jäi Selkäreppu-Roopert Henrikin tupaan.

Kylä huomasi ulkonaisestikin, miten mökin elämä muuttui. Jo parin päivän kuluttua revittiin vanha, lahonnut aita, sen mädänneet aidakset ladottiin polttopuupinoon ja pitkä, rokonarpinen miehenhuiskale iski pitkästä lojumisesta sinertyneitä uusia aitapatsaita maahan. Sitten hän löi uudet riu’ut aitaan niin että läheinen metsä kajahteli ja miehen auringonruskettama niska keikkui. Kun aidan toinen puolisko oli valmis, tehtiin uusi portti ja silta ojan yli nikkaroimalla siihen oikein käsipuutkin. Puutarhaan oli saatava vielä uusia kasvipenkkejä, joihin kylvettiin miehen repusta löytyneitä siemeniä. Mutta joka päivä kohosi mökin savupiipusta harmaa kiehku-

ra, niin paljon oli Katrilla puuhaa keittiössä. Sangen usein huikattiin aidan ääressä ahertavalle miehelle "tule syömään" ja väliin tuotiin kesken työtäkin lihavoileipä käteen.

Eräänä päivänä mies pysähtyi kesken aidanteon kädet puuskassa tuijottamaan mökin päässä kasvavaa suurta omenapuuta. Hän koetteli sormillaan sen lehtiä ja kysäisi ulos pistäytyneeltä Katrilta:

"Mikä otus tämä on? Villiintynytkö?"

"En tiedä", vastasi nainen. "Mutta eipä siitä ole lähtenyt yhtään hampaankoloon kelpaavaa omenaa."

"Olisi nähtävästi oksastettava", tuumi mies.

Seuraavana päivänä hän lähti varhain mökistä. Takaisin tullessaan hänellä oli kädessään kimppu lehdettömiä omenanoksia: hän oli hakenut niitä naapuripitäjän puutarhurilta. Puut eivät olleet vielä kukassa ja oli siis paras oksastusaika. Mies nousi suuria tikapuita pitkin puunlatvaan alkaen taitella vanhoja, hedelmättömiä oksia. Ne putosivat maahan kuin kuivaneet risut, ja runkoon jäi paljaat, tuoreet haavat, ja niihin oksastettiin ruskeita, uusia oksia, joissa oli puhkeamattomia silmuja. Kaikki Katrin vanhat rievut käytettiin siteiksi. Katri katseli suu auki miehen toimia, ja kun vanhojen oksien paikalle oli sidottu kokonainen rivi valkeasiteisiä uusia oksia, laskeutui mies maahan virkahtaen:

"No niin, täksi kevääksi riittää. Ensi keväänä oksastamme toisen haaran, sitä seuraavana saa kolmas haara siteensä ja neljän—viiden vuoden perästä voi jo saada ensimmäiset makeat omenat..."

Jonkin aikaa vanhan omenapuun oksastamisen jälkeen tuli suuri kevätsade. Jo iltapäivällä tyyntyi luonto ja taivaan himmeys lisääntyi, kunnes harmaat pilvihunnut alkoivat kerääntyä joka puolelta taivaanrantaa. Punaisena hehkuva aurinko laski kuin veteen, ja taivaalta alkoi valua vettä tiiviinä kankaana. Sade tiheni yön aikana piesten intohimoisesti talojen pärekattoja. Aamulla oli maantienojien vesi sekoittunut pö-

lynvalkeaksi hiekkavelliksi ja kasvipenkkien välissä seisoi mullansekaisia vesilätäköitä. Ei kulunut kauan, kun jo saattoi havaita oksastetuissa kohdissa silmujen paisumista ja puhkeamista, hennot hopeanharmaat haituvat tunkeutuivat ruskeiden suojuskilpiensä alta esille auringon ja valkeuden hyväiltäviksi. Epäonnistuneita oli vain muutama.

Katrin elämä oli muuttunut lupaavaksi, se oli muuttumassa niin kuin vanha oksastettu omenapuu, jolta odotettiin muutaman vuoden kuluttua maukasta, kypsää hedelmäsatoa. Nainen ei voinut pitää tätä iloa omana aarteenaan, hän kävi kylässä ja jutteli vilkkaasti. Hän ei välittänyt puhua paljon Roopertista — miehen työn oli jokainen omin silmin nähnyt. Kiinikivellä, jossa Katri oli usein ollut päivätyöläisenä, kysäisi isäntä, eikö Roopert voisi tulla päivisin auttamaan heitä soranajossa, koska hiljan oli kunnantoimistosta annettu tienkorjauskäsky ja työväestä oli puute. Katri juoksi kotiin luullen tuovansa Roopertille hyvän viestin, mutta tämä vastasi:

”Minä en lähde niiden sorahautoihin rähmimään — maailmassa on viisaampaakin tehtävää kuin olla heidän orjansa.”

Katrin oli juostava takaisin kertomaan, ettei Roopert voinut tulla.

Se, että kylään asettunut uusi mies kieltäytyi tulemasta työhön kaikkein tärkeimpänä aikana, loi vihamielisyyttä mökin ja talojen välille. Jo seuraavan kerran Kiinikivellä käydessään Katri sai kuulla katkeria sanoja.

”Milloinkas rouva ja herra viettävät häitään?” kysäisi isäntä.

”Kelläpä nyt olisi aikaa häidenpitoon, sittenpähän syyspuolella nähdään...” naurahti Katri puoleksi totisena.

”Mitäpä se maantienkulkuri välittää ajasta — tiennetkö edes hänen nimeään?” sähähti emäntä ilkeästi.

Tuskastuneena Katri lähti kotiin. Tosiaankaan hän ei tiennyt muuta kuin että miehen nimi oli Roopert, eikä hän ollut vielä mitään puhunut häistä tai muusta sellaisesta. Kuka hän

oli, mistä oikeastaan kotoisin, kaikki tämä oli Katrille tietymätöntä. Hän koetti hankkia tähän asiaan selvyyttä ja kysäisi kotona varovaisesti:

”Kylässä ovat kovasti uteliaita siitä, mikä mies sinä oikeastaan olet ja mistä kotoisin.”

”Vai niin”, nauroi Roopert. ”Sano niille vain, että Petseristä on kotoisin ja suuren setukaisen veli.”

Ja siihen asia jäi. Vierähti taas aikaa ja Katri koetti viekkaudella saada selville miehen henkilöllisyyttä.

”Sinun pitäisi kai viedä kunnantoimistoon passisi leimattavaksi. Olet elänyt jo kauan tässä kunnassa — tulee vielä lopuksi sakkoja.”

”Ohoh”, murahti mies, ”mitkä kreivit tätä kuntaa hallitsevat — olen kiertänyt puoli maailmaa enkä vielä missään ole lähtenyt nimeäni kenenkään nenän alle raapustamaan. Jos on tarvis, tulkoot kysymään.”

Vaikka mies suoritti uusia tarpeellisia töitä Katrin mökissä, oli naisen sydämessä kuitenkin huolien oka. Kaikki ei ollut kunnossa. Mies kohensi mökin lahonneita seinähirsiä ja alkoi asettaa seinään Henrikin aikoinaan tuomia uusia hirrenpätkiä, mutta Katrin ajatukset eivät saaneet rauhaa. Hän penkoi salaa Roopertin repun ja kopeloi hänen taskunsa kääntäen ne ylösalaisin, mutta ei löytänyt ainoatakaan asiakirjaa, kirjettä eikä paperia, mikä olisi selvittänyt hänen henkilöllisyyttään. Hän oli vain Selkäreppu-Roopert, tuntematon ja outoa menneisyyttä elänyt maantienkulkuri.

Iltaisin, kun päivä oli laskenut ja sen rusko punoitti vielä kauan takimmaisesta ikkunasta tuvan takaseinällä, tarkasteli Katri hämärässä vieressään lepäävän miehen kasvoja. Hänellä oli kummallinen tapa nukahtaa nopeasti ja huolettomasti, niinkuin hän oli tehnyt jo ensimmäisenä päivänään, jolloin hän vapaasti heittäytyi vuoteelle ja jo hetken kuluttua nukkui. Hänellä oli ilmeisesti vuosientakainen tottumus kotiutua joka paikassa ja nukkua väsymyksensä siellä, missä

parhaiten pääsi pitkälleen. Nukkuessa miehen kasvonpiirteet veltostuivat ja poskipäät pistivät terävästi esiin leuan vajotessa ja ohuthuulisen suun ollessa raollaan. Pehmeät hiukset olivat hajallaan pieluksella ja niiden seassa oli paljon harmaita. Otsa oli korkea ja leveä, varsinkin kun hiukset olivat taaksepäin taipuneet. Aivan hiusrajan läheisyydessä Katri havaitsi vaaleamman juovan, ja kun hän oli varovaisesti hajoittanut hiuksia siltä kohdalta, näki hän pitkän haavan arven, joka ulottui päälaelle asti.

Oliko mies tappelupukari ja rähinöitsijä?

Monet illat Katri vääntelehti unettomana näissä mietteissään sirkan raksuttaessa levottomana uunin kalkkipinnassa.

Kasvitarhassa uhkuivat jo vihreät kurkunraakileet ja kesäkukkien värikkäät terät kukoistivat. Niiden joukossa oli kultasadetta muistuttavia krasseja ja iltaisin tuoksuvia yöleukoijia, ja hajuherneiden perhosparvi tunkeutui aina kaalipenkkeihin saakka. Omenapuun oksastukset olivat kasvaneet pitkiksi versoiksi, jotka alkoivat yhä enemmän huojua tuulessa. Roopert huomasi ne eräänä päivänä seistessään puun alla ja lausui Katrille, että nuoret oksat pitäisi tukea, sillä jos tulee kovempi tuuli, katkeavat ne helposti. Mutta ihmeellistä kyllä hän ei ollut enää nopsa työhön tarttumaan. Tuet jäivät laittamatta ja eräänä aamuna oli kurkkupenkkiin pudonneina pari katkennutta versoa. Roopert katseli niitä kädessään ja heitti ne sitten aidan yli.

Niin saapui syksy yhä pimeämmiksi muuttuvine öineen ja kaiken kuihtuessa alakuloisesti kylän laajoilla pelloilla. Mökin uudet alushirret olivat paikoillaan, ja Roopertin työhalu näytti samalla kadonneen. Yhä useammin hän istui jouten tuvassa ikkunan ääressä rummuttaen sormillaan ruutua. Väliin satoi päiväkaupalla, ja silloin upposi koko luonto harmaaseen vaippaan mökin räystäiden juoksuttaessa solisten sadevettä. Sellaisina päivinä mies nukkui vuoteessa raskasta unta.

Kun Katri ei tavannut ensimmäiselle ilonhumulleen vasta-

kaikua kylässä, ei häntä huolissaankaan lohdutettu. Pikemminkin tehtiin hänen kuormansa raskaammaksi pilkkaamalla ja nälvimällä. Hänen oli käytävä töissä talojen pelloilla Roopertin loikoillessa yksinään kotona. Eräänä iltana Katrin ollessa kotiin lähdössä maitoastia kädessään Kiinikiven isäntä sanoi hänelle:

"Eipä se parooni siellä kotona taida vielä naida sinua."

Katri oli vaiti eikä kyennyt vastaamaan mitään, kun emäntäkin vahingoniloisena ilkkui:

"Mitenkäpäs nai, kun on jo entuudestaan vaimo — hänhän on kotoaan paennut kulkuri, kokonainen lapsilaumakin on hänellä jossain Pärnunmaalla..."

Hämäryys suojeli Katrin kasvoja eikä lieden tulikaan valaissut niin paljon, että emäntä olisi nähnyt hänen silmiinsä kihonneet kyyneleet. Katri sanoi lyhyesti "hyvää yötä" ja tuli kotiin suoraa päätä. Tuuli vinkui hämärtyvillä sänkipelloilla, ja taivas oli täynnä matalalla liikkuvia syyspilviä. Päästyään kotiin Katri pani maitokannun hyllylle ja jäi sitten seisomaan oviaukkoon kädet selän takana. Hän katseli miestä, joka nojasi selkäänsä kamarinseinää vasten istuessaan hämärässä, ja kysäisi:

"Kuule, sinullahan on kuulemma vaimo ja lapsia jossain Pärnunmaalla?"

Syntyi hetken hiljaisuus, sitten mies liikautti jalkojaan niin että tuoli narahti ja vastasi:

"Minulla on hempukka joka ainoassa pitäjässä, ja lapsia — tienvieret täynnä Pärnusta Tarttoon."

"Älä laske leikkiä tällaisesta asiasta", sanoi nainen ääni väristen. "Jos olisit kunniallinen mies, menisit kanssani naimisiin etkä pitäisi minua kylän ihmisten pilkkana."

Jälleen vallitsi hiljaisuus kuin paksu vaippa, jota voi käsin kosketella ja olkapäillään tuntea, sitten mies lausui matalalla äänellä:

”Mitä sinä häistä niin suurta hoppua pidät, etkös ottaisi ennemmin selville, kuka minä olen?”

”Mitäpä siitä tutkistelusta, kun et ole ilmoittanut minulle edes nimeäsi.”

”Minun nimeni on Peeter Auksmann”, kuului yhtäkkiä äänellä, joka oli Katrille vieras ja hipaisi häntä niin voimakkaasti, että sydän alkoi lyödä nopeammin. Vähään aikaan ei kumpikaan sanonut mitään, ja nainen pujahti keittiöön. Hän teki tulen lieteen ja alkoi paistaa pannussa miehen lempiruokaa — munapuuroa makaronien kera. Suuri katkeruus oli vallannut hänen mielensä, ja hänen huomaamattaan vierivät kyynelet purona poskia pitkin tipahdellen särähtäen pannussa sulavaan rasvaan. Viimein hän sai ruuan valmiiksi, kuivasi kasvonsa ja vei paistoksen sekä maitokannun pöytään sanoen itkusta värähtelevällä äänellä:

”Tule syömään. Olisiko sytytettävä lamppu?”

”Ei tarvitse, näkee ilmankin”, sanoi mies rauhallisesti.

Hyvin näkikin, sillä ikkunan luona oli vielä riittävästi valoa, niin että voi erottaa ruokailuvälineet, mutta syöjien kasvot jäivät varjoon. Mies söi ahneesti eikä palannut sanallakaan äskeiseen puheenaiheeseen. Katrista tuntui hetkisen siltä, kuin mies olisi taas entinen Roopert. Mutta aterian päätyttyä, kun nainen jo kohenteli vuodetta, nousi mies sanoen:

”Lähden vielä hetkiseksi ulos, hieman tupakoimaan.”

Katri siirtyi ikkunan ääreen seuratakseen häntä silmillään. Pitkä miehenhahmo astui ulos hämäryyteen ja nojautui aitaan, missä sytytti savukkeen. Nainen riisuutui tuvassa ja kävi huokaisten vuoteeseen. Hän kääntelehti unettomana hetkisen syvän pimeyden täyttäessä tuvan. Sitten hän nousi ja meni tuvan ovelle. Siitä hän huikkasi aitaan nojaavalle miehelle:

”Etkö tule jo?”

”En vielä”, kuului pimeästä.

Valkea alushame yllään seisoi nainen hetkisen portailla, mutta kääntyi sitten takaisin tupaan.

Kului vielä jonkin aikaa, jolloin odotuksen jännittämä nainen arvasi välillä vaipuneensa unenhorrokseen, mutta kiihtymys sai hänet nousemaan uudestaan ja menemään ovelle. Tuuli kohisi raskaasti metsän suunnalta, ja kuiva nummi kohisi ja humisi kuin vesiputous. Oli äskeistä pimeämpi jo, mutta yhä seisoi tumma hahmo entisellään aidanvieressä. Kun hahmon käsi nosti savukkeen huulille, lensi heikko sädekimppu pimeyteen. Naisen olkapäitä värisytti ja hän huusi vielä kerran:

”Etkö tule jo?”

”En tule”, kuului jälleen ja uusi sädekimppu lennähti yöhön.

Nainen seisoi kauemmin kuin äsken paikallaan, astui juhannuskukkaa kasvavalle nurmikollekin ja häipyi jälleen tupaan. Hän kuunteli vuoteessaan voimakkaammaksi muuttuvaa tuulenkohinaa katon päreitä vasten ja seinän takana, ja nukahti lopuksi rauhattomaan ja sekavien näkyjen täyttämään uneen.

Aamun epämääräinen valohämy tunkeutui ikkunasta sisään herättäen nukkujan. Uninäyt olivat vielä sekaisin unta ja todellisuutta, kun hän tajusi, että tuvan täytti kostea, viileähkö ulkoilma. Ovi oli raollaan ja ovenviereisellä seinällä, missä Roopertin reppu oli riippunut, kohtasi katse vain tyhjän vaarnan.

Katri nousi vuoteesta äkillisestä yksinäisyydestä säikähtäneenä, riensi ulkoilmaan ja kiersi koko mökin. Ulkona oli harmaa syysaamu, tuuli ajeli matalalle ryhmittyneitä pilvenriekaleita. Nainen pysähtyi neuvottomana leikatun viljapellon keskelle ja hypähti sitten aidan viereen. Mutta hän ei pysynyt sielläkään, vaan palasi kiireesti tupaan takaisin. Hän hypähteli siten kymmeniä kertoja aidan ja oven väliä turhaan odottaen tutun hahmon ilmestymistä portille.

Kaksi päivää Katri pysytteli mökkinsä yksinäisyydessä ja katseli vain vanhaa, suurta omenapuuta, jonka kaikki nuoret oksat rajuilma oli katkonut. Ne olivat vieläkin sateesta lokaiseksi muuttuneella nurmella. Sitten hän lähti kylään, jossa Roopertin lähtö oli jo huomattu. Kun asiasta alettiin puhua, sanoi Katri silmät kyynelissä unohtaen alennuksensa aivan kuin tylyjen ja vahingoniloisten emäntien harmiksi:

”Voi, että minä houkka aloin kiusata naimisiinmenolla, mehän olisimme voineet elää — niinkuin tähänkin asti...”

YKSINÄISET.

1

Eräänä keväänä tuomien tuskin varistettua painavan kukkaskuormansa kulki Naadiväljan isäntä talosta taloon kutsumassa tuttavia tyttärensä häihin. Ehdittyään Särjepytille hän tapasi Korneliuksen korjaamassa varsahaan veräjiä ja sanoi kiireellä asiansa.

"Vai sillä tavalla", vastasi mies luoden silmänsä pilvettömälle taivaalle. "Että kun itse et saa aikaan häitä, niin käypä sitten toisten häissä..." Tuota pilaa lausuttaessa kasvot olivat niin liikkumattomat, ettei edes silmiin tullut mitään eloa. Ja siihen juttu loppuikin.

Särjepyti oli suuri vanha talo loivasti kohoavalla rinteellä, jonka peltojen uumenissa oli hyvää mustaa multaa. Kauas rinteen alle näkyi valkeaksi kalkittu navetta ja matalien harmaiden rakennusten ryhmä halavien reunustaman maantien ääressä. Isäntä Kornelius Puustus, viidenkymmenen korvissa oleva vanhapoika, oli yritteliäs maanviljelijä. Mutta paljon omaperäistä oli talon ulkonäköön tullut yksinäisen ilmisen vallitessa sitä. Asuinrakennuksen ympäristö oli autio ja kukkapenkkien kivet jo ammoin ruohottuneet.

Särjepytin isäntä oli keskikokoista miestä pitempi. Kasvot olivat ikään katsoen liiaksikin ryppyiset ja poimuiset. Tuhkanharmaan ihon katkerista uomista näkyivät kapeat tuskaiset silmät, suuren, muun ilmeen vastakohtana ystävällisen suun muodostivat kapeat taipuisat huulet. Tukka, jossa välkkyi valkeita säikeitä, jätti korkealle otsalle kaksi syvää lahdeketta. Miehen hartiat eivät kuitenkaan olleet vähääkään kumarassa, pikemminkin oli yläruumiissa ylpeää ja hiukan pöyhkeää ryhtiä.

Tie kulki Särjepytin ohi, ja talon lähellä siihen liittyi vielä muitakin kylänkeskeisiä polkuja. Kirkonkylään yöjalkaan menevien poikien oli kuljettava Särjepytin ohi, ja suviöinä nähtiin isännän huoneen ikkunoiden olevan selko selällään ja Korneliuksen istuvan unettomana ikkunalla tupakoimassa. Hän istui liikkumattomana, ja näytti kuin hän itsekin olisi ollut osa suviyön valkeassa hämärässä torkkuvaa luontoa, joka sen mukaan kuin aamurusko halavien takaa kasvoi, osoitti ensimmäisiä oireita herätäkseen raskaasta unesta.

"Vanhapoika vahtii omaisuuttaan..." naureskeltiin. Kornelius puolestaan ei näyttänyt milloinkaan tunteneen mielenkiintoa noita öisiä hiipijöitä kohtaan. Hän ei piitannut heistä koskaan, ei edes silloin, kun ne olivat hänen tuttujaan. Niinpä mentiinkin noilla retkillä aivan viivyttelemättä ja peittelemättä Särjepytin ohi.

Väliin Kornelius nähtiin aamuvarhaisella ikkunalla, nikkelikehyksiset silmälasit nenällä ja käsissä paksu raamattu, vaikkakin tiedettiin, ettei hän ollut vuosikausiin käynyt kirkossa. Hänen päästyään yläkansakoulusta isä oli vienyt hänet ripille, ja siitä lähtien Kornelius näytti kadottaneen kaiken mielenkiintonsa kirkkoa kohtaan.

Vanhanpojan elintavat olivat ympäristön kiitollisinta puheenaihetta. Ihmeteltiin hänen vuosi vuodelta unettomammiksi muuttuvia öitään. Syksyisin ja talvisin tiedettiin hänen valvovan kupulampun ääressä pöydän takana. Tuosta valvon-

nasta hän nousi herättämään palvelijat ajoissa ja pysyi itse koko päivän niityllä ja pelloilla, missä hän oli tunnettu työhön usuttaja, ankara sanoiltaan ja katsannoltaan. Sitä paitsi luultiin hänen palvelustyttöjensä poikkeuksetta olleen hänelle tietyssä mielessä myöskin emännän sijassa. Hänen kaukaisempi menneisyytensä taas liitettiin nyt jo vanhaan mökkiläisnaiseen Raatman Riittaan; tämä asui mökissä talon takamaiden rajalla silmäänpistävän ruman tyttärensä kanssa, jonka syntymään syyllisenä pidettiin Korneliusta. Mahtavan perheen ja rikkaan pojan oma sääty-ylpeys ei ollut antanut myöten ajatella kosimista, ja silleen asia oli jäänytkin. Mökintyttö kasvatti tyttärensä ja vanheni, mutta kaikki yhteydenpito talon ja mökin väliltä oli katkennut. Ikinä ei Riitta käynyt Särjepytillä työssä, hänen työnsä ja toimensa veivät hänet kylän muihin taloihin, vaikkakin ne olivat kauempana. Näytti siltä, kuin ajan mittaan olisi kasvanut salaista vihaa talon ja tönön välille, joka Särjepytin pihalta näkyi pienenä täplänä alhaalla lepikon reunassa.

Mutta kylä piti arvossa Särjepytin omituista isäntää. Ei vietetty ainoatakaan perhejuhlaa, johon häntä ei olisi kutsuttu, ja kunnia-asiaksi katsottiin hänen saapumistaan, sillä kaikesta huolimatta häntä pidettiin viisaana ihmisenä. Useimmiten hän tuli pikemminkin juomisen kuin syömisen takia, ja kaikki hänen hääjuhlansa, ristiäisensä ja syntymäpäivänsä päättyivät monipäiväiseen juopotteluun, läheisen kauppalan viinakaupan peräkamarissa. Noina juomapäivinään hän oli yhtä puhelias kuin kotona vaitelias ja mietteliäs. Näytti kuin hän olisi tahtonut sinä aikana pudistaa sydämeltään kaiken, mitä sinne viikkojen kuluessa oli kerääntynyt.

Ja kun saapui Naadiväljan Andreaksen määräämä päivä, valmistautui Kornelius lähtöön. Varhain aamulla hän meni onkineen metsäntakaisen pienen järven rannalle, vietti siellä aikaa puoleenpäivään ja tuli kotiin pari särjenpoikasta pajunhaarukassa. Hänen tapanaan ei ollut mennä häihin käy-

däkseen morsiusparin mukana kirkossa. Lähtiessään hän veti uudemman karvaisen takin ylleen ja antoi sitten valjastaa työrattaiden eteen vanhan laihakylkisen tamman Miiran, joka luisevasta ruumiistaan ja takkuisesta karvastaan huolimatta oli harvinainen ajohevonen. Istuinsäkin alle Kornelius pisti kaksi viinapulloa. Häätalossa, kun hevonen oli sidottu paikoilleen, hän antoi ne emännälle sanoen:

”Juon kahden edestä — tuon kahden edestä.”

Hääväen saapuessa kirkolta Korneliuksen tuskaiset suupielirypyt olivat venyneet vielä pitemmiksi ja käsi värisi tupakkaa suuhun kohottaessaan. Hän oli yksikseen maistellut hääolutta, jutellut keittiössä emäntien kanssa, katsellut puutarhaa ja tutkinut talon työjärjestystä.

Pirtissä ruokapöydän ääressä oli keskipaikalla morsiusparia varten vihannin köynnöksin koristetut tuolit. Korneliuksen otettua itselleen paikan pöydän takanurkalta kokoontuivat sinne istumaan kaikki isännät, jotka pitivät itseään viisaimpina ja tärkeimpinä. Kornelius tyhjensi lasin lasin jälkeen ja oli kohta sellaisella tuulella, ettei hänen sanoissaan ollut enää eroa todella ja leikillä. Vieläkin kapeammiksi käyneet silmät katselivat ihmeellisen tutkivasti pöydän yli ihmisestä toiseen ja pysähtyivät lopuksi morsiuspariin katsellen kuin sellainen, joka tietää paljonkin heidän kohtalostaan ja tulevaisuudestaan.

”Mitä sinä Kornelius niin lakkaamatta tuijotat ja tutkit?” nykäisi naapuri häntä.

”Mitäkö katson?” virkkoi puhuteltu kuin heräten raskaista ajatuksista. ”Sitäpä tietenkin, että yksi ihminen on taas joutunut kadotukseen . . .”

”No-no?” kysyttiin ympärillä, ja pari lähelläistujaa purskahti nauramaan.

Mutta Korneliuksen kasvoille levisi entinen kauaskatsova vakavuus hänen jatkaessaan:

”Mieleni tulee aina murheelliseksi, kun näen miten hellästi

sulhanen vihkimisen jälkeen hoivaa morsianta. Tahtoisin silloin kysyä: ystäväni, miksi hoivailet vaimoasi niin hellästi sillä samalla kädellä, jolla häntä myöhemmin piekset?"

Nyt katsoi suuri osa puhujan pöytänaapureista keskipöytään päin. Sanat oli lausuttu kyllin kovasti, ja monet ajattelivat itsekseen, että Särjepytin isäntä oli häpeämätön. Oli yleisesti tiedossa, että tämänkertainen nuoripari oli mennyt yhteen huonoin entein: poika oli uppiniskainen ja huonoluonteinen, heidät oli molempien vanhempien toimesta puoliväkisin naitettu, koska kysymyksessä oli tytön kunnia. Kukaan ei odottanut hyvää tuosta avioliitosta, ja nyt Korneliuksen sanat vaikuttivat kuin paksut pilvet taivaalla. Puhe hiljeni eri puolilla, säikähtyneinä odotettiin, mitä vielä tulee. Mutta jotkut tunsivat vahingoniloa ja ihmettelivät itsekseen Korneliuksen rohkeutta tuskin hilliten hyvänmielen myhäilyään.

Mutta Kornelius ei huomannut mitään, vaan pohti edelleen ikään kuin kysymystä, joka oli selitettävä kaikille:

"Kahden ihmisen naimisiinmeno vain on häpeämätön petos", hän sanoi, "hirveä petos, sillä luonnolle on tarpeen, että kaikki, mikä elää taivaan alla, lisääntyisi, tulisi niin paljoksi kuin hiekkaa on meren rannalla — muu ei ole sille tärkeätä..."

Se oli uusi pommi, joka tuli joko tarkoituksella tai sattumalta. Ja monet vilkuilivat myrttiseppeleen koristamaa morsianta, jonka leveän lumivalkoisen puvun alta asiantuntijan katse saattoi jo aavistaa jotakin. Pöydän alapäästä kuului kiireesti jonkun viisas kehoitus, jotta päästäisiin kiusallisesta puheenaiheesta:

"Ottakaa ryyppy, ottakaa ryyppy!"

Kornelius joi viinalasinsa tyhjäksi, antoi kaataa uuden lasillisen ja jatkoi häiriintymättä edelleen:

"...Muu ei ole tärkeää, ja sen tähden lyödään ihmiset siksi aikaa sokeudella. Tyhmin ja höperöin ihminen on silloin, kun hän tuntee tarvitsevansa itselleen toista. Silloin hän ei itse

ole mitään, on vain keino erästä tarkoitusta varten. Tavallisesti kukaan ei ajattele sitä — otetaan vaimo, mennään naimisiin ja selvä on. Mutta ostaisiko teistä kukaan markkinoilta parisniekalta hevosen, jos tietäisi, ettei se ole muuta kuin puijaamista varten valittu kaakki? Katsokaahan, siksi on joillakin ihmisillä vaikeaa — jokainen ei halua olla typerä eikä pettävän parisniekan uhri!"

Puhuja katseli liikahtamatta pöydän yli. Hänen otsansa oli syvillä rypyillä, ja suuret rumat korvat törröttivät päästä ulkona. Hän oli päässyt puheenaiheeseensa, jonka monet jo ennestään tunsivat. Mutta sitä kuunneltiin aina, siinä oli peloittavia asioita, niin että vanhemmat naiset eivät voineet olla supisematta: jumalatonta! Sitä pehmensi vain Korneliuksen naama, joka ilman muuta oli sen näköinen, että kuka halusi, saattoi siitä lukea hyvää leikinlaskua.

"Vai sen tempun takia Särjepyti sitten onkin parastaikaa ilman emäntää?" kysyi häneltä vierustoveri.

Kornelius kulautti uuden lasillisen viinaa, pyyhkäisi suunsa puhtaaksi kädenselällään ja naputti sormellaan otsaansa sanoen:

"Tämä tässä ei ole sallinut ottaa vaimoa..." mutta vaipui sitten ajatuksiinsa ja selitti edelleen: "Aivan niin se ei sittenkään ole, sillä koko tuon jutun ymmärtämiseen ei ihmiselle riitä pari-kolmekymmentä vuotta, useille ei siihen riitä koko elinikäkään... Kun en vielä ymmärtänyt asioita kuten nyt, tapahtui minulle sellainen juttu, että..."

Nyt puhujan kasvot kävivät vieläkin vakavammiksi, ikään kuin jokin kirkastus valaisi hänen syviä ryppyjään, ja entiseen sävyyn hän kertoi tarinan siitä, kuinka oli nuoruudessaan rakastunut Venäjän keisarin tyttäreen Olgaan, jonka oli nähnyt kuvissa. Kun ei tätä tietenkään voinut saada, ei ollut huolinut muistakaan.

Korneliusta ei häirinnyt hituistakaan muiden nauru, hän istui hiukan alakuloiseksi muuttuneena, mikä ilmaisi selvästi,

että naurakaa mitä nauratte, se keisarintytär on minulla kuitenkin. Hän oli tuokion vaiti, vain suuret kädet värisivät kovasti hänen yrittäessään ottaa joitakin ruokapaloja, ja hän lausui lopuksi:

”Kuten näette, pelasti tuo rakkausjuttu minut petollisen parisniekan loukusta

”No, kyllä kai halailet sitten välistä sängyntolppaa”, heitti joku puheeseen pisteliäästi.

Tuo huomautus näytti vaikuttavan Korneliukseen syvemmin. Hänen kätensä putosivat syliin, ja tuntui, kuin hän olisi pitkän aikaa tapaillut sanoja. Sitten hän huokasi:

”Ei vanha halaile enää mitään eikä ketään. Mutta nuoruus, nuoruus se pyrkii kuolluttakin lähelle...”

Hääpöytä tärisi jälleen naurusta, ja kun se oli hiukan vaimentunut, kysyi joku vanhempi talonpoika:

”Mutta mihin sinä panet sen summattoman suuren omaisuutesi kerran, kun nyt olet sillä tavoin puijannut luonnon lakeja?”

”Sitä on ajateltu”, Kornelius vastasi. ”Särjepytin saa se nainen lähiympäristöstä, jolla on vähintään puoli tusinaa avioliiton ulkopuolella syntyneitä lapsia!”

Kuului uusia naurunpurskahduksia ja alapäästä huusi joku:

”Vaivaako Raatman Riitta sydäntä, vai?”

Korneliuksen suu, joka oli auennut sanoakseen jotakin mehevää, painui loksahtaen kiinni, ja hänen juttunsa loppuivat yhtäkkiä. Istuttiin vielä pöydässä, syötiin, juotiin, ja Särjepytin isäntäkin kulautti viinalasin toisensa jälkeen kurkkuunsa, mutta enää hänellä ei ollut mitään sanomista. Sen sijaan oli puheensorina kasvanut yleiseksi, alussa kuulunut tuima kalina ruoka-astioiden kimpussa oli vain vaimentunut, laulettiin eläköön, isännät kehuivat toistensa taloja ja hevosia, emännät pakisivat lypsylehmistään ja tyttäristään. Kaksitellen ja yksitellen noustiin pöydästä, hääväki kulkeutui pihal-

le ja puutarhaan, ja siivoojat ryhtyivät puhdistamaan pöytää uutta syöminkiä varten.

Niin lähestyi ilta. Rakennusten ja pihapuiden varjot hiipivät yli pihan, ja niiden tummasta sylistä leyhyi kevätiltaan pistävää viileyttä, jossa oli mullan kylmää kosteutta ja tuoksuja.

Joku alkoi etsiä Korneliusta, ja nyt huomattiin Särjepytin vanhapoikaisännän kadonneen. Jo kotvan aikaan ei kukaan ollut häntä missään nähnyt. Sitten eräs nuori poika tiesi kertoa, että Kornelius oli puutarhassa suuren omenapuun alla maassa rähmällään — mahtoiko voida pahoin vai muutenko jokin vaivasi.

”Oho”, virkkoi isäntä, ”se ei kelpaa! Maa on vielä kylmä ja kostea, iskee luihin, tekee kipeäksi.” Ja eräs pojista lähetettiin kutsumaan Korneliusta sisään. Hetken kuluttua kutsuja tuli takaisin ja sanoi, että Särjepytin isäntä oli venytellen noussut ylös ja sanonut nukahtaneensa.

Mutta kului jonkin aikaa, eikä kutsuttua vain ilmaantunut. Silloin Andreas itse lähti pihalle katsomaan. Hän tuli sinne paraiksi, kun joku rattaat kolisten ajoi pitkin kujasia. Ulkona seisovat miehet sanoivat sen olleen Korneliuksen.

”Mihin se hullu nyt lähtee?” Andreas kysyi.

”Menee Laugasten viinakauppaan ja latkii siellä viikon päivät yhteen menoon. . .” huomautti joku.

”Mutta katsokaahan — kääntääkin kotiin päin”, isäntä virkkoi, ja kaikki käännähtivät yllättyneinä sinnepäin, missä rattaiden kolina haihtui pimeyteen Särjepytille vievän tien haarassa.

2

Kaksi aamuyötä Naadiväljan häiden jälkeen Kornelius istui entiseen tapaansa ikkunalla ja valvoi katsellen aamun tuloa. Mutta hänen kasvoillaan oli sellainen kyllästymisen ja välinpitämättömyyden ilme, kuin ne olisivat olleet kivestä tai mul-

lasta. Kahtena aamuna hän herätti minuutin täsmällisyydellä rengit ja lähti heidän kanssaan pellolle, jossa oli meneillään yleinen kaurankylvö. Luonto oli varhainen tuona keväänä, maa ja metsä oli käynyt nopeasti vihreäksi, ja ikivanhan maamiehen viisauden mukaan Kornelius yritti kiirehtiä. Hän mittasi viljansiementä, jakoi nurmilohkoille ja kulkien kylvökoneen vierellä seurasi sen työtä. Mutta toisen päivän aamuna hän saattoi vain pari kertaa kulkea peltoviilun yli, kun hänen oli istuuduttava viljasäkille. Otettuaan hatun päästään ja pyyhkäistyään kädellään hiuksia hän sai kouransa likomäräksi, ja yhä uusia hikipisaroita kohosi tuhkanharmaalle otsalle. Rengit näkivät isännän lähtevän puolelta ruokaväliltä kotiin päin kädet ristissä selän takana ja koko ruumis hartioista omituisesti kumarassa.

Puolipäivästä väki söi yksin, ja ruoka-ajan lopulla isäntä tuli vain hetkeksi renkitupaan. Hänen takinkauluksensa oli auki ja jalassa oli tohvelit, jotka oli tehty leikkaamalla vanhoista saappaista varret pois.

"Valjasta hevonen", hän sanoi nuoremmalle rengille, "ja aja kiireesti Ylenurmelle! Tuo vanhaemäntä tänne — käske joutua! Ota vieterirattaat ja laita istuin kunnollisesti!"

Isännän äiti asui nuoremman poikansa Jaakopin luona, viidentoista kilometrin päässä Särjepytiltä, ja Korneliuksen hevosille tuollainen matka oli vain sopiva huviretki. Ihmeteltiin, miksei Ann-äiti asunut vanhemman poikansa luona, joka piti taloa ypö yksin vieraan väen keralla, vaan oli mennyt toisen pojan luo, missä joutui elämään miniän kanssa saman katon alla.

Korneliuksen äiti ei vanhana talonpoikaisnaisena pitänyt vanhapoikaisännän vallitsemaa Särjepytiä luonnollisena talona. Hänellä oli itsellään ollut paljon lapsia — viisi poikaa ja kaksi tytärtä, ja Särjepytin asuinhuoneiden haudanhiljaisuus oli nyt hänelle sietämätöntä. Siitäkö vai muistakin syistä olivat hänen välinsä vanhemman pojan kanssa muodostu-

neet alituiseksi väittelemiseksi ja riitelemiseksi kaikenlaisista elämänilmiöistä, ja kun molemmilla oli kova ja itsekäs luonne, päättyivät muorin sentään huomattavan tiheät Särjepytin vierailut siihen, että hänelle oli valjastettava hevonen ja lähetettävä hänet takaisin Ylenurmelle.

Tällä kertaa tulija kulkea touhotti reippaasti suoraan poikansa huonetta kohti huolimatta siitä, että hän jolloinkin kauan sitten kaaduttuaan ontui huomattavasti oikeaa polveaan. Kornelius, joka ikkunasta oli seurannut äidin saapumista, ehätti ovelle häntä vastaan takinkaulus yhä auki, kädet kupeilla riippuen. Äiti kiinnitti teräksenharmaista eloisista silmistään tutkivan ja hiukan äkäisen katseen poikansa varhainvanhenneisiin kasvoihin, jotka nyt näyttivät rypistyneeltä paperipussilta ja sanoi:

”Sinullahan on silmät punaisena kuin särjellä, vanha renttu!”

”Lähetin Antonin hakemaan sinua”, Kornelius vastasi jättäen äidin moitteen huomaamatta, ”sillä äsken pellolla meni yhtäkkiä kaikki voima...”

”Alat tulla vanhaksi...” sanoi äiti suutaan mutristellen.

”Mikä vanha...” murisi Kornelius, ”maailma vanha on. Mutta kova tuska on koko ruumiissa — polvilumpioista päälakeen.”

”Taidat olla sairas — voisit mennä vuoteeseen!” vanhaemäntä sanoi heittäen hartioiltaan huivin. Hän oli rehevä ja voimakas huolimatta siitä, että läheni seitsemääkymmentä. Poskien hipiässä oli vielä punertava väri, jota elävöitti silmien kirkkaus ja mustan silkkihuivin alta otsalle valahtavien hiusten kellanvalkoinen hohde. Vain hänen suunsa tienoilla oli tylyjä ryppyjä ja alahuuli riippui tuskastuneesti. Tuo vanha talonpoikaisnainen oli kuin kovan raatamisen karaisema hevonen, jonka pää ei ennen painu kuin riimunvarsi on päästetty vempeleestä. Hän oli viisas nainen ja tunsi lapsensa, ja

hänen silmänsä näkivät maailman ja elämän omalaatuisen selkeästi.

Kuin Särjepytin isäntä olisi äitinsä juuri sitä tarkoitusta varten pyytänyt luokseen, hän alkoi kuuliaisesti riisuutua ja pujahti pöyhimättömään vuoteeseensa harmaan karvaisen peitteen alle.

”Niin se on”, hän sanoi, ”en jaksa enää mitään. Hoida kaikki niin kuin tiedät — aitanavaimet ovat taskussani! Täksi päiväksi pitäisi siemenen riittää.”

Särjepytin isäntä tuli vakavasti sairaaksi. Yöllä kuuli vanhaemäntä, joka oli tehnyt itselleen vuoteen viereiseen huoneeseen, yhtäkkiä tuolin kolinaa ja jotakin kaatumisen jysähdystä. Heitettyään hameen ylleen hän ontui sinne ja löysi Korneliuksen kaatuneena avatun ikkunan alle maahan.

”Voi hullu, hullu”, äiti manasi poikaansa, ”noin kauhean sairaana vääntäydyt ikkunalle!”

”Äitimuori, älä toru — näin kaunista unta...” sammalsi Kornelius. Hän oli niin heikko ja kuumeinen, että vanhanemännän oli kutsuttava renki avuksi, ennen kuin hänet saatiin nostetuksi ylös ja toimitetuksi vuoteeseen.

Vaikkakin kova kuume oli aamuun mennessä lientynyt, piti muori parempana lähettää hakemaan lääkäriä. Tämän tuloa varten oli vuoteeseen pantu puhtaat lakanat, ja Kornelius lepäsi siinä aivan rauhallisena ja miettiväisenä. Aamulla hän oli nukahtanutkin tunnin pari. Hän ei vain sallinut tarjota itselleen muruakaan ruokaa. Sen sijaan oli tuolilla vuoteen vieressä valtava tupakkalaatikko ja tukku maissipaperia. Nuori kookas ja punaposkinen piirilääkäri kohotti kulmakarvojaan nähdessään tuon tupakkavaraston ja komensi käskevästi:

”Nuo vehkeet on vietävä tuosta heti pois!”

Kornelius kohottautui sen kuullessaan kyynärpäidensä varaan vuoteessaan sanoen pilkallisesti:

”Ei haittaa, herra tohtorin istuimeksi tuodaan toinen tuoli.”

Kun tarkastus oli toimitettu, kirjoitti lääkäri vaiti ja otsaansa rypistäen koko joukon reseptejä. Hän oli vähäpuheinen eikä vastannut tiedusteluihin juuri mitään. Vasta eteisessä pannessaan takkia ylleen hän alkoi silmät pullollaan katsoa vanhaemäntää ja kysyi:

"Tekö olette potilaan äiti? Eikö täällä ole muita omaisia?"

Muori vastasi, ettei muita ollut.

"Minun on sitten sanottava teille", huomautti lääkäri, "ettei potilaalla enää ole pitkiä aikoja. Sydän, maksa, keuhkot — kaikki ovat lopussa. Ei ole muuta jäljellä kuin kuumeen polttamia riekaleita ."

Muorin kuullessa tuota ei hänen kasvoillaan näkynyt ainoatakaan muutosta. Hän loi hetkeksi katseensa alas ja kysyi sitten, paljonko oli velkaa.

Näytti siltä kuin Kornelius itsekin olisi ymmärtänyt tilansa. Erään kuumehoureisen yön jälkeen hän puheli tajuihinsa tultuaan, että oli nähnyt unta. Tuuli oli katkonut puutarhasta kaikki omenapuut, ja hän, Kornelius, oli niiden juurien alta etsinyt isän kadonnutta sormusta.

"Ymmärtäähän tuon, mitä se merkitsee..." hän sanoi. "Jospa olisi oikein ottaa saha ja kaataa ennen kuolemaa kaikki istuttamansa puut!"

"Mitä sinä lörpöttelet!" tiuskaisi äiti vihaisesti. Hänkin oli viettänyt unettoman yön koettaen pimeyteen tuijottaen keksiä ratkaisua tilanteeseen. Häntä piinasi alakuloinen tyhjä talo, jonka maan ja mullan kohtalo isännän mahdollisen kuoleman jälkeen oli tietymätön.

"Sen sijaan, että juttelet typeriä", hän virkkoi, "voisit paremminkin ajatella, kenelle jätät omaisuutesi. Mietihän, eikö sitä voisi antaa jollekulle veljenpojalle — vaikkakin he ovat kaikki koulunkäyneitä eivätkä tiedä mitään talonpidosta."

"Tehkööt sen kanssa mitä tahtovat", sairas vastasi. "Tapelkoot — olen saanut siitä tarpeekseni. Ehkäpä Peeter haluaa ostaa kesäksi moottoriveneen, Karla lähettää tyttärensä Eng-

lantiin, Andreas rakentaa myllyn — jokaisella on tarvis lohkaista siitä. Voi sitä meteliä!"

"Keittäkööt vaikka saippuaa siitä", hän jatkoi mietittyään hetken, "minä en ole siitä milloinkaan yhtään välittänyt, se on ollut minulle elämäniän ristinä! Olisipa isä osannut piestä minut nuorena talosta ulos! En ole siitä vähääkään välittänyt, en kynnen vertaakaan!"

Nyt puhuja muuttui rauhattomaksi. Hänen kapeat silmänsä laajenivat, pää ja olkapäät kieriskelivät pieluksella, raskaat hikipisarat pusertuivat otsalle. Kostuttaen huuliaan kielellä hän kysyi:

"Kukkivatko pihlajat? Onko . . . ohrankylvö aloitettu? Joko pihlajat kukkivat?"

Hän kohosi suonikkaiden värisevien käsiensä nojassa vuoteen laidalle, kallisti päätään avonaista ikkunaa kohti, silmät selällään kellastuneissa kasvoissa, hampaat paljaina kiihoittumisesta, harmaat hiustupsut päälaella pystyssä. Hän yritti vetäistä sieraimiinsa ilmaa vaivalloisesti moneen kertaan, kuin tunnustellen, onko tuuli tuonut alhaalta suon reunalta kukkivien pihlajien kirpeää tuoksua. Hänen katseensakin pyrki ahnaasti jonnekin kauemmas, mutta silmä ei erottanut ikkunan takaa muuta kuin pajujen hopeanharmaita latvuksia. Sitten hän vaipui takaisin vuoteeseen.

"Tänä aamuna vietiin siemen pellolle", äiti rauhoitti häntä. "Perintöasiasta voisit kuitenkin puhua vakavasti."

"Helvettiin . . ." Kornelius murisi, käänsi päänsä seinään päin ja lepäsi tuokion hiljaa. Sitten alkoi kuulua kuorsausta. Vanhaemäntä nousi hymähtäen itsekseen ja astui viereiseen huoneeseen. Ovella hän kuitenkin kääntyi vielä kerran sanoen:

"Mutta ajattele sentään kaikki valmiiksi, kutsun sitten pitäjänkirjurin tänne kirjoittamaan toivomuksesi."

Korneliuksen sairaus kääntyi yhä pahempaan päin, ja erää-

nä päivänä Särjepytin muori kutsui pitäjänkirjurin. Mies tuli aamupäivällä, jolloin sairas tavallisesti oli tajuissaan.

Vanhaemäntä ei ollut saanut sairaalta oikeata vastausta perintöasiassa, mutta hän ajatteli poikansa vieraan ihmisen läsnä ollessa suhtautuvan asiaan sen vakavuuden mukaisesti, ja molemmat odottivat nyt hiukan jäykkinä, että Kornelius alkaisi puhua toiveistaan omaisuutensa suhteen. Mutta sen sijaan sairas alkoi tiedustella kirjurilta:

"Kuinkahan Naadiväljan nuoripari mahtaa voida? Menivät naimisiin kipinä taulaa hännän alla... Sanon, että nainen on maailman suurin kauppasaksa. Hänen kaupanteollaan on vain yksi tarkoitus — mutta se ei ole mikään synti, mies vain on narri, kun ei ajoissa ymmärrä, ettei nainen ole muuta kuin kauppias..."

Sihteeri liikahti kiusaantuneena tuolillaan. Hän oli odottanut kuolevan viimeistä toivetta, mutta nyt puheli tuo ihmisvarjo, jonka silmät olivat vajonneet kuopalleen, naisista ja rakkaudesta. Vanhanemännän kasvot olivat mielipahasta punehtuneet. Hän ei virkkanut sanaakaan, seisoi vain vihaisena tuhisten ikkunan alla. Mutta Kornelius ei välittänyt kumpaisestakaan:

"Jos mies haluaa jonkun ottaa, pitää hänellä olla rohkeutta. Mutta mitenkäs hänet otat, kun hän sinulle rohkeuden asemesta osoittaa kauppiaan oveluutta... joko siten... että kieltää sinulta kaiken... tai siten, että... kaiken sinulle antaa?"

Nyt vanhaemäntä jo tiuskaisi vihaisesti:

"Jaarittelija!"

Sairas vaikeni hetkeksi, päästi sitten irti kouristuksenomaisesti vuoteen reunasta pitelevän oikean kätensä sanoen kuin torjuen:

"Siinä näet, puhu ennemmin vaikka tyhjälle tynnyrille kuin naiselle... kumpikaan ei ymmärrä..."

"Nyt saa loru loppua!" vanhaemäntä suuttui uudelleen ja

astui vuoteen ääreen. ”Sano, haluatko antaa talon Andres veljen nuoremmalle pojalle Herbertille vai et!”

”Mitä! Sille tuhnukselle, joka ei osaa hevostakaan valjastaa — en ikinä!” vastasi vanhapoika käyden aivan vakavaksi, vajosi sitten väsymyksestä kyljelleen ja alkoi katsella tuijottaa huoneen pölyistä hopeanharmaata lattiaa.

”Tuli varmaankin sitten vaivatuksi teitä turhan takia”, muori sanoi kirjurille. Mies oli jo ennen sitä noussut seisomaan ja perääntyi nyt hyvästellen ovesta ulos. Äiti ja poika käänsivät toisilleen vihaisesti selkänsä lausumatta sanaakaan.

Kun sairas eräänä päivänä kovasti heittelehtien oli viskonut päätään edestakaisin koko ajan voihkien, kohotti vanhus hänen suunsa eteen leskenkätensä, jossa kiilsi vanha vihkimäsormus. Hän tunsi silloin kämmeneensä kylmiä henkäyksiä, kuin sairaan sisukset olisivat jo olleet kylmiksi jähmettymässä. Muorin käsi nousi pojan otsalle ja silitti hiljalleen hiuksia. Sinä hetkenä sairaan huulet avautuivat ja sopersivat:

”Venäjän keisarin... tytär Sen jälkeen tuli vierasta, outoa naurua ja taas huokauksia.

Ann-äiti vetäisi kätensä pois ja jäi raskaissa ajatuksissa ikkunan alle. Tuossa kuoleva houri keisarintyttärestä — ja niin hän oli hourinut koko elämänsä ajan — minkä tähden? Tässä oli suuri talo, johon isäntäkin sieluineen oli kiintynyt, ja kuitenkaan ei ollut mahdollista luovuttaa sitä kokonaisena kenellekään — minkä tähden? Ylpeä ja kummallinen Kornelius oli ollut koko elämänsä ajan, ja sen vuoksi muori ei ollut milloinkaan uskaltanut lähestyä häntä ilmaistakseen jo monta kertaa syntyneen ajatuksensa: hyvittäköön poika Raatman Riitalle tapahtuneen vääryyden! Hän muisti selvästi Korneliuksen nuoruudenaikaisen pelin tuon tytön kanssa — ja myöhemmin hänen oli pitänyt katsella, miten pojan elämä poikkesi sivuun kaikista tavallisista teistä. Oliko se rangaistus pöyhkeydestä, joka pakotti toimimaan vastoin sydämen todellista halua?

Äkisti sairas aukaisi silmänsä, näki äidin seisovan vieressään ja kysyi:

"Mitä sinä katsot?"

"Ole nyt järkevä ja kuuntele mitä sanon", äiti vastasi. "Tyhmä olit, kun et mennyt naimisiin oikeaan aikaan. Ei minulla ole ollut mitään mökin tyttöä vastaan, mutta isäsi ylpeys ja sinun pöyhkeytesi näes ei antanut myöten."

"Mitä hyötyä siitä olisi ollut?" vanhapoika kysyi. "Mitä sinä siitä olet hyötynyt, että synnytit niin paljon lapsia?"

"En ole muuta halunnut saadakaan", äiti virkkoi päätään kohottaen. "Mutta mihin sinä olet pyrkinyt, siitä en ole milloinkaan päässyt perille." Ja nyppien huivin kulmaa leukansa alta hän lisäsi: "Ihmeellistä, että mitä viisaampi mies, sen vähemmin tietää, mitä tahtoo..."

"Entä sitten?" sairas liikutti huuliaan kuin olisi häntä hiukan helpottanut.

"Mitä sitten", äiti vastasi tarmokkaasti. "Älä metkuile, vaan jätä Särjepyti perinnöksi tyttärellesi ja hänen äidilleen! Onpahan joku, joka asuu taloasi edelleen eikä pirsto sitä paloihin — sukulaisilla on jo kaupungit ja maat omaisuutta täynnä!"

"Perkele..." ja nyrkki iski seinään, kuului vielä pari kirosanaa ja sitten ähkäisy: "Perkele, mene tiehesi!"

Äiti nousi sanaa sanomatta ja ontui viereiseen huoneeseen. Mutta hänen riippuvan huulensa taakse kätkeytyi naurunmyhähdys — hän tunsi poikansa ja oli toiveikas, kuin olisi toteuttanut suunnitelmansa.

3

Alhaalla suon laidan mökissä istui Egla kangaspuiden ääressä kutomassa. Silloin tällöin hän loi silmäyksen edessään kohoavien niisien yli kapeasta ikkunasta kauas peltojen taa,

jossa loisti värikkäänä harjulla Särjepytin suuri talo ja sen valkoiseksi kalkittu navetta kimalsi auringossa. Jo lapsuudestaan saakka Egla oli katsellut tuota taloa jonkinlaisen pelon ja kiihkon tuntein. Ihan pienenä tyttönä töissä käyvä äiti oli ottanut hänet mukaansa kaikkiin ympäristön taloihin, mutta Särjepytille hän ei ollut koskaan päässyt. Siitä syystä tuo talo muodostui hänelle jonkinlaiseksi kuvitelmien salaiseksi vaelluspaikaksi.

Vuosien kuluessa hänelle oli selvinnyt, mitä ihmeellistä ja selittämätöntä oli Särjepytin ja kotimökin välillä. Se tuli hänen tietoonsa kuin siitä olisivat varikset taivaalla vaakkuneet ja koirat räyskyttäneet kylän kujilla. Hämärien aavistustensa lisäksi hän kuuli kylän lasten virnistelyjä ja aikuisten ilkeitä huomautuksia, joista lopulta kävi ilmi, että tuossa suuressa vieraassa talossa väitettiin asuvan hänen isänsä. Ei kai hän aiheetta saanut kuulla itseään haukuttavan Särjepytin äpäräksi ja joskus pilkalla myöskin Särjepytin talontyttäreksi. Jo varhain hän sai paeta leikkitovereittensa joukosta ja olla yksikseen, sillä hän oli suuri itkupussi ja helläsydäminen. Tuo pienikasvuinen, vasemmalla silmällään kieroon katsova, heikko ja ruma olento suorastaan ärsytti toisia surkeudellaan.

Sama oli hänen kohtalonsa myöhemminkin. Samoja kärsimyksiä hän sai kestää koulussakin ja vielä viiltävämmin rippikoulussa, jossa hän nuorena tyttönä alkoi ymmärtää elämästä yhtä ja toista. Hän näki toisten koristautumista, elämäniloa ja heidän naisellisia toiveitaan ja joutui itsekin ajattelemaan samanlaista. Ensi kertaa hän katseli itseään peilistä arvostellen ja huomasi litteäksi lutistuneen nykerönenänsä kuin luoduksi sitä varten, että siitä surkeuden kyyneleet helpommin vuotaisivat. Kerran hänen vierustoverinsa supisi aivan aiheettomasti:

”Katsotko kieroon? Onko äitisi ennen syntymääsi varastanut vieraan lehmän edestä heiniä?”

Häntä ei enää haluttanut etsiä ihmisten seuraa. Oli vain

kotimökki ja työ kylän pelloilla. Muiden nuorten tyttöjen keskinäisiä supatuksiakaan hän ei saanut kuulla, sillä ei kukaan halunnut häntä uskotukseen. Hämärinä kevät- ja kesäöinä hänen sielunsa ja ruumiinsa kamppaili halujen kynsissä, ja hän olisi mielellään noussut kuuntelemaan ikkunaa vasten nojaten kaukaisen kylän öisiä ääniä, mutta äidin ankara sana pidätti hänet vuoteen olkipatjalla, josta hän maatessaan katseli ikkunan takana väräjävää aamu- ja iltaruskoa ja varjojen häivähtelyä huoneen seinillä.

Jo Eglan varhaisesta lapsuudesta saakka äiti oli ollut miesmäinen ja tyly. Raatman Riitalla oli lapsen syntymän jälkeen ollut elettävänä raskaita aikoja, ja sen takia hän oli tullut tuollaiseksi. Sylilapsi mukanaan hän teki taloissa työtä. Ei silloin voinut olla puhettakaan hemmottelusta eikä hoidosta. Jos lapsi ei kestänyt paikoillaan pellonpientareella, johon hänet oli pantu istumaan, sai hän vitsaa tai paljaalla kädellä kovan läjäyksen, ja jälleen äiti ryhtyi työhön — ei edes lapsen nuhtelemiseen voinut tuhlata aikaa. Kuitenkaan ei saattanut sanoa, ettei Riitta olisi hoitanut tytärtään. Yrittäessään pitää Eglasta loitolla mahdollista pahuutta hän ei päästänyt tätä läheisyydestään. Siitä johtui, ettei tyttö joutunut tavalliselle mökinlapsen tielle — paimeneksi. Enempää kuin paimeneen Riitta ei antanut tytärtään myöskään palvelijaksi taloihin. Sen sijaan he kävivät yhdessä päivätöissä, ja tyttö sai jo hyvin varhain oppia tuntemaan työn kaikki rasitukset. Useat emännät olivat käyneet pyytämässä Eglaa palvelukseen, mutta kun tyttö pysyi kotona, pidettiin sitä nenäkkyytenä, eikä heidän mökkiinsä suotu mitään hyvää, sillä kuka käski mökintytön vetelehtiä kotona! Ei otettu huomioon, ettei mistään vetelehtimisestä voinut olla puhettakaan. Koko talven surisi mökissä kaksi rukkia ja karstat ratisivat.

Tuona päivänä Eglan taas yksin istuessa kangaspuiden ääressä heittämässä tappuralankaa tappuraloimien väliin äidin mentyä taloihin hankkimaan leipäjauhoja, jotka taas olivat

loppumaisillaan, lennähtivät tytön ajatukset jälleen Särjepytille. Hänen mieleensä tuli, miten hän oli pari kertaa nähnyt Korneliuksen, jota sanottiin hänen isäkseen, ja jonka nyt tiedettiin olevan kuolemaisillaan. Kerran se oli tapahtunut hänen ollessaan oikein pienenä tyttösenä viemässä evästä äidilleen, joka oli ottanut urakkakaupalla pellavan nyhtääkseen kylän toisessa päässä. Silloin tuo mies oli ajanut tiellä häntä vastaan suuri punainen tamma rattaiden edessä. Tyttö oli kauhusta puikahtanut tien viereen pensaikon kätköön ja kyyköttänyt siellä henkeään pidättäen, kunnes mies oli ajanut ohi. Mutta selvästi hän muisti ajajan ruskeat vihaiset kasvot, suuret korvat ja mustan kiiltävän lakinlipan.

Yhtäkkiä hänen jalkansa pysähtyi polkusimella ja puola putosi sormista kolisten lattialle. Polkua pitkin laskeutui rinnettä alas suolle päin pitkä naisihminen, joka ontui vasenta polveansa. Se oli Särjepytin vanhaemäntä. Kutoja nosti puolan maasta ja ryhtyi jälleen työhön, sillä mitäpä tekemistä hänellä oli tulijan kanssa, polkuhan vei lepikon läpi ja puron yli maantielle, joka tällä kohtaa teki suuren mutkan! Mutta hän ei ennättänyt vielä ajatella tuota loppuunkaan, kun tulija ojensi kätensä porttiin ja hiukan myöhemmin koputti oveen.

Egla änkytti vieraalle tervehdyksen ja tunsi jaloissaan ihmeellistä puutumista, niin ettei älynnyt nousta kangaspuista. Mutta vieras astui kotoisesti hänen luokseen, koitteli kiinnostuneena kankaan paksuutta ja kudetta kysyen:

”Kenelle se tulee?”

Sitten vanhan naisen rauhallinen katse kiersi pienen huoneen seiniä. Hän nojautui kangaspuiden penkille istumaan kysyen, mihin Riitta oli mennyt. Kotvan aikaa hän jutteli yhtä ja toista ja virkkoi sitten:

”Minulla olisi oikeastaan teille molemmille asiaa. Tulin tuomaan kuolinsanomaa...” Nyt hän katsoi ystävällisesti

silmiin Eglaa, joka sanattomana ja suu hiukan raollaan istui kangaspuissa.

”Tiedätkö, lapsi, että Korneliusta pidettiin sinun isänäsi?”

Puhutellun kasvoihin tuli väriä, niin että ruma nykerönenäkin hohti sinipunaisena ja silmät tulvahtivat himmeää kosteutta täyteen, kuin jokin pilkka olisi aiheuttanut hänelle tuskaa. Tyttö painoi päänsä alas eikä vastannut mitään, mutta vanhaemäntä jatkoi edelleen:

”Niinhän se onkin... Kornelius kuoli eilen illalla ja tunnustaa sinut testamentissaan tyttärekseen.”

Vanhanemännän kasvot olivat käyneet vakaviksi ja väsyneiksi. Egla katseli kulmiensa alta hänen helmassaan olevia velttoihoisia käsiä. Hän itse oli muuttunut punoittavasta kalpeaksi eikä oikein kuullutkaan mitä toinen puhui. Sitten vanhaemäntä otti esiliinansa vyöltä jonkin paperin, levitti sen auki ja ojensi Eglalle sanoen:

”Minulla ei ole silmälaseja mukana... en näe. Mutta tämä on testamentin jäljennös, myöskin kirjoittajan ja todistajien vahvistama. Itse testamentti on kunnantalon kaapissa.”

Siinä kohdassa, jota vanhaemäntä osoitti, oli kirjoitettu: ”Täten tunnustan minä irtaimistoni ja kiinteimistöni, jonka muodostaa talo Särjepyti n:o 5 ja kaikki siellä oleva omaisuus, lailliseksi perijäksi Egla Riitantytär Kiirakun, jolloin hänen on äidilleen Riitta Kiirakulle annettava talossa elinaikainen ylöspito ja asunto.”

Sitten hän kuuli vielä vanhanemännän sanovan:

”Särjepyti on suuri ja kaunis talo, hoida sitä hyvin! Hautajaiset ovat ylihuomenna — kesäaika, ei voi kauemmin pitää. Kornelius tahtoi, että tulisit äitisi kanssa, siksi raahasinkin vanhat luuni tänne alas... Sano sitten äidillekin”, ja vieras nousi lähteäkseen.

Nyt Egla äkkiä kauhistui yksinjäämistä. Särjepytin vanhastaemännästä ikään kuin huokui jotakin sitovaa ja valloittavaa, rauhoittavaa ja sovittavaa. Se oli hyvän ihmisen lähei-

syyttä, jonka tyttö tajusi kaikilla aisteillaan. Mutta samassa he näkivät ikkunasta Eglan äidin raskain askelin tulevan polkua suon laidasta mökkiin päin pienipyöräiset rattaat perässään. Tytön valtasi äkillinen kauhu, niin että hän alkoi hiljalleen täristä.

Riitta tuli tupaan, loi kulmiensa alta katseen vieraaseen ja alkoi tervehdykseen vastattuaan tuimana puuhailla lieden ääressä tunkien lattialla kasassa olevia risuja lieden savuiseen kitaan. Hän oli pienikasvuinen nainen, laiha, mutta ulkonaisesti vielä sitkeä ja vahva. Hänen astunnassaan oli jotakin miesmäistä samoin kuin kasvonpiirteissäkin, jotka joskus olivat saattaneet olla varsin kauniit, mutta nyt olivat täynnä hienoja ryppyjä ja tuulen ja auringon tummiksi parkkiinnuttamat kuin poltettu savi.

”Minulla olisi sinulle, Riitta, vähän puhuttavaa”, sanoi Särjepytin vanhaemäntä ontuen keskelle tupaa. Pystyssä seistessään hän ulottui tuossa pienessä huoneessa miltei kattoon, jonka tukevien hirsien alle oli pantu kuivamaan kuminanippuja.

”Vai niin”, Riitta vastasi ja kääntyi sitten Eglaan päin, ”mitä siinä tuijotat — ala laputtaa!”

Egla livisti tiehensä, kuin olisi sitä odottanutkin. Hän pysähtyi oven ulkopuolella eikä osannut mitään ajatella eikä minnekään mennä. Varhaissuven aurinko valoi lämpöään ja valoaan maahan, jonka yläpuolella yksinäisinä pyöreinä ja hyväntahtoisina palloina liikkui hitaasti lumivalkeita pilvimöykkyjä.

Egla ei voinut muuta kuin juosta lepikkoon ja käpristyä istumaan suurelle kivelle, josta oli lapsuudessaan salaa pälyillyt suontakaisella rinteellä seisovaa suurta taloa. Hänen päätään pyörrytti kuin jokin olisi häntä huimannut. Hän katsoi aurinkoon, sulki silmänsä, ja kun hän avasi ne uudelleen, olivat ne täynnä ihmetystä, että yhä oli ympärillä sama suo pensaineen, samat pellot ja talot.

Hän istui siten pitkän aikaa, kunnes huomasi äitinsä ja Särjepytin vanhanemännän seisovan vieretysten mökin ovella. Hän nousi ja alkoi kävellä heidän luokseen.

”Eglan asiahan se on, tehköön mitä tahtoo...” Riitta sanoi.

”Niin kuin ajattelet, mutta hautajaisiin tulkaa molemmat — ja ajoissa. Ehkäpä autatte minua, vanhaa ihmistä... siellä on paljon tekemistä...” ja vanhaemäntä alkoi mennä lynkätä.

Yhä vielä vieraan hävittyä näköpiiristä seisoivat äiti ja tytär sanattomina ulkona. Egla ei uskaltanut puhua mitään, häneen oli tarttunut jälleen entinen pelko. Riittakin oli vaiti, ja niin ryhtyivät molemmat jokapäiväisiin puuhiinsa puhumatta mitään tapahtumasta. Koko päivän Egla helskytti kangaspuiden ääressä sellaisella kiireellä ja huolella, kuin olisi pelännyt myöhästymistä määräpäivästä. Yöllä hän kuuli äidin vuoteessaan kääntyilevän unettomana.

Vasta hautajaispäivän aamuna auringon taivaanrannalta pannessa suon höyryämään äiti sanoi:

”No laittaudutaan sitten menemään. Ajattelin kylläkin ensin, etten sekaannu mihinkään . . tee ja toimi itse . . jään tänne mökkiin, niin kuin aina olen ollut. Mutta sitten — mitenkä sinä siellä yksin — tuollainen kuin olet!”

Ensimmäisen kerran Egla näki äidin katsovan häntä erikoisella katseella. Se ei ollut tyly kuten tavallisesti, vaan hiukan alakuloinen ja säälivä. Kuitenkin saattoi ajatella, että äiti oli sydämessään koko ajan nähnyt tyttärensä vain sillä silmällä. Tytölle tuli siitä ihmeen hyvä mieli, se saattoi hänen rumat kasvonsa loistamaan, ja hän lähti kuin lentäen etsimään arkusta parhaita vaatteitaan ja kenkiään. Mutta sen nähdessään äiti vihastui ja heitti kiiltäviksi kiilloitetut kengät tytön kädestä nurkkaan:

”Mitä sinä siinä toikkaroit! Ei mitään kenkiä tarvita — pane kurpposet jalkaasi, et kai sentään häihin laittaudu.”

Eglan äkillinen riemuntohina haihtui heti, kuuliaisena hän

pani kurpposet jalkaansa. Koko maailma sai entisen värinsä takaisin, mökki, suo ja koko elämäkin, ja tavallisin raskain askelin lähtivät äiti ja tytär liikkeelle.

Suuret olivat hautajaiset Särjepytin talossa. Kaikki sukulaiset läheltä ja kaukaa oli kutsuttu, sen lisäksi vainajan naapureita ja tuttavia. Hautajaisissa vallitsi koko ajan synkkä ja painostava mieliala, vaikkakaan vanhapoikaisännällä ei olisi pitänyt olla surijoita. Se oli levinnyt sukulaisten keskuudessa, sillä he pitivät itse asiassa hautajaisia tuolle suurelle talolle, joka nyt oli joutuva kerjäläislapselle. Osa sukulaisista oli jäänyt kokonaan tulematta kuultuaan perhettä kohdanneesta häväistyksestä. Lapset syyttivät tapahtumasta äitiään, joka ainoana omaisena oli ollut vainajan kuolinvuoteen ääressä. Vanhaemäntä ei jättänyt käyttämättä tilaisuutta singotakseen kirpeitä sanoja lasten ahneudesta ja muista luonteenominaisuuksista.

Egla ja Riitta olivat hävinneet keittiöön palvelijoiden joukkoon, heitä ei puhutellut kukaan muu kuin vanhaemäntä. Hautajaisten aikana heidät tungettiin toisten selän taakse ovensuuhun, siinä he seisoivat kurpposet jalassaan ja harmaat hameet yllään. Tyttö tunsi olonsa keittiössäkin tukalaksi ja oli onnellinen saadessaan vanhaltaemännältä luvan mennä silloin tällöin ulkoaskareille.

Vainajan perinnön kohtalosta oli kaikkein hermostunein eräs kaukainen sukulainen, Töstamaan Joosep, jonka talo sijaitsi toisessa maakunnassa. Vaikkei hänellä itsellään milloinkaan olisi ollut toiveita saada perinnöstä mitään osaa, oli hän kiihtynyt yksinkertaisesti siksi, että kiinnostuminen kaikkiin talouskysymyksiin kuului hänen perusluontoonsa. Hän oli paremminkin liikemies kuin talonpoika. Joosep oli pitänyt talossaan kauppaa, joutunut sen johdosta velkoihin, myynyt sitten metsää ja rakentanut läheisen puron rannalle myllyn ja harjoitti vielä kaiken lisäksi hevoskauppaa. Avioliitosta hänellä oli kaksi poikaa. Toisen hän oli ottanut hautajaisiin

mukaansa. Se oli unelias laiska poika, joka syrjästäkatsojasta näytti hiukan tyhmähköltä. Isä uskoi saavansa hänestä kasvatetuksi maamiehen ja talon perijän, kun taas toisesta pojasta oli enemmän huolta, sillä hän oli vilkasluontoinen hulttio, suuri tuhlari ja keikari, joka tahtoi ulkoasullaan kilpailla kaupungin salonkileijonien kanssa. Joosep kohotteli yhtä mittaa mustia kulmakarvojaan, hieroskeli käsiään ja vähän väliä siveli lyhyiksi leikattuja viiksiään. Hän kulki hautajaisväen joukossa, puheli joka puolella ja tiedusteli:

”Näyttäkää, näyttäkää minulle, minkälainen se Korneliuksen prinsessatytär on!”

Joku vei hänet keittiöön ja näytti Eglaa ja Riittaa, jotka pesivät lautasia lieden ääressä. Joosep kohotti kulmakarvansa korkealle mutisten jotakin ja pyysi sitten ämpäriä juottaakseen hevosta, samalla hän myhäili ystävällisesti sekä Riitalle että Eglalle viiksiään sipoen. Tupaan palattuaan hän meni unisena istuvan poikansa luokse ja veti tämän hihasta ovelle, josta näki keittiöön, sanoen:

”Katsopas, tuo tyttö saa koko Särjepytin itselleen — siitä tulisi meidän Juhanille sopiva vaimo!”

4

Luonto oli kääntymässä syksyksi. Aamuiset usvapilvet olivat laskeutuessaan tehneet perunapellot ruosteenkirjaviksi ja kypsyttäneet kukkivat tattaripellot tummanruskeiksi. Maantiellä, johon tuuli kantoi puista kellahtanutta lehtisohjua, ajoi Särjepytiin päin talon entinen vanhaemäntä. Hän ei ollut pitkään aikaan päässyt kotoa mihinkään ja oli sinä aikana muuttunut tutisevaksi vanhukseksi. Entinen ylpeä pää oli painunut riipuksiin, silmien kirkkaus hävinnyt eikä poskien punerruksesta ollut jälkeäkään. Saattoi kuvitella, mitä vanhalle ihmiselle olivat tehneet sellaiset tapaukset, kun oli vietävä poika

hautaan ja annettava talo pojan aviottomalle tyttärelle ja tämän äidille ja kaiken lisäksi kuunneltava toisten lasten moitteita, jotka eivät lakkaa ennen hänen kuolinhetkeään.

Särjepytillä kuului sillä välin olleen kaikki kunnossa, sen jälkeen kun Riitta oli vaihtanut palvelijoita, jotka eivät aluksi tahtoneet osoittaa uudelle isäntäväelle kuuliaisuutta. Vanhaemäntä ei yleensä epäillyt vähääkään molempien naisten pystyväisyyttä talonpitoon. Mutta muutamia päiviä sitten oli Töstamaan Joosep käynyt Ylenurmella selittämässä, että hänellä oli aikomus viedä nuorempi poikansa Juhan Särjepytille kosiomatkalle. Mies oli pyytänyt vanhaaemäntää menemään Särjepytille maaperää valmistamaan. Hän ei salannut, että poika oli hiukan kevytmielinen ja että hän halusi pelastaa tämän tuolla avioliitolla, sillä monet nuorukaiset olivat sillä tavoin viisastuneet ja tulleet kelpo miehiksi. Vanhaemäntä ymmärsi heti, että miehen ajatuksissa kiersi paremminkin suuri Särjepyti kuin hulttiopojan pelastaminen.

Mutta saattoiko mökintytöstä talonemännäksi kohonnut Egla milloinkaan odottaa muuta kosijaa kuin sellaista, joka ennen kaikkea ajatteli saatavaa omaisuutta? Kun hän lisäksi vielä oli onnettoman ruma ja kierosilmäinen. Oli mieletöntä odottaa, että oikea mies kosiotuumissa astuisi milloinkaan Särjepytin portista sisään. Vain vararikon partaalla seisovat tai köyhyydessä kituvat nuoretmiehet voivat suunnata silmänsä sinne. Ja mikseikä siis valita puutteellisuuksista pienin, sillä Töstamaan pojanhulttiolla oli ainakin kokenut ja yritteliäs isä, ja sen lisäksi mies oli kaukaista sukua Särjepytin sukukunnalle?

Näitä ajatellen tulija havaitsi olevansa Särjepytin portilla, jonka takana talo lepäsi pyhäpäivän rauhassa. Pihanurmi oli äsken lakaistu, ja poluilla risteili haravan tekemiä kuvioita.

Talonväki oli lepäämässä. Karja oli laskettu juuri kotiin, ja Egla makasi sivukamarissa, Riitta taas siellä, missä oli ollut Korneliuksen vuode. Ihmeellinen väsyttävä alakuloisuus

valtasi vanhanemännän noissa suojissa, eikä hänellä oikein ollutkaan enää halua puhua asiastaan. Joka tapauksessa hän lykkäsi sitä vierailunsa aikana koko ajan tuonnemmaksi. Katseltiin talonhoitoa, käytiin navetassa, sikalassa, tallissa, kellarissa ja aitassa. Kaikkialla oli jotakin uutta, ja molemmat naiset kiiruhtivat näyttämään ja huomauttamaan siitä. Pelloilla oli jo aloitettu touontekoa, ohra-aumat olivat suuret kuin laivat. Näkyi, että oli kulunut kylliksi aikaa, jotta uudet ihmiset olivat ennättäneet kotiutua taloon.

Vasta aivan lähtöhetkellä vanhaemäntä puhui asiansa. Riittaan se vaikutti masentavasti — hänen kätensä hervahtivat alas kuin halolla lyötyinä. Hän oli tuokion sanaton ja sähähti sitten:

”Vai sen takia se kettu hautajaisten aikana heittäytyi niin makeaksi? Onko vararikko niskassa vai muuten tuli tappuroissa?”

Ja siitä hetkestä lähtien Riitan silmät ikään kuin näkivät vain yhden ainoan huolen, joka odottamatta oli Särjepytin pihalla eteen töksähtänyt. Hänen kätensä pyrkivät väkisin repimään huivin ripsuja. Hän ei huomannut, miten väsyneeltä ja perin pohjin kuluneelta näytti tuo vanha ihminen, joka kuitenkin yritti hymyillä hänen kiihtymykselleen sanoen:

”No köyhä mies Joosep ei kylläkään ole, mutta eiköhän suurta taloa havittele jokainen. Ja kerran tytön kuitenkin on mentävä miehelle.”

Äkkiä leimahti Riitan silmissä ikään kuin vihanliekki ja hän pui nyrkkiään:

”Menköön, menköön, mitä se minulle kuuluu! Minulle jää mökkini.”

”Niin tietysti”, virkkoi vanhaemäntä kylmästi. ”Menköön tai älköön. Sanon vain sen verran, että ensi sunnuntaiaamuna Joosep tulee poikansa kanssa tänne, ja koska he ajavat kuudenkymmenen kilometrin päästä, olisi mukava, jos antaisitte

heidän olla yötä ja hevosen levätä ... myöntäkääpä sitten tai kieltäkää ..."

Tuosta vierailusta lähtien oli Särjepytin elämään tullut ikään kuin näkymätön paha villitsijä, joka ei sallinut ihmisten mielten tyytyä jokapäiväisiin ajatuksiin. Riitta oli kasvattanut Eglaa kuin hentoa ja kituliasta tainta suojellen häntä maailmalta. Hän ei osannut kuvitella, että tytär olisi voinut toivoa mitään muuta kuin elämää äidin rinnalla. Mutta nyt häntä kiusasi ajatus tytön naimisiinmenosta. Miten nyt kävisi Eglan, joka ei äidin silmissä oikein ollutkaan kuin tavallinen tytär? Olisiko häntä voinut kieltää, jos tyttö olisi todella alkanut osoittaa halua mennä naimisiin ottamatta huomioon, että kysymyksessä oli vain myötäjäisten tavoittelijoita?

Tuo kaikki teki Riitan häijyksi ja oikukkaaksi. Egla näki, miten äiti tuskitteli seuraavina päivinä. Tytössä itsessään asusti samanlainen rauhattomuus, mutta aivan muista syistä. Nyt hänellä oli täällä oma huone, jossa hän nukkui yksin, niin että saattoi istuutua illalla ikkunalle, kuunnella yön ääniä, jotka syksyisen tuulen suhinan ja kypsyvien peltojen tuoksun kera piirittivät taloa. Epämääräiset haaveilut olivat jälleen palanneet ja nyt paljon toiveikkaampina. Kaikki oli muuttunut, ihmisetkin ja heidän suhtautumisensa häneen. Minkä sille taisi, että hän kuullessaan kaukana asuvan nuorenmiehen haluavan tulla kosimaan, alkoi haaveilla lapsista ja miehestä, joita hän hoitaisi. Hän tarvitsi jonkun, jolle voisi ilmaista ajatuksensa, jolta kuulisi jotakin siitä elämästä, missä oli enemmän iloa ja kauneutta kuin siinä, mitä hän tähän saakka oli elänyt. Niinpä hän otti toverikseen talon nuoren palvelustytön. Tämä oli orpo tyttö, joka oli vuosikausia elättänyt itsensä palvellen taloissa. Tytöllä oli kaunis vartalo, jossa oli hiukan taipumusta lihavuuteen, vaalea tukka ja iloinen luonto.

Viimeksi mainittu ominaisuus veti Eglaa puoleensa ja muovasi tuosta neidosta hänelle ihannekuvan, joka oli vastakohta

hänen siihenastiselle tuskaiselle ja surulliselle ympäristölleen. Meeri, se oli tytön nimi, osasi puhella kaikesta, mikä kiinnosti Eglaa ja oli hänelle tuntematonta. Juteltiinpa myöskin yhdestä ja toisesta kylän pojasta. Egla lapsekkuudessaan ihmetteli, miten välinpitämättömästi ja kylmäverisesti toinen puheli seikkailuistaan. Nämä juttelut tapahtuivat palvelustytön huoneessa, johon Egla iltaisin meni puhellakseen pari sanaa, mutta usein tuota sipisemistä riitti aamuun saakka. Joskus hän istui toisen vuoteen reunalla vielä sittenkin, kun tämä jo oli väsymyksestä nukahtanut ja vain läpi unensa vastasi hänen kysymyksiinsä. Havaittuaan tuon seikan Riitta kerran sähähti tyttärelleen:

”Mitä sinä supiset sen letukan kanssa? Suuren talon emäntä ja juoksee palvelustytön huoneessa öisin istumassa! Katso, että vastedes pysyt vuoteessasi!”

Egla ei virkkanut mitään, mutta ajatteli itsekseen äidin arvostelevan väärin Meeriä. Hän ei lakannut käymästä siellä, vaan piti silmällä, milloin äiti oli nukkunut. Ylenurmen vanhanemännän vierailun jälkeen hänen päänsä oli ollut täynnä ajatuksia ja sydämensä ahdistusta, joista hän ei saattanut puhua äidille, vaan uskoutui jälleen palvelustytölle tämän vuoteen reunalla.

”Voi sinua”, sipisi toinen pimeydestä. ”Sinullahan on koko pitäjän kaunein sulhanen! Tytöt olivat tulla hulluiksi hänen takiaan.”

Riitta huomasi tyttäressään tapahtuvan muutoksia ja kysyi häneltä eräänä aamuna:

”Oikeinko sitten tahdot mennä tuolle nulikalle, joka taloasi mielii?”

”Mitä sinä, äiti... aina niin vihaisesti...” vastasi tytär, joka oli hellempi kuin milloinkaan ennen.

Silmiään räpytellen Riitta jähmettyi paikoilleen seisomaan.

”En tiedä ... haluaisin ensin nähdä, millainen hän on”, än-

kytti Egla huomatessaan yhtäkkiä elämänsä tyhjäksi ilman tuota mahdollisuutta.

”Sinun pitäisi sentään ymmärtää, millainen olet”, äiti vastasi hänelle tylysti. ”Mutta oma asiasihan se on — minulla on mökkini!”

Tuo puhe pisti tytön sydämeen, riisti häneltä rohkeuden ja hänen unelmiltaan voiman. Hän ei enää yrittänyt katsella itseään peilistä, mutta ei myöskään tiennyt mitä todella tahtoi. Meerin lörpöttely ei lohduttanut häntä enää, se oli tyhjää, ja illan tullen hän jäi yksikseen huoneeseensa. Loikoessaan vuoteessa hän muisteli elämää suon laidan mökissä ja kuvitteli äitiä siellä uudelleen hylättynä ja yksinäisenä. Se vaikutti sillä tavoin, että hän päätti lähettää odotetut kosiomiehet takaisin. Tämän päätöksen tehtyään hän rauhoittui ja nukahti kohta.

5

Kun tuli pyhäaamu, jolloin Särjepytille odoteltiin kosiomiehiä, oli talossa kaikki entisellään. Matalassa ruskealakisessa pirtissä tikitti vanha kello, paimenen vuode oli peitetty juovikkaalla tappuraraanulla, suuren leivinuunin vieressä seisoi jauhoinen leipälapio. Riitta istui hiljaisessa peräkamarissa lukemassa raamattua yllään tavallinen harmaa hameensa. Eglallakin, joka lopetteli aamuaskareita, oli arkivaatteet.

”Herran tähden, etkö jo laittaudu! Ne ovat kohta täällä...” sanoi Meeri hänelle keittiössä temmaten hänet omaan huoneeseensa, ”tule, tehdään sinut kauniiksi!”

Vaikkakin Egla oli itsekseen tehnyt varman päätöksen, tunsi hän itsensä tuona aamuna niin kurjaksi ja viheliäiseksi, että salli vähääkään vastaanpanematta tytön tehdä mitä tahtoi. Hän istuutui tottelevaisesti pöydän ääreen, jossa näki käherryssakset, paksun kölninvesipullon, puuterirasian huiskuineen ja särökulmaisen peilin. Hän vältti katsomasta peiliin

tuntiessaan vain suurta ankeutta ja väsymystä, kuin ajatukset eivät ensinkään olisi olleet selvät.

Tyttö sytytti ensimmäiseksi pienilasisen lampun ja pani käherrysraudat siihen kuumenemaan. Kun ne särähtivät, kävi hän Eglan tukan kimppuun. Pian levisi huoneeseen kärähtäneiden hiusten hajua ja kähertäjän kasvot alkoivat hehkua. Hän kärvensi hyvin toimeliaasti hiustupsun toisensa jälkeen, kunnes koko pää oli täynnä sellaisia röyhyjä ja kuhilaita, ettei kähertäjä itsekään ollut siihen tyytyväinen. Hän yritti silitellä ja järjestää niitä, tuskastui ja sanoi:

”Luulen, että sinulle sopisi paljon paremmin sileä kampaus pari pientä kiharaa kummallakin puolella.”

Hän haki pienellä kauhalla vettä ja ryhtyi pesemään pois aikaansaannoksiaan. Se onnistui vain osittain, ja tukka jäi paikoin muhkuiseksi. Mutta tyttö ryhtyi laittamaan uusia kiharoita kummallekin ohimolle.

”No niin”, hän virkkoi lopulta jo kyllästyneenä, ”onkin viimeinen hetki joutua valmiiksi... Mutta et suinkaan aio ottaa häntä vastaan tuo puku ylläsi?”

”Ei minulla ole muuta kuin villaisia”, Egla vastasi istuttuaan koko ajan kuin kuollut.

”Otetaan minun leninkini”, ja Meeri tempasi vuoteensa alta ruskean puulaatikon, josta veti esille kolme värillistä kretonkipukua. Hän otti niistä sinipunaisenkirjavan, jota kehui kauneimmaksi, ja pudotti sen puoliväkisin Eglan ylle. Tuskin se oli tehty, kun Meeri pihalle vilkaistuaan kiljahti:

”Herranen aika, parhaillaan sitovat jo hevosta kiinni! Missähän emäntä oikein on! Jonkun pitäisi mennä heitä vastaan... Laittele nyt itseäsi vielä täällä, minä menen kutsumaan ne sisään!” ja lihavien pohkeiden heilahdellessa tyttö juoksi ulos, kuin kosiomiehet olisivat tulleet hänelle eikä kenellekään muille.

Tulijat olivat vakavia harmaat pölytakit yllään. Isä oli matkalla kertonut pojalle, että heidän omaisuutensa oli häviä-

mäisillään velkoihin ja että ainoa pelastuskeino oli pojan avioliitto rikkaan tytön kanssa. Isän paljastus kosketti vain hiukan pintapuolisen pojan mieltä; hiukan toisenlaatuisista syistä hän suostui tähän matkaan. Hän oli saanut kyllikseen elämästään isän luona, jossa jokainen rahapenni oli ruinattava. Sen sijaan hän kuvitteli itsensä suuren talon isäntänä kulkemassa pellolla ratsastushousut jalassa ja komentamassa työväkeään kuin kartanonherra. Mitä silloin merkitsi, jos hänellä oli hiukan ruma vaimo! Nähdessään nyt ovella kuumotuksissaan seisovan nuoren palvelustytön hän virkahti isälleen kevytmielisesti:

”Tuoko se onkin?”

Isä tönäisi häntä vihaisesti ja kysyi tytöltä:

”Onko emäntä ja vanhaemäntä kotona?”

”Olkaa hyvät ja ottakaa päältä”, tyttö niiasi kiemailevasti, ”kutsun heidät heti...”

Kuultuaan tulijain ääniä Riitta astui tupaan, jossa vieraat olivat riisumassa päällysvaatteitaan. Joosep kiirehti teeskennellyn vilkkaana häntä vastaan, pudisti voimakkaasti hänen kättään ja antoi pullon kristallikuminaviinaa tuliaisiksi sanoen:

”Tässä, katsokaas, on meillä matkapassikin, jotta tietäisitte, ettette ole kulkurien tai muiden kiertolaisten kanssa tekemisissä.”

Sulhasmiehen oli äskeinen palvelustytön näkeminen saattanut hyvälle tuulelle. Hän tirkisteli kiiltäviä kengänkärkiään ja hyräili jotain laulunsäveltä. Riittaa tervehtiessään hän katsoi tuon vanhan ihmisen tylyihin kasvoihin leveästi nauraa myhäillen, minkä hän arveli riittävän ihmisten suosion voittamiseen. Riitasta oli vastenmielistä Joosepin tunkeileva lipevyys ja nuoren pojan ylimielinen itsetietoisuus.

Eglan ilmaantuessa tupaan nuori kosiomies mutisi itsekseen: ”Eukko oli kolea, mutta tytär on suorastaan pelätin...” Miten hän lieneekin päässyt irtautumaan tuosta vaikutel-

masta pintapuolisella huumorillaan, pikemminkin kaikki näytti hänestä hullunkuriselta, ja hän astui kehoittamatta käsi ojennettuna tyttöä vastaan hymyillen. Egla ei nähnyt pojasta muuta kuin kiiltävät kengänkärjet, niin hän oli painanut päänsä alas. Samalla hän tunsi kädenpuristuksen ja kalliin savukkeen tuoksua. Räikeänkirjava kretonkipuku lerpatti hänen vartalonsa ympärillä ja muhkurainen kampaus ja kiusaantuneen näköiset kasvot tekivät hänet paremminkin koomilliseksi kuin rumaksi.

Nyt Riittakin huomasi tyttärensä ja tiuskaisi hänelle vihastuksissaan:

”Heti paikalla mene heittämään tuo Meerin riekale pois! Vai vieraissa hetaleissa juoksentelemaan!”

Kuten kaikki sinä päivänä lamautti Eglan ajattelua ja tahtoa nytkin jokin sisäinen vaiva, niinpä hän seisoi aluksi kuin tylsä patsas, ennen kuin kääntyi kuuliaisesti ympäri ja lähti huoneesta kuin sairas.

Tyttären mentyä Riitta käski rengin viemään vieraiden hevosen talliin. Sulhasmies itse lähti avuliaana mukaan. Joosep kääntyi yksin jäätyään Riitan puoleen, jonka mielipahasta hän oli hiukan säikähtänyt, ja kysyi varovaisesti:

”Korneliuksen äiti kävi täällä puhumassa, mitä olemme ajatelleet?”

”Kävi kyllä, mutta minä en sano mitään, se on tytön oma asia!” Riitta vastasi torjuvasti.

”No-jaa”, veti Joosep, jolle tuosta vastauksesta tuli kohta hyvä mieli. Tyttären kanssa saattoi tulla toimeen — ainakin paremmin kuin äidin kanssa! Ja mies myhäili mustiin viiksiinsä.

Huoneessaan vaatteita vaihtaessaan Egla itsekin huomasi, miten ruma vieras puku oli. Hän heräsi tylsyydestään kuin unesta ja puhkesi vuoteelle heittäytyen itkemään ajatellen osakseen tullutta häpeää. Hänestä näytti kuin vanhat ajat olisivat palanneet, jolloin hän oli niin usein nyyhkyttänyt pil-

kan ja loukkausten vuoksi. Suurella vaivalla hän sai silmänsä kuivatuiksi ja lähti tupaan takaisin.

Äidin häpäisy oli vaikuttanut kuitenkin toiselta puolen onnellisesti, sillä tytär näytti oma harmaa hameensa yllään paljon miellyttävämmältä kuin palvelijattaren kirjavassa juhlapuvussa. Sulhasmieskin oli tullut sisään ja huomasi olevansa velvollinen menemään hänen luokseen. Hän kehuskeli Särjepytin hevosia ja tallia ja alkoi kertoa erästä hauskaa juttua kilpa-ajostaan naapurin pojan kanssa. Egla lausui vain muutamia harvoja sanoja. Hänen päänsä oli täynnä epäröiviä ajatuksia, ja aina ajatusten palattua leninkijuttuun hän punastui ja kohotti salaa katseensa nähdäkseen sulhasmiehen kasvot, siniharmaat iloiset silmät ja suoran nenän. Poika hymyili miellyttävästi, eikä Egla havainnut hänen katseessaan mitään, josta olisi voinut päätellä halveksuntaa tai pilkkaa. Ja Eglalle tuli ajatus, että tuon miehen täytyi olla viisas ja hyvä.

Samaan aikaan Riitta oli ilkeästi hymähtäen katsonut sivusta mahdollista vävypoikaansa ja nähnyt pojan katseen hetkisen aistillisesti tuijottavan palvelustytön lanteita, kun tämä juuri kulki pirtin läpi väännettyään kasvonsa hymyyn. Riitta näki myöskin heidän hetken katsovan toisiaan silmiin.

Joosep piti Riittaa siksi viisaana, että pysytteli puolueettomissa puheissa, koska hän luuli itseään muuten pidettävän tunkeilevana. Yhtä varovainen hän oli poikansa kehumisessa, mutta osasi kautta rantain antaa kuitenkin sellaisen vaikutelman, kuin talonpidon huolet olisivat kaikki pojan harteilla ja hän itse, vanha ihminen, kuhkisi vain myllyssä.

Päivällispöydässä Joosep suuttui pojalleen niin, että tuskin pystyi hillitsemään itseään. Pelästyen hän huomasi yhtäkkiä pojan pöydän alla silittävän palvelustytön polvea tämän tultua tuomaan kahvipannua pöytään. Isä tönäisi vihaisesti poikaa kylkeen. Tämä kiukustui ja tiuskaisi vastaan:

”Mitä siinä tönit”, tajusi äkkiä tilanteen ja puhkesi nauramaan kuin olisi ollut kysymys jostain keskinäisestä pilasta.

Mutta Joosep kävi vakavaksi ja kutsui pöydästä noustaessa pojan ulos nuhdeltavaksi sanoen kuitenkin Riitalle ja Eglalle, että he aikovat mennä katselemaan ympäristöä.

Kun ruoka oli korjattu ja astiat pesty, kysyi Riitta tyttäreltään katkerasti:

”No, mitä nyt arvelet — ei muuta kuin menet hänelle vai?”

”En tiedä, äiti...” Egla vastasi, ”näyttää olevan mukava mies.”

”Mukava mies...” mutisi Riitta. ”Voithan sinä saada hänet tänne, mutta vaimoa hänelle sinusta ei kuitenkaan tule...”

”Miten?” kysyi tyttö.

”Hänen vaimokseen tulee joku sopivampi... vaikkapa meidän Meeri.”

Tuo puhe sai tuskan uudelleen kalvamaan Eglan sydäntä. Hän huojui epäilysten välillä eikä tiennyt hetkeäkään, kumpaa hän enemmän pelkäsi: menemistä vai siitä luopumista. Hän odotti kauhistuneena vieraiden paluuta, sillä oli luultavaa, että nyt esitettäisiin kysymys. Hänen suureksi helpotuksekseen vieraat ottivat kyllä viinapullon auki, mutta kosimispuhetta ei kuulunut. Egla oli hyvin iloinen, kun äiti lopulta käski tehdä vieraille vuoteet ullakkokamariin ja kun illan tultua koko talo nukahti hiljaiseen rauhaansa.

Hän tunsi itsensä huoneessaan ruumiiltaan kuin piestyksi kissarievuksi. Tämä oli ollut hänen vaivalloisin ja piinallisin päivänsä! Hän kohenteli vuodettaan ja puhalsi tulen sammuksiin pienestä lampusta, mutta ei vielä paneutunut vuoteeseen. Pimeys alkoi vähitellen häivyttää päivän musertavia elämyksiä. Hän aukaisi ikkunanpuolikkaat, ja sisään alkoi tulvia viileää yöilmaa sekaantuen puutarhasta tulevaan kypsien hedelmien ja kellastuneen ruohon tuoksuun. Ylhäältä kuului pari kolahdusta kuin tuolia olisi töytäisty, ja kaukaista puheensorinaa; sitten tuli hiljaisuus. Eglan mieleen palautui siniharmaiden silmien monet hyvät iloiset katseet, mitä ajatellessa tuli rauhallinen tunne, kuin olisi noissa katseissa ollut

niin paljon ymmärtämystä, ettei olisi tarvittu enää kärsiä mitään vaivoja eikä piinoja. Oliko maailma sitten sellainen, että naisen rumuus aina painaa enemmän kuin koko se hoitaminen, hellittely ja kaipaus, jota tarjoamaan hän tiesi pystyvänsä? Äiti näytti uskovan niin. Mutta oliko asia niin? Kuka voisi vastata siihen?

Hän kuulosti äidin huoneeseen päin, josta vielä vähän aikaa sitten oli kuulunut yskähdyksiä ja liikehtimistä. Kun siellä oli kaikki hiljentynyt, hän alkoi varovaisesti hiipiä sinne, mihin ennenkin oli mennyt kertomaan ajatuksiaan ja epäilyksiään. Hän pääsi Meerin oven taakse ja sai sen äänettömästi auki. Huoneeseen tultuaan hän heti huomasi ikkunoiden olevan sielläkin auki. Ojentaessaan kättään tulitikkulaatikkoa kohti, jonka tiesi olevan pöydällä, hän kuuli vuoteesta syvää ja raskasta hengitystä. Pitäessään laatikkoa kädessään hän tunsi yhtäkkiä tupakansavua.

”Kuka piru siinä on?” huusi äkkiä miehen ääni, ja samalla hetkellä, kun tikku leimahti Eglan sormissa palamaan, hyppäsi joku vuoteesta. Tuli puhallettiin sammuksiin Eglan kädestä, ja joku hahmo hyppäsi housunkannatinten kalistessa ikkunasta ulos, hetkisen perästä sitä seurasi toinen, vaaleampi.

Egla seisoi keskellä pimeää huonetta. Vielä hän näki silmiensä edessä välähtävän valonhohteen ja kummallisia kuvakatkelmia. Hän ei enää sytyttänyt tulta, vaan seisoi liikahtamatta, kunnes huomasi alkaneensa hytistä ikkunasta puhaltavassa tuulessa ja huoneen ja vuoteen olevan tyhjänä.

Talon hiljaisuudessa kuului vain yksinäisen sirkan siristystä keittiöstä. Egla pudisti hartioitaan. Hänen silmiinsä kuvastui tuokioksi Kornelius vainajan ruskeat kasvot tuskaisine silmineen ja mieleen palautui kaikki kummallinen ja selittämätön, mitä hän oli kuullut tuon yksinäisen ihmisen elämästä.

Sitten hän ojentautui ja astui käsin kopeloiden eteiseen. Siitä hän ei kääntynyt takaisin omaan huoneeseensa, vaan

aukaisi oven keittiöön, jossa sirkka pysähtyi hetkeksi ikään kuin kuulostamaan. Hän meni keittiön läpi pihalle, jossa syysyö kohisi pajunlatvoissa. Käsillään seiniä kopeloiden hän liikkui talon nurkkaan päin, kunnes lopulta karhean hirren pinnasta hänen sormiinsa osui kylmä metalli. Se oli kosiorengas, joka oli ollut talon seinässä kauemmin kuin yhden ihmispolven. Jo vanhanemännän aikana sitoivat siihen hänen tyttäriensä kosiomiehet hevosensa, ja aamulla oli Töstamaan Joosepkin aluksi solminut siihen ohjasperänsä. Tytön käsi puristui raudan ympäri ja alkoi vääntää. Hänen sormensa eivät tunteneet tuskaa, ennen kuin vuosikymmeniä seinässä ollut ruuvi alkoi hiljaa ritisten kiertyä ja käsi vaipui alas irtautuneen renkaan kera.

HÄKKILINNUT.

1

Laiha, luisevasorminen käsi näperteli tummuneen rautalankahäkin kohdalla varistellen alas kuivia kiiltäviä siemeniä — Priit Kivik syötti kanarialintujaan. Hän katsoa tuijotti kahta kellertävää palloa, joiden pehmeän höyhenpeitteen alle kätkeytyi pieni terävä luusto, tuskin suurempi kuin lihava heinäsirkka. Katselijan punertavaluomiset silmät olivat alakuloiset, niiden katse oli yhtä lyijynraskas kuin ahtaassa häkissä kyyhöttävien lintujen, jotka tuskin käänsivät päätään putoilevaan ruokaan päin. Mutta äkkiä toinen linnuista ojensi kaulaansa ja silmien välkehtiessä vihaisena löi alistuvana kasaan vetäytyvän toverinsa niskaan monta lujaa iskua. Sen jälkeen molemmat nyykähtivät orrelleen ja jäivät siihen liikkumattomina istumaan.

Sanattomana Priit Kivik katseli tapausta. Viimeinen muru varisi hänen sormistaan. Hän pyörähti ympäri ja teki kierroksen ahtaissa huoneissa. Oli iltapäivä ja asunto oli tyhjä, ei ollut kotona ketään muita kuin hän, vanha mies, joka syötti lintujaan. Eteiseen näkyi kellertävä iltapäivävalaistus fiikuksen tummien lehtien takaa. Hän otti lakkinsa naulasta ja astui

ulos mennäkseen jokapäiväiselle kävelyretkelleen laitakaupungin pieneen puistoon.

Hän huomasi alkaneensa etsiä hiljaisempia ja kapeampia katuja, vaikkakin sen vuoksi oli tehtävä sangen pitkä kierros. Mieluummin hän kompuroi niiden kuoppaisella ja puutteellisella hiekoituksella kuin pikisenä kiiltelevällä sileällä asfaltilla, jossa kiirehtivä ihmisjoukko kulki edestakaisin. Ja puistossa hän etsi itselleen istumapaikan yksinäisistä piiloisista kolkista, jotka paremmin sopivat unelmoivalle nuorukaiselle kuin hänelle, vanhalle ukolle. Eikä hänellä kuitenkaan ollut enää sielläkään varsin mukavaa, kun hiekoitettua käytävää lähestyi joku vieras, joka katsahti häneen uteliaasti. Hänen tuli vähitellen paha olla, kuin mieltä olisi painanut jokin rikos, ja hän nousi kärsimättömänä lähtien kuljeskelemaan, vaikka ei muuallakaan ollut sen parempi.

Kuitenkaan ei ollut kauankaan siitä, kun kaikki oli vielä aivan toisin. Silloin hän ei tuntenut mitään pelkoa asfalttikatuja, hohtavasta peililasista tehtyjä näytekaappeja eikä tarmokkaasti liikkuvaa ihmisjoukkoa kohtaan; mutta nyt hän pelkäsi, tosin eniten oman kumaraisen olemuksensa kuvajaista, jonka toinen olkapää oli painunut kieroksi koko elämänaikaisesta metsästyspyssyn kantamisesta ja käsi pyrki tottumuksen pakosta takinvyötärölle, kuin se olisi ollut pyssynhihna, jonka reunaan oli mukava kävellessä pistää sormensa. Ja tuollaisia kuvia pyrki kaupunki aurinkoisena päivänä kaikkialla salakavalasti väläyttämään näkyviin joko jossakin kiiltävässä nimikilvessä, vaskisessa ovenrivassa tai elokuvien näytekaappien lasissa, puhumattakaan näyteikkunoista.

Oikeastaan koko elämä oli muuttunut kummalliseksi siitä hetkestä alkaen, jolloin ei enää ollut vakinaista työtä. Sen jälkeen kun hän oli vaimonsa toivomukseen suostuen eronnut metsänhoitajan toimesta ja muuttanut kaupunkiin, tuntui kuin tie olisi äkkiä katkennut jalkojen alta. Saattoi vain polkea paikoillaan ja tuntea ajan kuluvan ikävästi. Ikään kuin sen

mukaisesti pyrkivät pienet viikset nenän alla ilman suurempaa syytä kerrassaan valkenemaan, ja tupakkamiehen mustuneet hampaat pistivät puhuessa niiden alta sitä terävämmin silmään. Usein hänen piti ajatella vanhoja metsästyskoiriaan; hän oli jättänyt ne sinne talon pihalle, missä seisoi korkea lipputanko, sovittuaan asiasta uuden metsänhoitajan kanssa, joka lupasi niitä kunnollisesti ruokkia vanhoiksi asti. Tuota kaikkea ajatellessaan hän ikään kuin pahoitteli, ettei hänen itsensä ollut mahdollista heittää elämäänsä ja kohtaloansa jonkun käsiin, joka olisi sen järjestänyt kuin oikeamielinen isäntä.

Kaupunkiin tullessaan hän oli kuvitellut saavansa jonkinlaisen paikan, mutta sensuuntaisista yrityksistä ei ollut mitään tuloksia, sillä maailma näytti aivan kuhisevan elinvoimaisia miehiä, joista odotettiin ja toivottiin enemmän kuin jostakin eläkkeellä olevasta vanhuksesta. Eikä hänen ulkonainen olemuksensakaan ollut kaupunkioloissa kovinkaan lupaava — ryppyiset ja luisevat kasvot ja vanhanaikainen metsämiehen puku, joka pyrki tekemään miehen aikansaeläneen ja hesselin näköiseksi. Jo aikoja olivat myöskin haihtuneet ja unohtuneet muinaiset tuttavuudet, jotka olivat peräisin hänen kaukaisilta kouluajoiltaan; mutta sehän olikin hänen muuhun elämäänsä verrattuna ollut vain pieni asemanväli, jonka saattoi aivan huoleti häivyttää mielestään.

Niinpä jäikin jäljelle vain astuskeleminen puiston ja kodin väliä. Mutta eihän puisto ollut suinkaan metsä eikä jouten vetelehtiminen työtä. Sitä oli jo pidettävä merkkinä siitä, ettei matkanpää ollut enää kovinkaan kaukana.

Tuo kaikki vaati jollain tavoin syrjäänvetäytymistä elämästä jo nyt — kuin olisi pelännyt jäävänsä jonkun jalkoihin. Niin hänen kotimatkansakin puistosta oli kiertelevä ja mutkikas, pitkin laitakaupungin rosoisia katuja, missä harvoin kilahtivat sekatavarakauppojen ovikellot ja joku yksinäinen ihminen kulki. Tavallisesti hän ei ensinkään katsonut vas-

taantulijoita — tuttaviahan hänellä ei täällä ollut — ja tottumuksesta hän osasi jo antaa tietä askelia kuullessaan.

Niinpä hän ei tänäänkään nähdessään edempää lähestyvän tikkusuoran mustapalttoisen nuoren miehen kiinnittänyt häneen huomiota, vaan asteli edelleen silmät maahan luotuina, vetäytyen käytävän oikeaan reunaan. Hän hämmästyi nähdessään äkkiä pitkän varjon poikittain jalkojensa edessä ja kuullessaan itseään tervehdittävän. Kohottaessaan päätään hän tunsi poikansa, jota ei kauempaa ollut osannut erottaa toisista hänen kaltaisistaan.

”Päivää, isä!” huusi poika katsoen, pitkä kun oli, miltei ylhäältä alaspäin isää, joka oikeastaan myöskin oli pitkä mies. Poika osasi hienosti pidellä hansikkaita kädessään, ja hänen päällystakkinsa istui suurenmoisesti. ”Tiesin sinun tulevan tästä... lähdin vastaan, sillä halusin vähän puhella kahden kesken...” hän sanoi.

Vaikkakaan Priit Kivik ei ollut milloinkaan ollut tyytyväinen poikansa liialliseen maailmanmiehen sävyyn, tunsi hän nyt yhtä kaikki leppoisaa mielihyvää tietäessään, että tuo nuori, reipas poika oli hänen poikansa, joka vielä oli odottanutkin häntä.

Poika etsi savukerasian taskustaan, tarjosi isälle, antoi tulta ja heitti tikun korkeassa kaaressa ajotielle, ennen kuin alkoi.

”Katsohan, isä”, hän sanoi, ”olen aina pitänyt sinua miehenä, joka siitä huolimatta, että kuuluu toiseen aikakauteen, kykenee ymmärtämään nykyaikaakin eikä sen vuoksi saarnaa kaikista mitättömistä asioista...”

”Tuskin”, Priit Kivik esteli kuivalla kädenheilahduksella. ”Parempi, että käyt asiaan!”

Nuori mies jatkoi yhtä sujuvasti:

”Tiedäthän, etten ole mikään ryyppymies enkä pelaaja — ei minulla ole siihen mahdollisuuttakaan. Mutta väliin sattuu jokaisen ihmisen elämässä yhtä ja toista... En salaa, että mi-

nun piti äskettäin pelkästään solidaarisuuden vuoksi jossakin yhtyä mukaan — ja hävisin, niin että minulla on nyt pieniä velvollisuuksia, jotka on ehdottomasti selvitettävä... Toivon, että autat minut pulasta pienellä lainalla. Parin vuoden perästä, kun valmistun, maksan takaisin. Niin että ole nyt mies..."

"Paljonko?" Priit Kivik kysyi hiukan alakuloisen välinpitämättömänä. "Luulen sinun itsesikin ymmärtävän, ettei minulla suinkaan ole suuria varoja käytettävänä. Voin antaa sinulle vain taskurahoistani; eläke menee suoraan äidille — niin kuin tiedät."

Poika mainitsi varovaisesti määrän, ja hänen kasvoiltaan hävisi neuvottomuuden ilme isän vetäistessä povitaskustaan rahapussin ja ojentaessa hänelle vaaditun summan.

"Paljon kiitoksia", hän kumarsi kohteliaasti ja työnsi rahan tottuneesti taskuunsa. "Minun on sanottava, isä", hän virkkoi, että sinun kanssasi on paljon järkevämpää järjestää asioita kuin esimerkiksi äidin."

"Ehkä — valitettavasti", vastasi Priit Kivik äkkiä tuskaisena.

"No niin", poika hämmästyi sellaisesta sävynmuutoksesta. "Mutta suo anteeksi, minun pitää vielä työntyä kaupunkiin — on asioita ja ehkä on parempikin, jos äiti ei näe meidän tulevan yhdessä", hän sanoi ja nosti iloisesti virnistäen hattuaan. Hetken perästä hänen pitkä hahmonsa katosi jo kadunkulman taakse.

Priit Kivik jäi häntä katsoa tuijottamaan. Viimein hän kääntyi ja alkoi jälleen astella kotiin päin. Noustuaan ylös natisevia portaita hän soitti ovikelloa, sillä hän näki avaimenreiästä avaimen olevan ovessa sisäpuolella. Hetken kuluttua ovi aukaistiin, ja hän seisoi vastatusten nuorimman tyttärensä kanssa. Tyttö oli kalpea, kapeakasvoinen lapsi, juuri neidoksi tulossa, ja teki laihuutensa vuoksi hiukan kivulloisen vaikutuksen. Isä huomasi tyttärensä kasvoilla kevyen riemun vä-

reilyn hänen huomattuaan, kuka oven takana seisoi. Tytär sanoikin:

”Olipa hyvä, isä, että tulit juuri nyt... Ketään ei ole kotona, voin puhua sinun kanssasi kahden kesken...”

He istuutuivat ruokailuhuoneen nurkkaan sijoitetulle sohvalle. Tyttö työntäytyi isän likelle ja sanoi sitten valittaen:

”Mitäpä minä pitkiä puheita — sanon heti. Arvaa, miltä minusta tuntuu kulkea tällaisilla kengillä, varsinkin kun koulujuhlat ovat kohta!” Hän nosti tikunlaihat säärensä ja heilutteli mielenosoituksellisesti kysymyksessä olevia kenkiä.

Priit Kivik katsoi kuin ihmeissään tyttärensä jalkineita. Hän ei ollut juuri milloinkaan ajatellut lasten kenkiä eikä vaatteita. Tyttären jalkineet olivatkin todella kuluneet ja paikatut. Korkeat korot olivat käyristyneet ja kuivaneet halkeamille kuin harmaat lahonneet puupalikat.

”Jaa—a”, hän mutisi tuijottaen lattiaan tyttären jatkaessa moittivaan sävyyn:

”Äiti osti äskettäin itselleen sekä kengät että kalossit, ja keväällä hän sai uuden takinkin...”

”Kaipa äidin kengät sitten olivat ihan kuluneet”, Priit Kivik huomautti nuhdellen. Hän muisti rahapussiin jääneen vielä niin paljon, että se ehkä riitti tyttären kenganostoon — mutta olisi ollut paremminkin järkevää torua jalkineiden huonosta hoidosta, sillä sen puutetta ne olivat osaksi kärsineet.

”Kuluneet, kuluneet...” tyttö mutisti huuliaan. ”Hänelle se ei olisi niin tärkeää, mutta juuri hänen pitää aina saada kaikki!”

”Tuolla tavalla ei saa puhua äidistä”, Priit Kivik rypisti kulmiaan. Samassa hän jo ajatteli, menisikö tytön kanssa kauppaan ostamaan hänelle sopivan kenkäparin. Mutta jo ajatuskin ihmisiä täynnä olevista kaduista ja kaupasta, jossa pitäisi puhua ja tinkiä vieraiden ihmisten kanssa, tuntui hänestä vastenmieliseltä. Ja jo toisen kerran päivän kuluessa

hän otti taskustaan rahapussin. Viimeiset jäljelle jääneet setelit kädessään hän sanoi:

"No menehän sitten ostamaan itsellesi kengät — olet jo kyllin suuri tyttö valitaksesi itse — ota huokeat ja yksinkertaiset."

"Kiitos, isä", huudahti tyttö kaapaten kädellään isää kaulasta rahat sormien välissä.

Tyttö valmistautui kohta lähtemään, ja eteisen oven kolahdettua kiinni vanha mies oli taas yksin tyhjässä asunnossa. Hän nousi ja alkoi jälleen hitaasti astella edestakaisin ahtaissa huoneissa, jotka oli täytetty haalistuneilla, metsänhoitajan talosta tänne tuoduilla huonekaluilla. Kulmahuone tuoksui värille ja öljylle, telineellä oli keskeneräinen maalaus, siinä oli kurpitsa ja nukkeja. Tämä huone oli hänen vanhemman tyttärensä, joka kävi taidekoulua ja oli kai vielä nytkin tunneillaan. Kaikki nurkat olivat täynnä kankaita, ja huoneessa vallitsi yleinen epäjärjestys, mutta Priit Kivik tunsi sittenkin olonsa täällä hyväksi. Kolmesta lapsestaan hän oli pitänyt läheisimpänään sitä tytärtä, jonka seurassa hän kesäisin oli kuljeskellut metsissään toisen kantaessa maalaustelinettä, toisen pyssyä. Nuo päivät toi mieleen ikään kuin elävinä eräs kaappia vasten nojalleen pantu kuva, joka esitti katkennutta puuta taustanaan hakattu aukio lahoine kantoineen ja kulottuneine heinineen, niin että hän ikään kuin tunsi sieraimissaan kesäisen metsän tuoksunkin. Muuten lapset olivat kasvaneet hänestä etäällä — talvella kaupungissa koulussa ja kesälläkin heillä oli omat huvinsa — niin että hän tunsi itsensä perheensä keskuudessa ruokapöydässä usein vieraaksi, jonka tiedossa ei ole tiet eikä polut, joita toisten ajatuksenjuoksu risteilee. Hiukan toisin oli vanhemman tyttären laita, ja nyt yhtäkkiä valtasi Priit Kivikin surumielisyys hänen ajatellessaan, että tytär voisi piankin tulla ja esittää samanlaisia pyyntöjä kuin kaksi edellistä lasta — eikä hänen olisi mahdollista antaa mitään.

Samassa kuului ovikellon terävä kilahdus. Mies vavahti, meni hartiat painuksissa eteiseen ja aukaisi oven syyllisen näköisenä.

Mutta tulija olikin hänen vaimonsa Ellinor, jonka posket punersivat tuulesta ja ulkoilmasta. Vaimo riisui täplikkään syystakkinsa huokaisten ja pani sen naulaan silitellen upo uutta kaulusta ja hihoja.

”Oletko ihan yksin kotona?” hän kysyi käännähtäen ja luoden ovesta silmäyksen huoneeseen. ”Se onkin hyvä — voin puhua kanssasi häiriintymättä”, hän lisäsi harmaiden silmiensä saadessa suljetun ilmeen.

Priit Kivik ei virkkanut sanaakaan — kummallista, miten kaikki halusivat tänään puhua hänen kanssaan. Hän seurasi vaimoaan olohuoneeseen, jossa he istuutuivat ruudukkaalla vahakankaalla peitetyn pöydän ääreen. Vaimo oli avannut käsilaukkunsa ja hieroi tupsulla puuteria kasvoihinsa — toimitus, jonka taakse saattaa kätkeä kaikenlaisia ajatuksia ja mielialoja kuin näkymättömän naamarin alle. Tuon tavan hän oli tuonut mukanaan oltuaan ensimmäisen talven lasten kanssa kaupungissa; nyt hän oli jatkanut sitä koko ajan. Lopetettuaan toimituksen hän alkoi puhua:

”Onko sinulla suunnilleenkaan käsitystä, miten tulemme taloudellisesti toimeen?”

Priit Kivik näki pöydän vahakankaalla sanomalehden tuhruisia jälkiä, hän ei vastannut.

”No niin”, vaimo jatkoi hiukan vihamielisesti, ”sitä sinä et tiedä. Mutta asia on niin, että me emme ensinkään tule toimeen. Kaikki on hirvittävän kallista... Laske yhteen, mitä maksaa jo yksin asunto, mitä ravinto ja mitä muut menot. Parastaikaa tarvitsisin kipeästi rahaa...”

”Sinä sait tavaroistamme saadut rahat ja sinä saat koko eläkkeenikin — enempää minulla ei ole”, vastasi mies yksinkertaisesti.

”Siitä minä puhunkin, että sitä on vähän”, vaimo huomautti. ”Mitä sinun eläkkeelläsi saa?”

”Ei pidä elää niin ylellisesti...”

”No ylellisyyttä sinä et ole koskaan minulle voinut tarjota!”

”Voisi ottaa huokeamman asunnon ja käyttää yksinkertaisempia vaatteita.”

”Pyh”, sanoi vaimo halveksivasti. ”Nytkin meillä on viittä henkeä kohti vain neljä huonetta. Unohdat, että Ruudi opiskelee yliopistossa ja että tytöt ovat nuoria ihmisiä. Eivät suinkaan he ja minä voi kuljeskella sellaisena kuin sinä...” ja hän antoi katseensa liukua pitkin miehen maalaisvillaista, kiinteäkauluksista takkia ja saappaita.

Priit Kivik katseli itsekin itseään kuin ihmeissään. Hänellä oli aina ollut tuollaiset vaatteet, ja nyt hänelle tuli mieleen, että sama nainen oli joskus painanut kasvonsa hänen villaisen takkinsa olkaa vasten ja hengittänyt siinä pitkin hengenvedoin sanoen rakastavansa sitä takkia, koska se kokoaa itseensä kaikki suvisen metsän hyvät pihkantuoksut ja raikkauden. Todellakin — mitä itseensä koottavaa olikaan nyt enää tuon takin villaisilla kuiduilla?

”Mitä tuijotat minuun tuolla tavalla?” vaimo tiuskahti vihaisesti, ”sano ennemmin jotakin, josta olisi jollekulle jotakin hyötyä!”

”Kylläpähän sinä puhut ja toimit nyt minun sijastani”, Priit Kivik vastasi.

”Minä olenkin ajatellut jotakin”, sanoi vaimo uuteen sävyyn oltuaan tuokion vaiti. ”En vain tiedä, suostutko siihen. Meidän pitäisi todellakin ottaa pienempi ja huokeampi asunto, mutta tällä tavoin, suurena joukkona, emme sinne kuitenkaan mahtuisi. Olen ajatellut, miten paljon huokeampaa on kaikki, ruoka, asunto, ylöspito maalla, jossa muutamalla kruunulla voi saada kaikkea enemmän kuin täällä kymmenellä...”

”Niin että minun pitäisi siis muuttaa maalle... tehdäkseni

täällä tilaa?" Priit Kivik kysyi katsellen yhä vahakankaan ruutuja.

Vaimo nyökkäsi ja kuuli samassa miehen kurkusta nikahduksen, joka tuntui tulevan samalla kertaa ahdistuksesta ja helpotuksesta.

2

Eräänä syksyisenä, mutta iloisesti kellertävänä ja vielä aurinkoisena päivänä Priit Kivik astui vaimoineen maaseutuasemalla junasta etsiäkseen jostain ympäristöstä kattoa päänsä päälle. Priit Kivik oli pannut päähänsä vanhan metsämiehen hattunsa, ja hänen astellessaan keltaiset saappaat jalassaan hänen jalkoihinsa oli ikään kuin palannut entinen reippaus, jonka hän oli menettänyt kaupungin kivikaduilla.

Miehen suostuminen asumaan yksin maalla oli ihmeellisesti muuttanut vaimon. Koko asia näytti vaivaavan hänen mieltään, ja hän yritti osoittaa miehelle kaikin tavoin hyväntahtoisuuttaan.

"Eikö sinun olekin siellä maalla paljon helpompi ja parempi kuin täällä ilmattomassa kaupungissa?" hän oli puhellut. "Etsitään sinulle siellä asunto jostakin suuresta talosta, jossa on tyhjä huone ja voi aina saada maitoa ja lämmintä ruokaa. Tulisin sinua kerran viikossa tai jos tarvitaan vielä useamminkin katsomaan, ja sinäkin voit silloin tällöin, kun ikävä tulee, matkustaa kaupunkiin..."

"Jos sillä tavalla aletaan matkustella", myhähti mies, "tulee se kyllä kalliimmaksi kuin mitä maalle siirtymisestä voi olla hyötyä."

Vaimo oli vaiennut hämmästyneenä ja huomauttanut sitten:

"Kun näyttää, että lapset itse alkavat tulla toimeen, voisin minäkin muuttaa maalle sinun luoksesi..."

Ja hän oli huolehtinut erikoisesti miehensä vaatetuksesta,

puhdistanut ja korjannut, mitä ei ollut tapahtunut pitkiin aikoihin.

Priit Kivik ei voinut mitään sille, että hänen sydämensä veti siihen ympäristöön, josta ei olisi ollut pitkä matka jalkaisinkaan pistäytyä tuttuihin metsiin. Käväistyään sisällä taloissa ja tienlaitaman kaupoissa hän mieltyi vanhaan luhistumaisillaan olevaan koulutaloon, joka puoliksi tyhjänä seisoi kylän reunassa. Läheisyydessä oli pari taloa, ja rakennuksen päässä oli vanha hylätty puutarha pihlajoineen ja ränsistyneine omenapuineen. Vaikkakin asunnon olisi sieltä voinut saada miltei puoli-ilmaiseksi, ei se paikka miellyttänyt vaimoa. Mutta Priit piti päänsä. Hänelle oli silmänräpäyksessä selvinnyt, että juuri siinä piti olla hänen paikkansa. Talon toisessa päässä asui pieni maatyöläisperhe, toisessa oli tyhjänä entinen opettajan huone, kun taas välillä oli avaria, hiljaisia luokkahuoneita. Tuo hiljaisuus ja eristyneisyys häneen olikin vaikuttanut. Noissa pölyltä tuoksuvissa suojissa oli ikään kuin korpimaan tyhjyyttä.

”Täällä olet yksin kuin susi”, vaimo valitti. ”Ei ole lähellä ihmistä, joka auttaisi, jos tarvitsee. Olisit mieluummin ottanut jostakin talosta...”

”Sen parempi”, vastasi mies. ”Talot ovat vieläkin liian lähellä.”

Ja siihen asia jäi. Priit Kivikille oli selvä, että nyt oli tapahtunut oikea ratkaisu. Hän ei ajatellut enää maallemuuton alkuperäistä tarkoitusta — jonka tuloksia hän koko lailla epäili — vaan ajatus sinänsä oli alkanut miellyttää häntä, niin ettei sitä olisi voinut muuttaa enää mikään.

Paluumatkalla mies ja vaimo istuivat vastatusten vaununnurkassa molemmat vaiti, kuten ihmiset, joiden puheet toisilleen on jo aikoja puhuttu. Vaimo käänsi päänsä ikkunaan päin mietteliään näköisenä seuratakseen ohikiitävää maastoa. Vähän väliä osui syysauringon vino säde hänen hiuksiinsa, ja Priit Kivik huomasi silloin, että ne olivat mustat ja tuu-

heat. Hän yritti katsettaan terästäen löytää pari hopeista hiusta ja tunsi ihmeellistä alakuloisuutta, kun se osoittautui turhaksi. Hänestä tuntui, kuin hänen toverinsa olisi hylännyt hänet, ja hän katsahti tuskastuneena sivulle vaimon kääntäessä päätään tunnettuaan hänen tutkivan katseensa.

Priit Kivikin maallemuutto toteutui pian.

Hän oli tilannut hevosmiehen asemalle vastaan ja aloitti matkan uuteen asuinpaikkaansa kuorman päällä, jossa oli hänen koko mukaan ottamansa omaisuus. Työrattaiden häkin välistä näkyivät irti ruuvatut sängynlaudat, kiinni naulattu pakkilaatikko, pieni keittiönhylly ja päällimmäisenä ylösalaisin käännetty pöytä ja tuoli. Priit itse, joka istui paksu maalaisharmaa takki yllään hevosmiehen vieressä, piti polviensa välissä kevyellä vaatteella peitettyä myttyä. Joka kerran raskaiden maalaisrattaiden kanervikkoisella kangastiellä vajotessa kuoppaisiksi tärskytettyihin pyöränjälkiin hän nosti mytyn varovasti korkealle estääkseen sitä tärähtämästä. Toisinaan hän aukaisi peitteen liepeitä antaen raikkaan metsätuulen puhaltaa sen sisään, ja silloin näkyi tummia rautalankavarpuja, joiden takana kyyhötti lintupari.

Hänen vierellään istuva hevosmies loi tämän tästä tutkivan silmäyksen tuohon kummalliseen myttyyn, mutta ei virkkanut mitään, hoputti vain hevosta kiireempään menoon. Sama hevosmies auttoi häntä myöskin nostamaan tavaroita sisään, kun lopulta oli päästy vanhan matalaksi lysähtäneen koulutalon eteen. Sen kulman takaa tuijotti joukko likanaamaisia lapsia uskaltamatta tulla lähemmäs. Mutta heidän vanhempansa tulivat tervehtimään, ja mies, pitkä luiseva maatyöläinen, tarttui auttaakseen tavaroihin kiinni. Vaimo sen sijaan seisoi arvostelevan näköisenä, suu lujasti yhteenpuristettuna, ikään kuin olisi katsellut jotakin moitteenalaista tapahtumaa. Mutta hän oli lakaissut lattian huoneesta, johon muutettiin, pyyhkinyt katosta pölyn ja vetäissyt hämähäkin-

verkot pois, niin että huone näytti iloisemmalta kuin Priit oli odottanutkaan.

Huoneen kahta ikkunaa varjostivat ulkoapäin villiintyneet sireenipensaat, jotka olivat kiivenneet aivan vanhan rakennuksen räystään alle saakka. Huone oli sen vuoksi hämärä, niin että tuodut esineet hävisivät siihen, kuin luonto häviää illan pimeyteen. Naapuri auttoi ruuvaamaan sängyn kasaan ja sijoittamaan paikalleen. Pöytä pantiin ikkunan alle, tuolit sen luo, laatikko sai muiden tavaroiden kera sijansa nurkassa ja — jo oltiinkin valmiit asumaan.

Priit Kivik ei huomannut, milloin hänen avulias naapurinsa lähti. Hän huomasi vain seisovansa ovipieleen nojaamassa, silmäilemässä hämärtyvää huonetta. Kun hän huomasi nurkassa vaatteella peitetyn lintuhäkin, palasi hänen puuhakkuutensa ja toimintahalunsa heti. Hän otti peitteen häkiltä ja sijoitti sen ikkunan alle pöydälle. Sitten hän etsi nurkasta tavaralaatikosta siemenpussin, ripotti siemeniä häkin ruokakaukaloon ja kiiruhti sangon kera kaivolle — hakemaan linnuille raikasta juomavettä. Hän teki kaiken nopeasti ja huolellisesti, aivan kuin siitä olisi riippunut vaikka mitkä kohtalot, ja istahti, kun kaikki oli valmista, rauhallisena pöydän ääreen seuraamaan suojattejaan.

Jostakin syystä linnut tekivät surullisen ja kiusaantuneen vaikutuksen. Ne piipittivät unisina, penkoivat nokallaan höyheniään ja valmistautuivat hiljaa rapistellen nukkumaan. Olikin tullut niin hämärä, että tuskin saattoi erottaa niiden pyöreitä harmaita hahmoja. Ei voinut erottaa, kumpi oli koiraskumpi naaraslintu. Kaikki sulautui lyijynharmaudeksi. Lyijynharmaa oli ikkunakin ruutuineen, lyijynharmaa oli pensasrykelmä sen takana, lyijynharmaa oli lattia, katto ja pöytä sekä käsi poskella kyhjöttävä mieskin sen ääressä.

Asuessaan nyt erillään perheestään Priit Kivik ei aluksi tuntenut sitä vähääkään kaipaavansa. Oikeastaan hän ei ollut milloinkaan liittynyt kovin läheisesti perheeseensä. Ken-

ties se oli tottumusta, joka oli syntynyt niinä aikoina, jolloin vaimo lasten ensimmäisistä kouluvuosista lähtien oli muuttanut heidän kanssaan kaupunkiin sillä syyllä, että antaisi heille parempaa kasvatusta ja sivistystä. Ja kesäthän olivat aina niin lyhyet — usein ne tuntuivat yhdeltä ainoalta päivältä — ja niiden jälkeen tuli kohta syksy ja talvi, tyhjät ja hiljaiset huoneet suuressa talossa, sateinen tai luminen metsä ja — yksinäisyys. Oli ikään kuin luonnollistakin, että lapset olivat siitä kauempana. Vaimo taas ei lasten syntymän jälkeen kuulunut enää puoliksikaan niin paljon hänelle kuin sitä ennen. Ja hän oli yhä vetäytynyt kauemmas ja kauemmas miehen omistuspiiristä kuin jokin metsäpuron polveke, joka uurtaa itselleen tien edemmäs, luhtien ja niittyjen välille.

Sellaista oli ollut, ja sen tähden nykyinen yksinolo ei ollut ensinkään vaikeaa. Jokapäiväisistä puuhista liikenevä aika kului kävelyihin ympäristössä. Noilla retkillään hän keksi talojen takamailta kauniita nummia, laaksojen pohjiin painautuneita niittyjä, pieniä koivikkoja ja hoitamatta jätettyjä metsäkaistaleita tuulen katkomine puineen. Katajainen pahkakeppi kädessään hän saattoi istuskella kivellä katsellen metsäkyyhkysten hurisevaa lentoa tai siilin suhisevaa juoksua yli nummenreunan. Hän näki asuinpaikkansa lähellä karjapolun reunalla rivin suuria pihlajia, joiden veripunaiset marjatertut keinuivat tuulessa. Hän päätti tehdä tikkaat voidakseen koota syksyllä marjoja talvisäilöön ja viinin valmistamista varten. Karjasuon reunamilla tirrottivat katajapensaat täynnä marjoja kuin mustikoita. Taskut täynnänsä niitä hän usein tuli kotiin aikoen kuivattaa niitä lääkkeeksi.

Mutta näitä retkiä alkoivat estää kotihuolet, joita Priit Kivikille koitui häkkilinnuistaan. Elämä rautalankavarpujen takana oli muodostunut täydelliseksi epäsoinnuksi. Uroslinnun kyyhöttäessä yhä velttona ja elottomana oli naaras pujahtanut varvuista punottuun pesäänsä ja muistuttaen voinkeltaista hyppelehtivää kerää pöyhi ja järjesteli sitä vireänä

pesimisinnossaan. Varmaankin oli jossain kaukana, noiden lintujen todellisessa kotimaassa, jota ne itse eivät milloinkaan olleet nähneet, se elinvoimaa kiihottava aika, jota tavallisesti nimitetään kevääksi ja jonka toinen lintu nyt kaukaisten maiden ja merten takaa näytti tuntevan. Mutta harmaa uros istui siivet lerpallaan häkin toisessa nurkassa velttona ja ottamatta osaa touhuun. Priit luuli sitä sairaudeksi. Hän hankki linnulle parempaa ruokaa ja raikkaampaa vettä, mutta sekään ei yhtään muuttanut käyttäytymistä. Eräänä päivänä hän näki, miten pesällä hermostuneena viserteleva ja hyppelehtivä naaraslintu äkkiä lensi elämäntoverinsa viereen ja alkoi aivan kuin kärsivällisyytensä menettäneenä antaa sille nokallaan voimakkaita ja äkäisiä iskuja. Piestävä vetäytyi alistuneena kyyryyn. Priit Kivik näki sen sulkevan valkeat kuihtunutta nahkaa muistuttavat silmäluomensakin. Pari kevyttä höyhentä varisi leijaillen häkin hiekoitetulle lattialle.

Kädet riipuksissa Priit Kivik katseli tapausta hämmästyneenä, kunnes iskut lopulta lakkasivat ja naaraslintu lensi takaisin pesälleen hermostuneena hyppelehtien. Tuo ei ollut enää mitään tavallista perheriitaa. Uros oli surkean näköinen. Se kyyhötti alistuneena orrellaan kaula riipuksissa ikään kuin odottaen uusia iskuja. Kun niitä ei tullut, vaappui se silmät kiinni kotvan aikaa, ojensi sitten jalkojaan kohotellen päänsä pystyyn ja pudisti sitä kuin haluten vapautua vastenmielisestä kivusta.

Vielä samana päivänä Priit Kivik löysi häkin lattialta uusia höyheniä, jotka olivat liimautuneet juomavesialtaaseen ja häkin rautalankavarpuihin, ja nukkumaorsi oli tahraantunut punaisenruskeaan vereen. Hän joutui olemaan lintuhäkissä tapahtuvan hirveän murhenäytelmän katselijana. Naaraslintu näytti vihaavan vanhempaa voimattomaksi käynyttä toveriaan, joka ei saattanut täyttää luonnon lakeja. Priit Kivikin piti olla valveilla pelastaakseen tuon piinatun ja sulattomaksi piestyn linturaukan kuolemasta, joka väijyi toisen kii-

hottuneessa nokassa. Pitkä kevyt kepakko kädessään hän valvoi häkin edessä tuolilla ja astui kohta rankaisijana väliin naaraslinnun nokan teroittuessa iskuun elämäntoverinsa niskaan. Uros näytti aluksi yllättyneeltä selkäsaunan jostakin syystä äkkiä lakatessa. Naaraksen vihaisena ja höyhenet pörrössä väistyessä rankaisevaa vitsaa ei se usein uskaltanut vielä avata silmiäänkään, ennen kuin oli kulunut tuokio eikä mitään tapahtunut.

Vihankohtaukset olivat kuitenkin väliin niin julmia, ettei Priit Kivik voinut hillitä itseäänkään. Silloin hän kaappasi häkin pöydältä ja pudisti sitä käsissään, kunnes molemmat linnut putosivat orrelta ja purskuvina mykkyröinä yrittivät kumpikin kiivetä omaan nurkkaansa. Niinpä hänestä näytti, että hän saattoi hankkia niille ruokaa ja vettä, saattoi antaa niille raikasta ilmaa ja valoa, saattoi rangaista ja peloitella niitä, mutta hän ei voinut pakottaa niitä olemaan onnellisia.

3

Syksy edistyi nopeasti.

Vanhan koulutalon ikkunoiden takana sireenin lehdet kävivät likaisen vasken värisiksi ja kahisivat tuulen ravistellessa. Vähän väliä niitä varisi oksilta, tuuli lennätti muutamia ikkunalasia vasten ja märkä tihkusade liimasi ne siihen; nyt sataa tuhuuttikin joka päivä. Tiet olivat muuttuneet tahmeiksi ja kuraisiksi, vielä korjaamattomat viljat seisoivat korret taipuneina.

Priit Kivik ei ollut päässyt enää pitkään aikaan minnekään kauemmas. Pihlajanmarjatertut riippuivat korjaamatta puissa, tihkuivat märkiä pisaroita ja niihin ilmaantui joka päivä enemmän ja enemmän mustia. Katajapensaat kiiltelivät suossa hopeisina märän sammalen ympäröiminä. Niitäkään Priit Kivik ei ollut käynyt katsomassa. Ympäristön ihmisten kanssa

hän ei ollut joutunut lähemmin seurustelemaan. Hän karttoi heitä, sillä kaikilla heillä oli tavatessa jotakin sanottavaa hänen elämästään kysymättä tai pyytämättä.

Hänen mennessään naapuritaloon ostamaan leipää ja maitoa emäntä, sen sijaan että olisi antanut niitä heti, pyysi häntä ystävällisesti istumaan ja alkoi tiedustella hänen perhettään, joka asui kaupungissa. Montako lasta, kuinka vanhoja, mitä tekevät? Hänen kasvoja varjostavan huivinkulman alta katsovat mustat silmänsä välkkyivät petollisesti teeskenneltyä hyväntahtoisuutta, kun hän huokaisten ja suonikkaat vanhuksen kätensä hurskaasti ristien sanoi:

”Jaa, jaa, minkäs teet, kovin hyvä olisikin elää ja olla oman perheensä keskuudessa, syödä lämmintä ruokaa ja olla omaisten huolenpidossa! Parempi toki kuin täällä vanhassa koulutalossa käpsehtiä? Mutta minkäs sille taidat, kun ei ihmisen elämä aina salli sitä, mikä on parempi...”

Hän jäi ilmeisesti odottamaan, että Priit Kivik paljastaisi nyt muutamalla sanalla elämänsä, joka maalaisihmisistä näytti kummalliselta salaisuudelta. Mutta mies oli vaiti tai lausui jonkin muita asioita koskevan huomautuksen, ja emännän oli sen jälkeen pettyneenä etsittävä pyydettyjä ruokatarpeita. Samaan tapaan puhelivat hänelle monet vanhat miehetkin, jotka joskus tiellä pysähdyttivät hänet juttusille. Mutta hän ei antanut sen häiritä itseään, vaan käänsi puheen rauhallisesti ja varmasti muualle huomauttaen olevansa tyytyväinen elämäänsä ja voivansa näin yksikseenkin hyvin. Kuitenkaan häntä eivät nuo puheet miellyttäneet, ja hän pyrki kernaammin pysyttelemään ihmisistä loitolla, saattoipa poiketa tieltä pellonpientarellekin nähdessään jonkun tulevan vastaan.

Niin hänestä tuli ympäristön silmissä omituinen ja salaperäinen erakko, jonka kustannuksella tehtiin pilaa ja jonka olemassaolosta koitui erikoista huvia. Jopa siinä määrin, että syysiltoina sakean pimeyden tunkeutuessa ulkoa vanhan koulutalon ikkunaruutuja vasten, saattoi yhtäkkiä sireenipen-

saan kätköstä ilmaantua ikkunaan irveen vedetty naama, kuulua naurua tai juoksuntöminää tai koputuksia seiniin. Verhottomista ikkunoista oli noilla heittiöillä helppo katsella puoliksi tyhjään vanhaan luokkahuoneeseen, jossa pöydällä palavan lampun valossa istui omituinen ukko lukemassa ja kirjoittamassa tai muuten vain eteensä tuijotellen. Mutta noiden häiriöiden takia hän tottui pian sytyttämään lampun vain aivan välttämättömään tarpeeseen ja sammuttamaan sen taas kohta. Hänen silmänsä kykenivät pian näkemään ja erottamaan esineitä huoneessa ilman tultakin. Vanhat mädät lattiapalkit kiilsivät nurkissa fosforiloistetta, ja ikkuna-aukot kuumottivat seinissä vaaleampina läiskinä. Kun tuli kuutamo, laskeutui kuunsäteily varjoina lattialle. Kuluneet naulankannat loistivat harmaista pölynvärisiksi hankautuneista palkeista kuin hopeakipunat, ja ruskeiden hirsiseinien raoissa harhaili kalpea valo. Ulkona saattoi monihaaraisten lehdettömien sireenipensaiden takaa nähdä juovikkaiden pilvien peittämän taivaan ja sen kylmän sinertävän hohteen. Toisinaan rapisivat hiiret, tai häkissä nukkuvat linnut äännähtivät, tai käyristyneet kattohirret narahtivat pään päällä. Näiden huomioiden tekoon haihtuivat tunnit, joiden kuluessa Priit Kivik tunsi olonsa mukavaksi, kunnes huomaamattaan nukahti vanhan ihmisen syvään uneen.

Mutta toisaalta tuollaisesta eristäytyneestä elämästä oli huolta ja murhetta. Kaikessa oli tultava toimeen omin neuvoin. Sukat kuluivat jalasta, alusvaatteet hajosivat, vaatteet repesivät, kävivät likaisiksi ja nuhrautuneiksi. Hänen yrittäessään itse vanhoin kömpelöin käsin korjata noita puutteita liukuivat ajatukset tahtomatta perheeseen ja kotiin. Sieltä käsin pidettiin häntä kirjeillä kyllin usein mielessä. Näytti, että nyt hänen ollessaan omaisista erossa häntä ajateltiin ja hänestä välitettiin enemmän kuin ennen. Vaimo oli huolissaan siitä, saako hän kyllin hyvin syödä ja onko hänen terveytensä kyllin hyvä. Lapset kyselivät lintuja ja lähetti-

vät terveisiä. Yhä uudestaan vaimo mainitsi noissa kirjeissä maalle tulostaan, jotta voisi kunnostaa miehensä taloutta, mutta Priit Kivikin odotuksesta huolimatta siitä ei tullut totta. Lopulta hän pisti siitä seuraavaan kirjeeseensä pari pettynyttä riviä.

Samana päivänä kun hän pudotti kirjeensä kylän kaupan peltikylteillä koristetussa seinässä olevaan keltaiseen postilaatikkoon, ojensi kauppias myymäläpöydän takaa hänelle toisen kirjeen, jonka kuoressa olevaa käsialaa hän ei tuntenut.

Hän palasi kotiin ajatuksissaan ja maahan katsellen, käsi kirjeineen harmaan takin sivutaskussa, sillä taskun pohja oli aivan rikki. Saavuttuaan kotiin hän loi tottumuksesta silmäyksen pöydän kulmalla seisovaan lintuhäkkiin ja istuutui sitten ainoalle tuolilleen. Kumpikin linnuista kyyhötti häkin eri nurkassa, lattiahiekalla oli uusia, hennosti käyristyneitä untuvia. Taaskin näkyi elinvoimaisempi ilmaisseen vihaansa heikommalle. Vaikka pesimisaika oli ohi, ei viha lintujen väliltä ollut loppunut. Masentavan johdonmukaisesti tapahtui vihanilmaisuja uupunutta ja höyhennetyksi mytyksi muuttunutta koiraslintua kohtaan. Mutta naaraskaan ei näyttänyt paljon paremmalta. Heikomman toverin vihaaminen, vaikkakin ylivoimaisena, näkyi rasittavan ja kiduttavan sitä samoin kuin alistuvaa kumppania sen alakuloinen välinpitämättömyys ja ruumiillinen kärsimys.

Pitikö hävittää ne molemmat vai ainoastaan toinen niistä ja kumpi sitten, hän mietti vetäessään kirjeen taskustaan ja asettaessaan sen eteensä pöydälle. Kuoressa oleva tekstaukseksi vääristetty käsiala vaikutti jollakin tavoin vastenmieliseltä, ja luettuaan samanlaisella käsialalla kirjoitettua kirjettä kauan ja tarkkaavasti hän jäi pitkäksi aikaa liikkumattomana istumaan. Viimein hän nousi ja alkoi kävellä edestakaisin huoneen toisessa päässä ikään kuin haluten pysyä kauempana paperiliuskasta, joka oli jäänyt avonaisena pöydälle. Hän palasi kyllä lopulta takaisin katselemaan häkkilintujaan, mutta

ei koskenut enää paperiin, ikään kuin se olisi sisältänyt jotakin vastenmielistä ja inhottavaa.

Siitä päivästä lähtien Priit Kivik alkoi tehdä pitkiä kävelymatkoja metsän läpi asemalle päin. Hän oli keksinyt keinon, ettei enää huolinut vahtia lintuja. Hän nimittäin heitti lähtiessään peitteen häkin päälle muuttaen siten linnuille päivän yöksi. Hän tiesi, että se oli julmaa nyt, kun valoisia tunteja oli kovin vähän, mutta eikö pimeys sopinutkin parhaiten vihalle ja vainolle?

Eräänä iltapäivänä junan pyörien jyrinän hävittyä metsän taa ja jätettyä jälkeensä luonnon lohduttoman hiljaisuuden Priit Kivik näki maantien soraista reunaa lähestyvän naisen, jolla oli uusi syystakki ja kiiltävät pitkävartiset päällyskengät jalassa. Vasta aivan lähellä hänelle selvisi, että tulija oli hänen vaimonsa, jota hän näinä päivinä olikin odottanut. Heidän jatkaessaan matkaa yhdessä hän silmäili sivusta vaimonsa vaatetusta sekä puuteroituja poskia ja tunsi sieraimissaan hajuveden tuoksua; tuon kaiken rinnalla hänen karvainen lyhyt takkinsa ja kuraiset saappaansa herättivät sellaisen vaikutelman, kuin heidän tapaamisensa olisi ollut vain jokin ihmeellinen sattuma. Hänen mieleensä tuli yhtäkkiä kotona pöydällä oleva lintuhäkki ja sen vieressä lojuva kirje, ja sanat ja lauseet, joita hän olisi halunnut sanoa, jäivät sanomatta.

Heidän astellessaan rinnatusten sumuisen metsän läpi vaimo puolestaan katseli miestä, ja hänen silmiinsä häivähti säälin ja säikähdyksen varjo — hän ei olisi uskonut, että mies oli muuttunut niin vanhaksi ja vieraaksi. Heidän lähetessään lopulta koulutaloa, joka harmaana ja kömpelönä kohosi keskellä autiota ympäristöä, hän sanoi miehelleen haikeuden sävyä äänessään:

”Kyllä sinun olisi pitänyt valita jokin parempi asuinpaikka...”

”Mikään ei ole rauhaa parempaa”, mies vastasi aukaisten vanhan narisevan oven.

Vaimo veti syvään henkeä kuin uimari aikoessaan sukeltaa, sillä vastaan lehahti lahoavan rakennuksen kostea ummehtuneen haju, johon oli sekoittunut pölyn kitkerää tuoksua. He kulkivat tyhjien käytävien ja parin vanhan luokkahuoneen läpi, kunnes viimein saapuivat Priit Kivikin asuinhuoneeseen. Vaimo pysähtyi ovenpieleen, ja hänen silmänsä kävivät kosteiksi — hän ei olisi osannut kuvitella tuollaista kurjuutta. Nurkassa maassa oli kasa perunoita ja toinen kuoria. Peittämätön vuode, pöytä ja katettu lintuhäkki olivat ainoita esineitä penkin lisäksi. Lattia oli pesemättömyyttään harmaa, ympärillä paljaat ajan ruskettamat seinähirret mustina ammottavine rakoineen.

”Ei ole mitään rauhaa parempaa”, toisti Priit Kivik jälleen asettaessaan penkkiä pöydän ääreen vaimon istuimeksi.

”Miksi pidät lintuja pimeässä?” vaimo kysyi kohottaen peitteen häkiltä. Kaksi pörröistä pyöreää kerää kyhjötti orsilla pöyhistäytyen nyt.

”Ne eivät sovi keskenään”, mies vastasi soinnuttomasti.

”Eivät sovi?” uteli vaimo. ”Miten niin? Kuule, miten ne iloitsevat valosta”, hän huomautti toisen linnuista päästäessä kuuluviin pitkän kujertavan viserryksen, aivan kuin sirkat joskus laulavat muurissa.

Priit Kivik oli vaiti, sillä vaimo oli löytänyt pöydältä avonaisen kirjeen. Silmättyään sen alkurivejä hän kävi kasvoiltaan kalmankalpeaksi. Unohtaen puheen ja kaiken muun hän otti paperiliuskan käteensä alkaen lukea sitä — aivan kuin äkkiä avautunut kuilu vetää katseen puoleensa vastustamattomasti. Mies katseli häntä sivusta eikä nyt tiennyt, oliko jättänyt kirjeen pöydälle, jotta vaimo lukisi sen, vai oliko se vain itsestään sattunut tapaus. Tuossa kirjeessä joku nimetön sivustakatsoja oli hätyyttänyt häntä, Priit Kivikiä, ja lasketellut rumia, herjaavia sanoja hänen vaimostaan ja perheestään, kuinka he olivat sysänneet hänet syrjään aivan kuin tarpeet-

toman esineen voidakseen itse elää hauskemmin hänen rahallaan.

Kirjeellä oli vaimoon voimakas vaikutus. Hänen vartalonsa vaipui kasaan ja hän kävi kasvoiltaankin ikään kuin vanhemmaksi. Pitkään aikaan hän ei lausunut ainoatakaan sanaa, kunnes lopulta kysyi:

"Uskotko... tuon... kaiken?"

Kun mies ei vastannut, hän sanoi:

"Käsitän nyt, ettei siitä säästämisestä ole ollut käytännöllisiä tuloksia. Täälläkin on menoja, ja lisäksi sinun on täällä paha olla. Mennään nyt yhdessä takaisin kotiin — eikö niin?"

"Kyllähän sinä tiedät, ettei tännetulo tapahtunut säästämisen vuoksi... Se oli jotain muuta, ymmärsin ja ajattelin niin jo alussa, ja näyttää, että sen ovat nähneet — vieraatkin", hän lisäsi.

Nämä sanat näyttivät vieläkin enemmän sattuvan vaimoon. Hän miltei kiljahti kyynelten tulviessa samalla silmiin.

"Priit", hän sanoi tarttuen miehen käsiin ja painaen ne märkiä poskiaan vasten, "sinä et rakasta minua enää!"

Priit Kivik veti kätensä pois yllättyneenä ja neuvottomana. Hän kumartui katsomaan edessään kyyröttävää vaimoaan, ja hänestä tuntui kuin toinen olisi ollut vasta pieni lapsi, joka oli elämässään jäänyt kauas hänen jälkeensä. Oli kuin hän olisi ollut jossain aivan toisessa ajassa ja paikassa. Hän siveli hymyillen vaimonsa tukkaa sanoen:

"Mitä tyhmyyksiä puhutkaan..."

Tuon hellittelyn johdosta vaimo tarrautui vielä lujemmin hänen käsiinsä pyydellen:

"Niinhän, Priit, tule nyt minun mukanani takaisin kaupunkiin, tulethan?"

Priit Kivikin katse osui vaimon olan yli pöydällä olevaan lintuhäkkiin, jossa kaksi ikävystynyttä olentoa kyyhötti orsilla, ja hän virkkoi:

”Eihän sen lähdön tarvitse olla lopullinen — tänne lintujen luo voin aina tulla takaisin.”

Vaimo oli lopettanut itkunsa ja huoahti. Se tuntui helpotukselta, mutta Priit ei tiennyt, johtuiko se siitä, että hän oli luvannut lähteä, vai siitä, että lähdön ei tarvinnut olla pysyvä. Tiesiköhän vaimo sitä itsekään?

4

Niin Priit Kivik oli jälleen kaupungissa.

Mutta elämä täällä oli huono sekoitus uutta ja vanhaa, johon oli paljon vaikeampi tottua kuin aivan uuteen ympäristöön. Jo asemalta tultaessa hän aikoi kääntyä vanhaa kapeaa syrjäkatua tuttuun suuntaan, mutta vaimo nykäisi häntä hihasta — he asuivat nyt aivan toisessa kaupunginosassa. Kuuliaisena hän kompuroi vaimon mukana roikottaen kädessään mukaan otettuja paketteja. Hyvän aikaa kuljettuaan he löysivät uuden asuinpaikan erään melko ikävän kadun varrella sijaitsevasta kaksikerroksisesta puutalosta, joka ei ulkonaisesti eronnut paljonkaan entisestä kodista. Mutta Priit Kivikin astuttua eteiseen kohtasi häntä uusi olennainen muutos. Hän oli jo pannut jalkansa porrasaskelmalle ollen ikään kuin varma siitä, että asunto oli toisessa kerroksessa kuten ennenkin, kun vaimo otti käsilaukustaan amerikkalaisen lukon avaimen ja aukaisi ensimmäisellä porrastasanteella olevan oven.

Asunnon eteisessä he kohtasivat kaksi poistuvaa mustatakkista nuorta miestä. Toinen heistä katsoi Priit Kivikiä uteliaasti — hän oli vieras. Sen sijaan toinen punastui jostain syystä ja sanoi:

”Katsohan, isäkin on palannut — matkalta...” ja tervehti.

Priit Kivik seisoi eteisessä kuin vieras ja jäi ajatuksiinsa. Miksi poika oli lisännyt sellaisen kummallisen huomautuksen lauseensa loppuun? Hän kohotti katseensa tavoittaakseen toi-

sen kasvoilta sen tarkoituksen, mutta molemmat nuoret olivat jo hävinneet kadulle, josta kuului heidän kengänkantojensa kolina ohuen puuseinän läpi. Hän pani lakkinsa ja syksyisestä kosteudesta painavaksi käyneen lyhyen takkinsa eteisen naulaan ja oli siis jälleen kotona.

Kotona? Jokin kenties palautti hänelle todella mieleen kodin. Ehkäpä ruokailuhuoneen nurkassa oleva korkea kaappi, ehkä nurkkaan sijoitettu hylly tai kiiltävänuppinen sänky ja sen edessä oleva suojusverho, jonka takana oli hänen vuoteensa? Kaikki muu oli muuttunut. Vanhat huonekalut oli näköjään myyty ja ostettu uutta. Hänen vuoteensa vastapäisellä seinustalla oli upo uusi leveä leposohva, matala ja uudenaikainen, sitten toisessa huoneennurkassa pehmeitä tuoleja ja pöytä. Ne oli varmaan ostettu muutettaessa tähän asuntoon — kenties otettu velaksi tai vähittäismaksulla? Ja niin oli tehty silloin, kun valitettiin rahanpuutetta ja oltiin pulassa pienen eläkkeen takia. Mutta mikään tuosta kaikesta ei tuntunut enää liikuttavan eikä kiihdyttävän häntä. Hän oli muuttunut passiiviseksi ja syrjäiseksi, ikään kuin hänen oma olemuksensa olisi ollut koskemattomana jossain muualla, johon ei kukaan eikä mikään päässyt hänen luokseen.

Oliko se vanhuutta? hän kysyi itseltään eikä osannut vastata. Sen sijaan hänen mieleensä sangen varhaisena aamuhetkenä unettomana maatessa palautui eräs kaukainen muistikuva. Hänen isoisänsä varmaankin makasi vuoteessaan pitkänä ja suorana, käsi ojennettuna maatessa vuoteen reunan yli, sormet suurina ja luisevina. Avatessaan silmänsä Priit näki oman kätensä samoin riippuvan vuoteenlaidalla laihana ja sorminivelet muhkuraisina. Puuttui vain pieni pojanpoika, joka tuon kuvan salaa itsekseen näkisi ja painaisi sen ikuisiksi ajoiksi muistiinsa.

Päivät olivat käyneet hämäriksi ja niukkavaloisiksi. Oli erikoisen vaikea kestää aika ajoin rauhattomuudeksi puhkeavaa kotiutumattomuuden tunnetta, jota piti vireillä tuttujen esi-

neiden, ruskean kaapin ja vuoteen suojaverhon, katseleminen. Noina hetkinä vetivät ajatuksia puoleensa puistotiet, joilla hän oli kesällä kävellyt, aivan kuin siellä olisi nytkin kaikki ollut kesäisen tukahduttavaa ja entisenlaista. Ja Priit Kivik nousi, puki vanhan takkinsa ylleen ja lähti kadulle. Matala harmaa taivas pään yläpuolella, kattokouruihin syntynyt jääkerros ja lehdettömät kastanjanrungot jalkakäytävien reunassa vakuuttivat yhdessä hetkessä hänen kuvitelmansa petolliseksi erehdykseksi. Hän käveli vilkasliikenteisille kaduille saakka ja kääntyi sitten takaisin kädet syvällä takintaskuissa, jalat raskaina ja kömpelöinä.

Ikävöidessään tuttavia ja omaisia Priit Kivik eräänä iltana meni huoneeseen, jossa hänen tyttärensä nyt asuivat yhdessä ja joka ennen oli ollut hänen vanhemman tyttärensä huone. Tytöt eivät olleet kotona, huone oli täynnä värin ja öljyn katkua. Uteliaana Priit alkoi nostella seinämillä olevia maalauksia silmäillen niitä vuoron perään. Viimein hän katsoi kaapin taakse ja sängyn allekin, mutta ei löytänyt enää metsäkuvaa, jossa oli taittunut mänty. Sen sijaan oli halaistuja kurpitsoja, kirjavapukuisia nukkeja, kieroon katsovia apinoita, jopa voirasia ja leivänkäntty.

Muutamia päiviä Priit Kivikin paluun jälkeen hänen nuorempi tyttärensä haki tilaisuutta puhella hänen kanssaan. Tytär istuutui isän viereen vuoteen reunalle koululaukku polvillaan. Priit Kivik oletti tytön haluavan näyttää hänelle jotakin koulutöitä koskevaa. Tyttö läimäyttikin kädellään laukkuaan, mutta sanoi:

”Isä, katso millainen minun laukkuni on...”

Priit Kivik silmäsi sitä ja huomasi nyt, että se oli koko lailla kulunut, ja sinä hetkenä hänelle oli selvä, mihin tytär pyrki tuolla ystävällisellä lähestymisellään. Hän tunsi yhtäkkiä pahanolon tunnetta — ensiksi sen vuoksi, ettei hänellä ollut mainitsemisenarvoista rahasummaa taskussaan, ja toiseksi sen takia, että hän oli turhaan uskonut tunnustettavan itsensä

isäksi toisenkinlaisista syistä. Hän kuunteli hajamielisenä tyttären puhelua, kuinka toisilla oli kaikki paremmin kuin hänellä, niin kuin esimerkiksi tuossa laukkuasiassakin, sitä ei enää saattanut kanniskella, ja sanoi lopulta:

"Hyvä lapsi, ota huomioon myöskin, mistä minun on pitänyt luopua... Sen takia en tietenkään halua, että sinullakin pitäisi kaikki olla niin, vaan kysymys on siitä, ettei minun yksinkertaisesti nyt ole mahdollista antaa sinulle mitään."

Loukkaantuneena tyttö pysyi vaiti. He istuivat hetkisen hiljaisina rinnatusten, kunnes tytär viimein nousi ja sanaa lausumatta lähti. Siitä päivästä alkaen hän kulki kasvot huolekkaina kuin täysikasvaneella, mikä lapsessa samalla kuvastaa toisia halveksivaa ylenkatseellisuutta.

Mutta Priit Kivikin suhde muihinkin perheenjäseniin pysyi epämääräisenä. Elämä kulki hänen ohitseen hänen istuessaan verhonsa takana vuoteen reunalla. Määrätyillä kellonlyönneillä tuli vieraita rouvia; he istuivat uudenaikaisilla tuoleilla pyöreän pöydän ympärillä, juttelivat ja nauroivat kovasti ja joivat kahvia, jota muuten omalle väelle ei milloinkaan tarjottu täällä huoneessa. Mutta hänen vaimonsa loi silloin tällöin silmäyksen verhoon päin, ilmeisesti häntä vaivasi tietäessään miehensä olevan sen takana. Sitten lähdettiin yhdessä, ja noilta käynneiltä vaimo palasi usein myöhään illalla. Silloin tällöin ruokailuhuoneen läpi meni hänen poikansa ystävineen vieden heitä huoneeseensa, ja hänkin loi verhoon päin kumman avuttomia silmäyksiä. Yhteisiä ruoka-aikoja sattui harvoin, enimmäkseen juotiin kahvia yksitellen keittiössä pöydän kulmalla, ja niinä hetkinä, jolloin Priit oli vaimonsa kanssa kahden, tämä ei katsonut häntä silmiin, ikään kuin olisi hävennyt jotakin.

Öisin Priit Kivikin uni pakeni kuin arka lintu. Valvoessaan pimeässä hän kuuli vaimonsa hengityksen, sillä tämä teki joka ilta itselleen vuoteen toisella seinämällä olevalle leveälle sohvalle. Väliin sieltä kuului peitteen kahinaa, kun käännet-

tiin kylkeä. Eräänä yönä hänen juuri ollessaan nukahtamaisillaan avattiin väliovi hiljaa. Hän valpastui heti ja muisti, että illalla hänen nuorempi tyttärensä oli mennyt ulos. Varovaisesti haparoivat askeleet kulkivat olohuoneen läpi ja pysähtyivät viereisen huoneen ovella. Siitä vaimo kuului heräävän ja kysyvän kuiskaten:

”Kuka siellä kulkee?”

”Minä”, vastasi nuoremman tyttären ääni.

”Onko nyt mikään kotiintuloaika”, kuului pimeydestä tukahdutettu suuttumus.

”Mitä minun sitten pitää tehdä”, tyttö vastasi kiukkuisesti. ”Eihän minulla ole kunnollista makuupaikkaakaan. Irjan sänky on kahdelle liian kapea, mieluummin silloin kuljeskelen ulkona tai menen tuttavien luo... Itse sanoit, että isä jää vain muutamaksi päiväksi, mutta...”

”Hiljaa... mene nukkumaan!”

”...sanoit, että isä jää vain muutamaksi päiväksi...” se lause selitti Priit Kivikille paikalla paljonkin. Mutta ihmeellistä, tuo selvyys ei vaikuttanut häneen vähääkään järkyttävästi. Uni tuli heti, ja hän nukahti, ennen kuin vielä kinastelusupina vastapäisen seinän ääressä hiljeni.

Herätessään seuraavana aamuna hänestä tuntui kuin huone olisi ollut valkoisempi ja valoisampi kuin muulloin. Hän kohotti päätään ja näki, että ulkona oli satanut lunta. Ohut vaippa peitti kadun, josta näkyi mustina raiteina autonkumien jäljet, ja joitakin kevyitä hiutaleita oli tarttunut ikkunankehyksiin. Talo oli hiljainen — täällä maattiin aamuisin pitkään. Mutta kenties läpi seinän tai ehkäpä kadun yli kuului jostakin naapuritalosta kanarialinnun aamuviserrystä pitkään ja siristen, kuin olisi vedetty helisevää teräslankaa. Tuo ääni sai Priit Kivikin äkkiä nousemaan. Hänen mieleensä tuli rautalankahäkki vanhassa koulutalossa ja sykkyrään vetäytyneet pörröhöyheniset linnut. Hän oli käskenyt koulutalon toisessa päässä asuvan naapurin syöttää ja juottaa lin-

tuja kunnollisesti, mutta nyt hänen lintuhäkkinsä laskeutui raskaana tuskana sydämelle, sillä hän oli unohtanut niiden keskinäisen vihan, sen, että toinen niistä oli elinvoimainen ja elämänhaluinen, toinen väsynyt ja vanha.

Vaimon astuessa hiukan myöhemmin keittiöön Priit oli siellä jo peseytynyt ja sanoi:

"Menen kuitenkin maalle takaisin — linnutkin jäivät sinne..."

Vaimo katsahti vielä unisilla silmillään häntä silmiin, oli haudanvakava, mutta ei sanonut mitään.

Keskipäivällä vaimon mentyä ulos Priit löysi keittiön pöydältä pinkan valkoisia alusvaatteita, pestyjä ja korjattuja — ne olivat hänen. Hän etsi komerosta vanhan metsästyslaukkunsa, sulloi vaatteet siihen ja heitti sen eteisen naulaan, siksi aikaa kun veti takin ylleen. Hän ymmärsi, että oli turhaa ja tarpeetonta vaikeuttaa lähtöä henkilökohtaisella hyvästelyllä. Minkä vuoksi sellaista? Ja hänellä oli kevyt ja iloinen tunne asettaessaan avaimensa pienen kirjelappusen kera keittiön pöydälle ja astuessaan sen jälkeen ulos antaen oven takanaan kolahtaa kiinni.

Hän huomasi, miten voimakkaita voivat olla muinaiset ja kaukaiset tottumukset — hän oli ajanut junassa ohi pysäkin, jolle olisi ollut jäätävä. Vaununikkunasta näkyi lumilaikkuinen kuusiaita, pisaroita tihkuvia puhelinlankoja, harmaata taivasta ja vaaleita peltoja ja niittyjä sekä latoja, joiden kattoja peitti lumi. Se oli niin tuttua, kuin hän olisi matkustanut nuorena metsänhoitajana olinpaikkaansa, ja ihmeekseen hän havaitsi ottaneensa matkalipunkin tuolle asemalle. Hän ei ollut siitä pahoillaan, sillä sieltä oli vain kymmenkunnan kilometriä palattava metsien läpi vanhalle koulutalolle.

Astuttuaan asemalla junasta hän alkoi pyrkiä entistä kotiaan kohti. Se kohosi metsän keskellä, solakat lehmukset portilla, tuttu talli ja koirankoppi pihalla. Ensi lumi teki koko kuvan hauraaksi ja hennoksi, kuin se olisi ollut harhakuva.

Mutta tie vei tuon asumuksen sivu ja kääntyi uudelleen metsään. Mustikanvarsilla keinui tuoretta lunta, tienvierustan pensaat ja korret olivat sen peitossa, vanha korpivaris kohosi raakkuen lentoon ja leijaili sitten suhisten yli aukeaman.

Priit Kivik kiirehti taas kulkuaan jätettyään taakseen rakennukset, joissa oli joskus asunut. Hän astui kapeata porraspuuta myöten lumen alla lirisevän puron yli, pyyhälsi ylös mäelle ja laskeutui laaksoihin, joita jo varjosti lumeen heijastuva hämärä. Hän huokasi helpotuksesta metsän viimein loppuessa ja tuon avaran kylän alkaessa, jonka laidassa näkyi vanha taloröttelö, pihlajat ajotien varressa ja sireenipensaat ikkunoiden alla.

Huone oli jo melkoisen hämärä, mutta aukaistuaan narisevan oven Priit Kivik kuuli lintuhäkistä rapinaa ja unista piipitystä. Hän astui pöydän luo ja nosti häkin ikkunan alle hälvenevään valoon. Ruokaa oli altaissa kyllin, samoin vettä, mutta toinen lintu lojui häkin hiekoitetulla lattialla. Sen pää oli taipunut kieroon ja harvojen niskahöyhenten välistä sinersi piesty iho. Priit Kivik katseli tuokion molempia, elävää ja kuollutta, aukaisi lopuksi häkin oven ja nosti ulos pienen kangistuneen ruumiin.

Hänen vanhat kätensä värisivät kovasti.

TYTÄR.

1

Hiljaa asteli hevonen rattaiden edessä. Halki pimeyden näki Peeter korkean vempeleen takaa sen pienet pystykorvat ja nuopalleen vajonneen pään. Samanlaisessa nuopeassa mielentilassa Peeter itsekin istui rattailla, hartiat kumarassa, piiska pystyssä kourassa. Kunnes alkoi näkyä kotitalo. Suuren ladon avatuista ovista loisti valojuova, ja tuulenhenki kantoi aika ajoin pitkäveteisiä soitonkatkelmia, jotka sammuivat hiljaisuuteen ja pimeyteen.

Peeterin lähtiessä kotoa pari tuntia sitten oli ollut samanlaista. Syysyö oli pitkä, eikä vielä tullut vastaan ketään tansseista lähtijää. Häiritsemättä hän oli äsken valjastanut hevosen ja lähtenyt liikkeelle, häiritsemättä hän pääsi palaamaankin hyödyttömältä matkaltaan ja tunsi nyt olonsa turtuneeksi ja välinpitämättömäksi.

Kaiken elämässään Peeter Melikuusk oli saavuttanut raskaalla työllä. Hän oli syntynyt mökissä, lähtenyt nuorena miehenä tehtaan työläiseksi pääkaupunkiin, koonnut siellä rahaa, palannut takaisin kotikylään ja hankkinut pajan. Hän oli ottanut osaa sotaan, saanut sen lopussa sotilastilan ja ruvennut uutisasukkaaksi. Maanviljelyksen ohella hän ei luo-

punut oppimastaan ammatista — sepäntyöstä, vaan rehki kahdella haaralla. Ollessaan vielä vaatimaton kyläseppä hän meni naimisiin samasta pitäjästä kotoisin olevan talontyttären kanssa, joka varakkaan kotitalonsa ja miellyttävän ulkonäkönsä puolesta olisi voinut odottaa arvokkaampaakin kosijaa. Mutta neito luuli onnen kätkeytyvän juuri tähän liittoon, jonka alku oli lämmin, mutta lyhyt. Sepän yrityksillä oli menestystä. Hänen viljelyksensä eivät kohta jääneet jäljelle entisten tilojen hoidosta. Hän rakensi uudenaikaisia ja tilavia suojia, joista suurta latoa pitäjän nuoret käyttivät juhlasalinaan. Asuinrakennuksen huoneiden seinät oli paperoitu kirjavilla seinäpapereilla, talonväki polki öljyvärillä siveltyjä permantoja. Viimeisenä edistysaskeleena tuotiin pihaan puimakone, jolla isäntä pui ympäristön viljaa.

Peeterin tullessa sodasta oli hänen päänsä harmaankirjava. Vähitellen syvenivät rypyt kasvoissa, kulmikkaisiin piirteisiin tuli vakavan ja yritteliään miehen ilme. Hänen luonteensa oli raskas, mutta viina tai äkillinen vihanpuuska paljasti elinvoimaisen ja intohimoisen olemuksen. Tyttärensä hän tapasi sodasta tullessaan muutaman kuukauden vanhana. Mutta poissa ollessaan hän luuli vaimossa tapahtuneen jonkinlaisen muutoksen. Heidän suhteensa ei ollut enää entisenlaista toistensa ymmärtämistä, ja aika ajoin hänestä tuntui, kuin kotona olisi askaroinut joku vieras. Toisinaan, synkkinä hetkinä, hän alkoi epäillä sitäkin, mahtoiko syntynyt tytär olla hänen lapsensa. Siitä ilkeästä piinasta hän vähitellen vapautui kasvavan tyttösen osoittaessa kylliksi yhtäläisiä piirteitä isän kanssa.

Sitten tuli uusi synkkä kohta heidän suhteeseensa: heille ei syntynyt muita lapsia. Se tuskastutti Peeteriä eniten. Hän oli pahoillaan, ettei hänellä ollut poikaa, kuten mies, jolla on paljon aikaansaannoksia, rakennettua ja annettavaa jälkeläiselleen. Tämä mielipaha pakotti hänet lausumaan vaimolle kylmiä ja välinpitämättömiä sanoja.

Peeter kiinnitti suurta huomiota kasvavaan tyttäreensä. Kansakoulun jälkeen hän pani tyttären lähikaupunkiin talouskouluun pitäen sitä parhaana lisäsivistyksenä maalaistytölle. Sen käytyään Hilde oli kasvanut neidoksi ja käyttäytyi kuin täyskasvanut ihminen. Mutta näytti kuin tyttäreen olisi kotoa poissa ollessa tullut jotakin kylmyyttä isää kohtaan, miltei samaa, mitä Peeter oli havainnut vaimossaan sodasta palatessaan. Tyttö ei puhunut mitään tulevaisuudensuunnitelmistaan, mutta näytti, ettei hän katsellut hyvällä silmällä kotitaloaankaan.

Tällaisessa mielentilassa Peeter valmistautui ennen heinäaikaa viettämään tyttären ripillepääsyä. Hän otti uudet pitkät rattaat, jotta olisi komeampi ajaa, ja järjesti illaksi kotona pienen juhlan. Kuitenkin he ajoivat kirkosta kotiin miltei sanaa lausumatta, ja tyttären kasvot olivat synkän tuskaiset.

Kotona olivat paimen ja palvelustytöt pystyttäneet tienhaaraan koivuista kunniaportin, johon oli pistetty ruiskukkia ja päivänkakkaroita. Kuumassa auringonpaisteessa koivunlehdet olivat ennättäneet jo nuupahtaa ja olivat harmaan pölyn peitossa. Illalla juotiin vahvaa kotiolutta, naapurit ja sukulaiset istuivat vieraina. Peeter kulautti tuopin toisensa jälkeen, sillä jokin sisäinen vaiva ei hellittänyt häntä. Hän innostui, puhui paljon ja väitteli, olipa hiomassa jo riitaa. Puhe kallistui kädestäennustajaan, joka oli keväällä tullut kylään ja liimaillut näkyviin ilmoituksiaan, joissa oli musta käsi sormet harallaan.

Ennustaja oli silmälasipäinen nuorimies, jolla oli sysimustaksi värjätyt kulmat ja tukka. Hänen luokseen riensi uteliasta ja taikauskoista väkeä, etupäässä naisia, jotka myöhemmin pitivät kovaa kohua hänen tarkoista menneisyyden ja tulevaisuuden ennustuksistaan. Ennustaja asui kauppiaan talossa saman maantien varrella, jossa Peeterin pajakin oli, tuskin puolta kilometriä kauempana. Peeteristä tuli hänen kiivain vastustajansa; hän oli kuin joku toinen profeetta, joka

julistaa ensimmäiselle tuhoa ja häviötä. Pajansa melussa hän manasi ihmisten typeryyttä ja taikauskoa, joka panee lennättämään penninsä kaupunkilaisen hulttion taskuun. Ennustaja näytti pian olevan tietoinen vastustajastaan. Heidän joutuessaan vastatusten maantiellä, jossa ennustaja käveli työnsä lomassa, kääntyi nuorimies ympäri tai poikkesi jollekin sivupolulle peltojen välille.

Nyt humalanhöyryssä Peeter iski nyrkkinsä pöytään kuullessaan omassa talossaan kehuttavan ennustajan viisautta. Mutta eräs naapuri heitti hänelle uhitellen:

"Älä toki moiti — vävypoikaa!"

"Oho perkele!" Peeter läjähytti oluttuopin polvelleen, niin että vaahtoava neste roiskui housuille.

"Olkoon miten hyvänsä", sama mies jatkoi, "yhdessä asiassa minäkin voin pelata ennustajaa: sinun tyttäresi, Peeter, menee ennustajan kanssa naimisiin!"

"Oho perkele", toisti Peeter. "Vai ennustajan kanssa naimisiin — kylläpä uskallat houria! En tee säätyeroa — olen itse ollut köyhä — mutta vain kunniallinen mies tulee kysymykseen, eikä mikään kaupungin lurjus, jonka poliisi joskus pistää putkaan konnuuksista. Tuollaisesta pötypuheesta tartun jokaisen kurkkuun!"

"Älä ensinkään räiski, pidä mieluummin silmäsi ja korvasi auki", jupisi "ennustaja", iski sytyttäjällä tulta tupakkaan ja kääntyi muihin asioihin kuin mies, joka on jo kylliksi puhunut.

Peeter oli vaiti. Mutta naapurin lause jäi hänen mieleensä ja teki hänet valppaaksi ja tarkkaavaiseksi. Niinpä hänelle selvisi päivien kuluessa, että hänen tyttärensä oli jo pitemmän aikaa seurustellut hänen halveksimansa ennustajan kanssa ja että tuo seurustelu parhaillaankin jatkui hänen vaimonsa suostumuksella. Hän sai tarkat tiedot siitä, että tyttö ja äiti olivat kuljettaneet rippijuhlan ruokien tähteet kädestäkatsojan huoneeseen ja että se mies oli jo pitkähkön aikaa

syönyt Peeterin talosta peräisin olevia ruokapaloja. Yksitellen Peeter sai kopatuksi nämä tiedot pajassa, ja hänelle kuvailtiin ruoka-astioitakin, joiden hänen omaisuudestaan piti olla ennustajan käytettävänä. Ruoka-aikanaan Peeter kävi tarkastamassa ruokakomeroa ja kellaria. Hän havaitsi, että talosta olivat todella hävinneet kaikki kielijöiden kuvailemat esineet.

Eräänä painostavana ja tukahduttavana heinäkuun päivänä kuivui haassa heiniä taajana luokona. Pilvenmöhkäleistä päättäen saattoi pelätä nousevan ukkosen, niiden alareunat sinersivät raskaina — heinien kasaamisessa oli pidettävä kiirettä. Mutta Peeter ei löytänyt ei vaimoa eikä tytärtä. Hän etsi huoneet, tallin, puutarhan ja navetan. Lopulta hän osui ylisille, jossa vaimo oli pujahtanut heiniin. Ladonpuoleisten kattohirsien varjossa kuorsasi tytärkin. Peeter tajusi nyt äkkiä koko heidän suuren velttoutensa ja välinpitämättömyytensä kotia kohtaan. Ennustajajutun aiheuttaman karvauden lisäksi tuntui hänestä molempien suhtautuminen hänen työhönsä ja yrityksiinsä yhtä inhottavalta kuin nukkujien tuhisevat nenä-äänet keskellä kesäisen työajan kovaa kiirettä. Ja Peeter päästi vyöremminsä. Hän pieksi ensin vaimon ja sitten tyttären. Hän pieksi miehekkäästi ja ankarasti, käyttäen remmiä oikeamielisesti kuin tuomari ja lakkasi vasta sitten, kun muisti pajassa odottavat ihmiset.

Iltapäivällä sepäntyön loputtua Peeter tuli kotiin. Entiselään lojuivat harmaaksi kuivuneet heinät haassa pilvistä tummuneen taivaan alla, kukaan ei ollut korjannut niitä. Huoneet olivat tyhjinä, ja Peeter kävi yksin heinien kimppuun. Hän haravoi heinät ruoille, otti suunnattomat hangolliset ja raastoi latoon. Hiki valui otsalta sekautuen alkavan sateen pisaroihin. Enin osa heinistä tuli latoon ennen sadetta, joka alkoi valua kuin märkä harmaa kangas. Sitten mies päästi karjan kotiin, otti rainnan ja lypsi iltalypsyn, sillä ei vieläkään näkynyt naisväkeä.

Seuraavana päivänä paja pysyi suljettuna. Peeter teki yksin talon työt etsimättä vaimoaan ja tytärtään, jotka yhä pysyivät poissa. Hän ei pyytänyt itselleen apureitakaan, vaan halusi tulla ja tuli kaikessa yksin toimeen. Tuohon työhön hän upotti koko raivonsa, mielipahansa ja surunsa.

Sitten, parin päivän kuluttua vaimo tuli takaisin. Peeter näki ulkoa tullessaan hänen seisovan keittiössä. Vaimon kädet riippuivat voimattomina, hän odotti miehen vihanpurkausta. Mutta Peeter ei lausunut hänelle ainoatakaan sanaa eikä kysynyt tytärtä. Niin meni päivä. Illemmällä vaimo tuli peräkamariin, jossa Peeter täytti savukkeita. Arkaillen ja epävarmalla äänellä hän sanoi:

”Hildekin on taas kotona...”

”Vai niin...” vastasi mies ankarasti, ”mitenkä en ole häntä nähnyt?”

”Hän ei uskalla näyttäytyä sinulle.”

”Sellaista ei saa tapahtua, että minun talossani asutaan minun tietämättäni”, Peeter sanoi. ”Olen suojeluskuntalainen ja kunnanmies, eikä täällä saa olla mikään salamajapaikka. Käske hänet heti tänne!”

Hetken perästä tyttö seisoi painunein päin isän huoneessa, hiusten valahtaessa raskaana pilvenä otsalle, hän värisi pelosta.

”Anna minulle anteeksi”, hän änkytti. ”Ymmärrän nyt, että olen tehnyt väärin.”

”Polvillesi!” vastasi Peeter.

Tytär lankesi polvilleen, pani kätensäkin ristiin ja toisti uudelleen pyyntönsä.

Isä katsoi tytärtään, tämän kalpeita kasvoja ja murheen juovia, jotka jo näin nuorena uursivat hänen poskiaan. Hän ei kyennyt olemaan luja, vaan heltyi. Liikutus valtasi hänen suuren olemuksensa miltei aina ja sai veden kiertymään silmiin hänen ajatellessaan itseään ja kohtaloaan. Hän kiiruhti tyttärensä luo ja nosti tämän ylös.

"En tahdo pakottaa sinua kenellekään miehelle, joka on sinulle vastenmielinen", hän sanoi. "Valitse niin kuin itse haluat. Mutta en voi katsella, että seurustelet sellaisen ihmisen kanssa, joka ansaitsee leipänsä kunniattomalla tavalla eikä pidä maamiehen ammattia minkään arvoisena. Tiedät, ettei minulla ole poikaa ja että tarvitsen talooni ihmisen, joka iatkaa työtäni. Antaisin talon vävylle ja itse jäisin pajaan. Mutta mitä hyötyä olisi rakentamastani talosta, noista ulkorakennuksista ja koneista, jos sinä menisit sellaiselle kaupungista karanneelle lurjukselle?"

Peeter puhui ikään kuin pyydellen.

"Hyvä on, haluan tehdä niin kuin sinä tahdot", tytär vastasi hiljaa.

Peeter käveli huoneessa edestakaisin tyttären istuutuessa pöydän ääreen ja alkaessa täyttää savukkeita, niin kuin hän oli ennenkin usein tehnyt. Hänen hienot ja valkoiset, miltei kaupunkilaisen sormensa käsittelivät vikkelästi ruskeata tupakkaa, pillejä ja täyttämiskonetta. Nähdessään jälleen isänsä ystävällisen ja anteeksiantavan mielialan, hän katsoi tätä suoraan silmiin sanoen:

"Mutta ihmisenä hän ei ole ensinkään niin huono ja arvoton kuin sinä ajattelet."

Tuo lause saattoi Peeterin huokaamaan. Hän oli jo väsynyt ja näytti taistelleen hyödyttömästi.

Hän tajusi ryhtyneensä liian myöhään taivuttamaan kotona valtaanpäässyttä nurinkurisuutta. Hän sai tarpeekseen sulkea silmiänsä ja antaa monien asioiden mennä menojaan, ettei tyttäressä kasvaisi kotia kohtaan vastenmielisyyttä, josta isä yritti häntä vieroittaa. Kuitenkin jäi henkiin pahin, mitä mikään ei voinut parantaa: raskas mieliala, joka teki ihmiset kotona tuskaisiksi, sopeutumattomiksi ja surullisiksi. Vain tuokioksi se oli haihtunut sovinnonhetkellä, jolloin sydämet kuoriutuivat jäisestä kotelostaan.

Kun Kukulaanen latoa pyydettiin seuraavaa tanssi-iltaa varten, oli Peeter siitä oikein hyvillään. Hän uskoi, että ihmisten tulo auttaisi hälventämään lyijynraskasta mielialaa ja keventäisi talosta raskasmielisyyden painetta. Uskoipa hän sellaiseenkin mahdollisuuteen, että tytär ystävystyisi jonkun ympäristön kunnon nuorukaisen kanssa. Siinä mielessä hän kutsui erikoisesti juhlaan ja vieraakseen naapuritalon pojan Johanneksen, joka oli vakavaluontoinen talonpoika ja jolle Peeter kerran humalapäissään oli suoraan ilmaissut toivomuksensa — nähdä hänet vävypoikanaan.

Peeter auttoi itse ladon järjestämisessä ja alkoi tanssit. Sitten hän jäi katselemaan. Ladon nurkkaan sijoitetun pöydän takana soitti orkesteri: viuluniekka pää haaveellisesti kallellaan, raskasta duurikannelta kumisutti kanteleensoittaja ja kolmas soittaja rimputteli kitaraa. Tanssijoiden huoleton piiri täytti epämääräisesti valaistun ladon. Katsellessaan pyörähtelijöitä Peeter muisti oman tyttärensä ja alkoi etsiä tätä silmillään todetakseen, näkyykö hänen suunnitelmistaan tuloksia. Hän kävi rauhattomaksi, kun ei löytänyt tyttöä toisten joukosta, suojeluskuntapukuinen Johanneskin seisoi yksinään ovipielessä ikävystyneen näköisenä. Vielä ennen vieraiden saapumista Hilde oli seissyt juhlapukuisena talon ovella. Aavistuksen ilkeät kynnet kouristivat Peeterin sydäntä viiltäen siihen haavoja. Hänen oli pakko lähteä taloon.

Avatessaan tyttärensä huoneen oven hän näki pöydällä palavan pienelle liekille kierretyn lampun. Mutta kaapin päällä aivan ovea vastapäätä ei näkynyt tavallisella paikallaan Hilden ruskeata matkalaukkua. Ovet avattuaan hän näki, että kaapista oli poissa tyttären takki, joka hänelle oli ostettu rippipäiväksi. Sitten Peeter löysi pöydältä kirjeen.

”Rakas isä”, siinä oli, ”en voi kuitenkaan tyytyä tähän tällaiseen elämään. Tuo ihminen on minulle enemmän kuin sinulle antamani lupaus, jota en nyt voi täyttää. Haluan tavoittaa elämästäni vaikkapa vain onnen varjonkin. Sen saan vain

tätä tietä. Turhaa sinun on ryhtyä minua etsimään. Voi hyvin! Tyttäresi Hilde."

Peeter luki. Hänen ajatuksiaan askarruttivat sanat „haluan tavoittaa vaikkapa onnen varjonkin". Hän rypisti jyrkästi otsaansa, paiskasi kirjeen pöydälle ja riensi pihalle. Siellä hän pysähtyi katsellen synkkään pimeyteen pilvivaipan tukehuttamalle taivaalle. Mutisten jotakin itsekseen hän veti hiljaa katoksesta rattaat, valjasti hevosen ja ajoi kolisematta maantielle.

Siellä alkoi mieletön ajo, hän pysähdytti aika ajoin vain tuokioksi, jonka kestäessä katsoi tulitikun valossa kelloa. Hän ehti asemalle hiukan ennen yöjunaa ja näki muutamien unisten matkustajien pujahtavan hetkeksi pysähtyneisiin vaunuihin. Mutta heidän joukossaan ei ollut sitä, jonka vuoksi Peeter siinä seisoi. Junan lähdettyä tuli hänen luokseen tuttu asemapäällikkö kädessään vilkkuva lyhty. Peeter pyysi häntä sähköttämään naapuriasemalle saadakseen tietää, oliko hänen tyttärensä sieltä mennyt junaan. Vastauksesta kävi ilmi, että naapuriasemalta oli ostanut matkaliput pääkaupunkiin kaksi henkilöä: nuori neiti, jolla oli pieni matkalaukku, ja silmälaseja käyttävä nuorimies.

Peeter tuijotti turtuneena öljylamppujen valossa kiiltäviä kiskoja. Vaiti hän istuutui rattaille ja ajoi takaisin antaen äskeisestä kiireisestä ajosta väsyneen ajokin astella rauhallisesti.

Nyt hän seisoi kotipihalla ja päästi verkalleen hevosta valjaista. Eläin piehtaroi kehräsauniolta tuoksuvalla pihanurmikolla, sitten Peeter laski sen talliin. Ladon luota kuului piirileikkilaulua, tyttöjen heleät äänet kaikuivat miesten matalan hyminän yli. Itäinen taivas alkoi muuttua tummasta kevyesti hämäräksi. Näkyi raskaita poimupilviä, saattoi erottaa aidan ja pihapuiden ääriviivat.

Huoneessa Peeter pysähtyi kynnykselle. Hän katseli vaimoaan, joka lepäsi pienelle liekille kierretyn lampun valossa

peräseinävuoteessa nukkuen tai teeskennellen nukkumista. Oliko vaimo tietoinen tyttären paosta? Jo itse tuo kysymys teki Peeterin vihamieliseksi ja kylmäksi. Hän otti viereisestä vuoteesta pieluksen ja peitteen, aikoen mennä ylisille nukkumaan. Vaimo ei herännyt siitä.

2

Kului pari kuukautta ja Peeter yritti unohtaa tapahtuman. Hän päätti itsekseen, ettei hänellä enää ollut tytärtä. Tunkeilevien kyläläisten säälittelevät tiedustelut tympäisivät häntä. Hän vain heilautti heille kättään kysyen, eikö kukaan tietäisi neuvoa kunnollista kasvattitytärtä. Viinapäissään hän otti jonkun naapurin uskotukseen ja ripitti tälle koko elämänsä ja suhteensa vaimoonsa ja tyttäreensä, eritellen juopuneen ihmisen tapaan omiakin edesottamuksiaan.

Kuten rehusoimesta kaukana ollut hevonen raskaan kuorman edessä alkoi päätös tyttären unohtamisesta horjua, kun tältä saapui ensimmäinen kirje. Pidellessään sitä avaamattomana kädessään Peeter tunsi kiihtymystä, joka ulottui sydämestä sormenpäihin saakka. Hän silmäsi pääkaupungin postileimaa, tutulla käsialalla kirjoitettua osoitetta, koko sinistä kirjekuorta, ja käsitti oikeastaan odottaneensa sitä koko ajan. Verkalleen hän avasi sen. Tytär kirjoitti:

”Rakas isä! Oletko minulle hyvin vihainen? Ajattelen sinua usein ja rukoilen yksikseni, että antaisit minulle anteeksi. Käsitän kyllä olleeni sinulle todella paha. Mutta en voinut silloin jäädä kotiin, olisin ollut siellä onneton... Asumme nyt pääkaupungissa, kirjoita minulle, jos voit antaa anteeksi, se keventäisi mieltäni. Onneton tyttäresi Hilde.”

Kirjeeseen oli merkitty osoitteeksi postikonttorin postilokeron numero.

Peeter vastasi tyttärelleen vielä samana päivänä. Hän kir-

joitti lyhyesti: ei mitään anteeksiantoa niin kauan kuin tytär ei välitä isästään eikä isän sanasta!

Kuitenkaan hän ei voinut olla päiväkaupalla pohtimatta, minkä vuoksi tyttö oli kirjoittanut alle ”onneton tyttäresi”. Isän sydäntä hellyttääkseenkö, vai oliko se kirjoittajan todellisen sydämentuskan ilmaisu? Ajatellessaan tytärtään hänelle tuli mieleen vanhempi maanmittari Paul Aapväli pääkaupungista. Tuon miehen kanssa hän oli ystävystynyt vuosia takaperin miehen asuessa Kukulaanella, sinne kun aina neuvottiin yöpymään parempia vieraita ja virkamiehiä, joilla oli kylässä asioimista. Aapväli oli tarkistanut ympäristössä toimitettavia mökinmaiden erottamistöitä, ja viinatuopin ääressä miehet olivat tulleet läheisiksi. Lähtiessään maanmittari oli vakuuttanut Peeterille olevansa joka hetki valmis tekemään pääkaupungissa Peeterin hyväksi kaiken, jos hänellä olisi siellä jotakin asioita ajettavana. Nyt Peeter tuli ajatelleeksi, että kenties Aapväli sivistyneenä ja kehittyneenä ihmisenä voisi antaa jonkin hyvän neuvon.

Sen enempää arvelematta hän matkusti pääkaupunkiin mukanaan keltainen pahvilaatikko, jossa oli paistettu hanhi, pannukakkuja ja pullo kristallikuminaviinaa. Aapväli oli kotona ja otti vieraan vastaan tottuneen seuramiehen tavalla, kevyesti ja pinnallisen hyväntahtoisesti. Peeter antoi tuomisensa ja pullo aukaistiin heti. Hän ei jaksanut jutella tavallisista asioista, vaan kiiruhti pudistamaan huolensa sydämeltään.

”Ohoh, eipä olisi uskonut, että sinulle sellaiset tepposet tehdään”, Aapväli nauroi lipoen kieltään kevytmielisesti. ”Tulee mieleeni, miten minun jäljestäni kerran erään papin tytär livisti pääkaupunkiin...”

”No sinulla ja tuollaisella kädestäkatsojalla on sentään vähän eroa”, virkkoi Peeter.

”Ottajaksi ei ole kummastakaan”, maanmittari pudisti valkoista tukkaansa, jonka keskeltä näkyi jo harventunut päälaki. Nähdessään Peeterin tuskastuvan hän muutti ilmeensä

miettiväiseksi, mutisi jotakin itsekseen ja selitti sitten asiallisesti:

"Totta puhuaksení on tässä minun mielestäni vain yksi mahdollisuus. Ennustaja pitäisi yksinkertaisesti syrjäyttää pelistä. Minulla on eräs toveri poliisikomissaarina, hänen avullaan olisi helppo paljastaa jokin miehen rötös — joista hänellä varmaankaan ei ole puutetta — ja toimittaa mies telkien taa..."

Vaikkakaan Peeter ei juuri uskonut tuollaiseen ratkaisuun, lähtivät he osoitetoimistoon varmistuakseen Peeterin tyttären osoitteen mukaan myöskin ennustajan asuinpaikasta, sillä Peeter ei tiennyt hänestä muuta, kuin että hän oli ilmoituksissa nimittänyt itseään kirosofi Ahmed-Meedikoksi. Pulpetin takana työskentelevä virkailija ilmoitti pengottuaan jonkin aikaa kortteja, ettei Hilde Melikuuskin nimeä ole ensinkään rekisteröity. Se saattoi olla jälkien peittämiseksi järjestetty. He lähtivät ja Aapväli vei seuralaisensa mielialaa parantaakseen ravintolaan.

Illalla myöhään molemmat olivat oikein hyvällä tuulella. Mutta nytkään ei huoli haihtunut Peeterin mielestä. Aapvälin johdolla he ajoivat autolla poliisipiiriin ja tiedustelivat sieltä ennustaja Ahmed-Meedikon osoitetta. Heidät uhattiin panna putkaan viraston pilkkaamisesta ja juopumuksesta. He palasivat jälleen kapakkaan. Aapväli vakuutti Peeterille yhä uudestaan, että olkoon vain huoletta, kyllä hän aikaa myöten etsii sen pojan käsiinsä vaikkapa sanomalehti-ilmoituksella ja järjestää asiat niin kuin on tarpeen.

Peeter ei enää paljonkaan uskonut Aapvälin apuun eikä pettynyt, kun ei pääkaupungista kuukausien kuluessa tullut mitään tietoa. Hän ei myöskään vaivannut ystäväänsä tiedusteluilla, sillä hän näki, että oli yhtä mieletöntä odottaa huoliinsa myötätuntoa toisilta kuin pyytää lainaa ensimmäiseltä vastaantulijalta.

Kun aikaa kului eikä Hildeltä tullut mitään elonmerkkiä,

Peeter uskoi katkaisseensa tylyllä kirjeellään viimeisenkin siteen tyttärensä kanssa. Mutta keväällä, peltotöiden loputtua, saapui vastoin odotuksia pääkaupungista kirje. Sen takana oli lähettäjän osoite: Hilde Melikuusk, Kressa 37—2. Kirje oli pitkä, kaksi täyteenkirjoitettua liuskaa, ja siinä tytär kertoi tarkemmin elämästään. Hän vakuutti kunnioitustaan isää kohtaan, kuvasi tunnelmiaan, jotka häntä olivat vaivanneet sen takia, että oli tuottanut huolta vanhemmilleen. Samalla hän ilmoitti lähteneensä pois sen nuorenmiehen luota, jonka mukana oli kotoaan karannut.

”Siinäkin olit oikeassa, isä”, kertoivat haalistuneet punamusteella kirjoitetut kirjaimet, ”hän oli sellainen ihminen, joka ei osannut järjestää elämäänsä ja jonka kanssa lopulta en ensinkään sopinut. Ansaitsen nyt itse leipäni erään kuvanveistäjän luona hänen nukkeverstaassaan. Jos satut tulemaan pääkaupunkiin, ota vaivaksesi etsiä minut”, oli kirjeen loppuun lisätty.

Kirjeen hiljainen sävy kertoi kärsimyksistä ja siitä, että elämä oli jotakin opettanut. Mielikuvituksessaan Peeter näki tyttärensä hienojen sormien näpertelevän nukkeja, niin kuin hän viimeksi oli nähnyt niiden pudistavan tupakkaa täyttämiskoneeseen. Onni varjoineen näytti olevan pelkkä ihmishengen harhahaave.

Juhannuksen edellä lähti kylästä nuorisoseuran retki pohjoiseen päin. Matkaohjelmassa oli päivän pysähdys pääkaupungissa, ja Peeter ilmoittautui retken osanottajaksi. Matka oli huokea, mutta tapahtui kuorma-autolla. Ennen lähtöään Peeter lähetti tyttärensä osoitteella kortin: ”Matkustan retkeläisten mukana. Saavumme perille tiistaina aamupäivällä, jolloin tulen sinua katsomaan.” Tämä sen takia, että tytär tietäisi olla kotona.

Sivuutettiin pölyisillä teillä vieraita paikkakuntia. — Tuuli vinkui avonaisessa autossa ja peitti matkustajat harmaalla tuhrivalla jauheella. Piankin saattoi tuntea hampaissaan

maantiensoraa ja suun ympärille ilmaantui musta likainen rengas. Siellä täällä kirkonkylissä pysähdyttiin, mukaan otetuista kääröistä natusteltiin ruokavero tai mentiin ruokakauppaan. Matkasta ei selviydytty kommelluksitta. Eräällä kylien välillä puhkesi auton takapyörän kumi ja koko ajoneuvo kallistui kyljelleen. Vian korjaamiseen kului useita tunteja. Kyllästyneet matkustajat makasivat sen aikaa ojanpenkereellä, takit kärpästen ja auringon suojaksi pään yli vedettynä.

Peeter ei tuntenut matkalla mielenkiintoa ympäristöön. Hän istui parin vanhemman matkamiehen seurassa, tuprutteli tupakkaa ja odotteli pääkaupunkiin pääsemistä. Vaurion ja väärän arvioinnin takia sinne tultiin paljon myöhästyneinä.

Oli iltapäivä ja katujen asfaltti tuoksui pieltä keskipäiväauringon kuumuudessa Peeterin astuessa retkeläisten majapaikasta — eräästä kesäisen tyhjästä koulutalosta — vaatteet puhtaaksi harjattuina katukäytävälle. Hän lähti etsimään tyttärensä asuntoa erään vanhemman kyläläisensä kanssa.Heidän oli kuljettava pitkiä katuja loputtomien puutalorivien välitse aivan kaupungin laitaan, jossa rautatie kaartui kaapaisten syleilyynsä kokonaisen kaupunginosan. Siellä tuoksui palokiven katku, ja kauempaa näkyi suunnattomina kasoina poisheitettyä tuhkaa.

Etsityllä kadulla oli talo numero 35 matala yksikerroksinen puurakennus, mutta seuraava sen vieressä oli suuri kolmikerroksinen talo. Peeterin seuralainen, joka tiesi hänen juttunsa, silmäili ihmeissään rakennusta sanoen:

”Katsopas miten komeassa talossa tyttäresi asunto on...”

”Mutta pihalla on jätkien talo...” virkkoi Peeter hyvin katkerasti, sillä hän oli huomannut, että numero 37 oli pihalla portin kohdalla ja suuri talo taas oli jo 39.

Aunkaistuaan portin he näkivät pienen rähjäisen rakennuksen, jonka matalat ja kapeat ikkunat antoivat likakaivolle ja

roskalaatikolle päin. Koputettuaan ovelle he kuulivat aukaisemaan tulleelta muorilta, että Peeterin tytär kylläkin asui talossa, mutta hän ei ollut kotona.

"Tulemme illalla uudelleen", Peeter sanoi eukolle, "sanokaa hänelle, että hän odottaisi — olen hänen isänsä".

Miehet kävelivät takaisin kaupunkiin. Siellä retkeläiset menivät museoihin, puistoihin, elokuviin. Peeter jäi yksikseen. Hän käveli sille tehtaalle päin, jossa oli nuorena poikana ollut työssä. Työläisiä tahraiset vaatteet yllään meni kuten ennenkin sen porteista sisään. Suurten tiilimuurien takaa kuului koneiden huminaa ja työn melua. Valtavasta savupiipusta laskeutui vahva savuputous yli kaupungin ja yhtyen toisiin samanlaisiin väritti harmaaksi taivaan tornien kohdalla. Peeterin mieleen palautui menneisyys, hänen katsellessaan tehtaaseen meneviä nuoria työläisiä liikahti jotakin kateuden tapaista rinnassa, kun hän näki työläisten huolettomuuden.

Kävellessään takaisin illansuussa hän säikähti ajatusta, että hänen tyttärensä ehkä nyt juuri saattoi mennä hänen ohitseen. Hän jännitti muistiaan koettaen kuvitella, millaiselta Hilde voisi näyttää. Eräällä poikkikadulla hän säikähti vastaanpyörähtävää nuorta naista, jota hän piti tyttärenään. Käynti aivan kuin muistutti häntä, kasvot ja hiusten värikin. Peeter alkoi jännittyneenä tuijottaa häneen, ettei kuitenkin erehtyisi. Mutta nainen nakkasi niskojaan ja loi hänen harmaavillaiseen maalaistakkiinsa halveksivan silmäyksen. Pistävä tuoksuaalto jäi leijumaan hänen jälkeensä. Hetken kuluttua Peeter näki taas toisen, joka oli kooltaan ja ulkonäöltään hänen tyttärensä näköinen. Tällä oli kulunut ruskea takki, päässä huokea baskeri. Tyttö asteli silmät alasluotuina, kalpeilla poskilla jonkinlainen väsymys. Peeterin kohdalle ehdittyään tyttö kohotti katseensa ja mutisi:

"Äijä, anna tupakkaa!"

Peeter näki, että tyttö oli vieras ja kovasti humalassa.

Nämä kaksi näkyä mielessään hän lähti uudelleen etsimään

tytärtään. Kuten edelliselläkin kerralla hän pyysi naapurin mukaansa ja varusti viinapullon ja vähän haukattavaa taskuun. Piharakennuksen eukko sanoi tälläkin kertaa, ettei etsittävä ollut vielä kotona, ja aikoi sulkea oven, mutta Peeter astui hänen ohitseen ja sanoi odottavansa. Muristen eukko ohjasi heidät sisään.

He tulivat pitkänomaiseen matalaan huoneeseen, josta vei ovi tuhruisten verhojen välitse eteenpäin, keittiöön, kuten näytti. Eukko asetti pikkuisen öljylampun pöydälle. Huoneessa oli kova laatikkosohva, pyöreä pöytä, muutamia tuoleja ja vuode, jota peitti valkoinen vaate. Vuoteen kohdalle seinälle, sohvalle ja pöydälle oli ripustettu ja sijoitettu nukkeja, joilla oli värillisiä hetaleita yllään. Siinä oli ruutuhousuisia pajatsoja, valkeahiuksisia enkelinkasvoja ja kaikenlaisia muita pilasommitelmia.

Kun odottaminen venyi, Peeter aukaisi viinapullon ja kutsui eukon pöytään. Muori kallisti ahkeraan ryyppyjä ja haukkasi valkoista leipää, jonka päälle oli pantu sardiineja, kunnes hänen kurttuiset poskensa alkoivat vienosti rusottaa ja silmiin tuli kirkas loiste. Hän muuttui puheliaaksi. Hampaaton suu mutisi suupalojen välillä, hän kertoi elämästään ja päivitteli nykyaikaa. Vieraat saivat tietää, että hänellä oli vain yksi poika, joka kulki merillä ja lähetti äidilleen sen verran rahaa, että hän voi pitää tätä kurjaa asuntoa, josta hänen oli vielä vuokrattava kamari alivuokralaiselle. Avustus ei varmaan mahtanut olla kovinkaan suuri, siitä kertoivat riekaleiset seinäpaperit, joiden alla näkyi lutikoiden kilpiselkiä.

Peeter alkoi kysellä eukolta tyttärensä elämää.

”Mitä hän täällä kaupungissa oikein tekee?” hän kysyi.

”Siitä saakka kun minun luokseni tuli, on harsinut nukkeja kokoon. Katsokaa, kotiinkin on raastanut mokomia — riippuvat pitkin seiniä”, vastasi eukko.

”Paljonko hän tuolla näppityöllä sitten ansaitsee?”

”Mitäpä hän nyt ansaitsee, kruunun tai puolitoista voi saada päivässä...” ja eukko nielaisi vehnäspalan. ”Mutta eiköhän hänellä liene sen nukkeisännän kanssa muutakin...”

”Mitä muuta?” Peeter tiukkasi äkäisenä.

”Mitäpä minä vanha ihminen nyt juuri voin tietää tai uskallan, mutta — ehkäpä hänestä tulee rouva...”

Peeter vaikeni ja alkoi tuskastua. Hänen aikomuksensa viedä tytär takaisin kotiin ei näyttänyt onnistuvan. Oli jo myöhä. Pullo seisoi miltei tyhjänä, syömisten jäännökset vetelehtivät pöydällä. Kuin mustat varjot ihmiset nuhjottivat sen ääressä. Oli näköjään odotettu turhaan. Peeter tiedusteli eukolta nukkemestarin osoitetta ja kirjoitti sen muistiin. Miehen nimi oli Feliks Keldurand. He jättivät pullon pöydälle lähtiessään. Eukko tolkutti jotakin kiitoksen sanoja.

Seuraavana aamuna varhain retkeläiset ajoivat edelleen. Peeter jäi kaupunkiin. Häntä ei kiinnostanut kiertely pitkin pohjoisrannikkoa, eikä nuorten pilailu huvittanut häntä. Elämä oli kaikkialla samanlaista ja joka paikassa painoivat omat huolet sydäntä. Mielensä katkeruudessa hän tahtoi etsiä tytärtään tuon kuvanveistäjän ja nukkemestarin luota, jonka osoitteen oli saanut.

Etsittävä paikka sijaitsi eräässä ahtaassa vanhankaupungin talossa, johon pääsi liuskakivisen porttiholvin kautta. Ahdas mukulakivinen piha harmaiden muurien välillä huokui kylmää kosteutta. Siellä oli mekaanikko, partaveitsien teroittaja — joka oli ripustanut ovensa kohdalle jotakin kunniamerkkejä — kutoja ja vanhaintavarainkauppa. Peeter luki sen kilvestä nimen: Feliks Keldurand.

Hänen oli kiivettävä lahoja portaita ylös parventapaiselle tasanteelle, josta vei ovi vanhaintavarainkauppaan. Sen ikkunalta tuijotti pölyisiä kelloja, pari valokuvauskonetta, muutama vati, kynttilänjalka ja punainen pyöreä plyyshipielus. Ylös oli taas ripustettu Peeterille tuttuja pikku nukkeja, joiden enkelinkasvot hymyilivät ikkunalle kerääntyneen pölyn

seasta. Oveen, jonka yläosa oli lasia ja peitetty nyöriin pujotetulla verholla, oli pantu kiinalainen nukke. Sen viirusilmät ja mustat riippuvat viikset antoivat sille äkäisesti väijyvän ilmeen.

Peeter koetti avata ovea ja heläytti sitten rautalangasta ovikelloa, mutta kukaan ei tullut aukaisemaan. Tuokion näytti siltä, kuin kaupassa olisi vilahtanut jonkun varjo. Mutta seurasi hiljaisuus, ja koko pihakin oli kuin kuollut. Peeterin oli mentävä.

Mutta hän ei luopunut yrityksestään, vaan tuli parin tunnin kuluttua takaisin. Nyt ovi ei ollut lukossa, ja Peeter astui hämärään huoneeseen. Jossain takahuoneessa tirahti kello, ja lihava paljaspäinen mies ilmaantui tiskin taakse, kiiltäväsolkinen nahkavyö mahalla. Hänen veltot raskaat piirteensä eivät liikahtaneetkaan hänen kysyessään mitä tulija halusi.

”Työskenteleekö täällä neiti Hilde Melikuusk?” Peeter kysyi.

”Ei täällä ole työssä sennimistä henkilöä”, vastattiin.

”Mutta minulle neuvottiin, annettiin osoite...”

”Te erehdytte, täällä ei tosiaankaan ole sellaista neitiä”, mies vastasi yhä liikkumattoman rauhallisena.

Peeter antoi katseensa liukua pitkin kaikenlaista hyllyillä olevaa kamaa, hyllyjäkin koristivat nyöriin punotut nukkerivit. Hän näki puodin ulko-oven vieressä naulassa tutun ruskean päällystakin, jonka itse oli ostanut vuosi takaperin, ja sanoi katsellessaan kauppamiehen harmaisiin silmiin:

”Jotta teidän virnakkeittenne tekeminen onnistuisi paremmin, valitkaa ensi kerralla malliksenne sen ihmisen naama, joka parhaillaan pettää toista...”

Ja oikaisten suuren vartalonsa hän lähti kaupasta. Mennessään portaita alas hän kuuli, miten selän takana lukko kierrettiin kiinni. Hän katsoi taakseen ja näki lasin läpi väijymässä lihavat raskaspiirteiset kasvot, joista silmät tähyilivät tutkivan rauhattomina ja harmaina kuin tuhka. Hänen

paljaan päälakensa kohdalla heilui viirusilmäinen ja riippuviiksinen kiinalainen.

Peeter matkusti takaisin kotiin. Hän tuli asemalta yöjunalta jalkaisin, suoraan yli kasteesta märkien niittyjen. Matalalla taivaalla kellersi suvinen kuu utuisten sumuverhojen läpi. Tulijan väsymyksestä särkeviin silmiin kuvastui kuin olisi senkin kyljessä tuolla ylhäällä ollut tuhkanväriset silmät ja iljettävät riippuviikset suupielissä.

Sitten pitkiksi ajoiksi Kukulaanen uutistalo kadotti Peeterin mielestä kaiken merkityksensä kotina.

Pääkaupunginmatkansa jälkeen hän alkoi vakavasti ajatella kasvattityttären ottamista tehtyään sellaisia viittailuja aikaisemminkin ahdistelevia kyselijöitä torjuakseen. Hän toikin taloonsa nuoren tytön maakunnan entisessä suuressa herraskartanossa sijaitsevasta kasvatus- ja turvakodista. Hänelle, tunnetulle isännälle, annettiin sieltä kernaasti laitoksen parhaita kasvatteja.

Tosiasiassa kasvattityttärestä tuli tytär emännälle, jota hän miellytti avuliaalla luonteellaan ja vikkelällä olemuksellaan. Samalla tyttö oli emännän seurana hänen viime aikojen yksinäisyydessään ja kodin kylmässä ilmapiirissä. Emäntä uskoi huolensa nuorelle tytölle avomielisesti ripittäytyen ja loi sillä tavoin luottamuksellisen suhteen. Mutta tästä syystä tyttö kaihtoi isäntää. Peeter huomasi sen heti. Mutta se ei vaivannut häntä paljonkaan, sillä tyttö itsekin pysyi aina hänelle talossa liikkuvana vieraana ihmisenä. Niin kävi kotikin hänelle siinä määrin ikäväksi ja epäviihtyisäksi, että hän monena syksynä palkkasi rengin ja itse työskenteli muualla puintikoneensa koneenkäyttäjänä. Niinä aikoina hänen pajansakin oli suljettuna.

Hänelle oli mieleen vaeltaa öljyinen koneenkäyttäjän takki yllään talosta taloon ja nojata työn välillä rautarumiluksensa pyörään tunteakseen sen tärisevän varmassa tahdissa, lämpimien nokihiutaleiden varistessa ylhäältä ja harmaan pöly-

pilven kierrellessä ulvovan puimakoneen kohdalla. Jo rukiinleikkuun jälkeen, jolloin päivät vielä olivat pitkiä ja lämpimiä, alkoi tuo vaeltajanelämä. Aina tuli työpäivän jälkeen raskas uni jossakin ylisten kahisevissa heinissä. Syksymmälle ehdittäessä päivät lyhenivät ja oli työskenneltävä myrskylyhdyn vilkkuvassa valossa. Mutta pimeällä lensi säkenien sade kattilan savutorvesta, leijaillen ilmassa kuin parvi pikkuruikkuisia tulikärpäsiä.

Ikäviä aikoja olivat sadepäivät, jolloin työ oli seisauksissa. Alakuloisena ja kylmänä kyyhötti kattila silloin ulkona, ja Peeterin oli mentävä kotiin. Siellä hän istui huonolla tuulella ikkunan ääressä tuprutellen tupakkaa ja katsellen harmaalta taivaalta putoavaa sadetta, joka kurasi pihan ja pieksi lammen pinnalle suuria särkyviä vesikuplia.

Niin kului aika. Eräänä sateisena iltapäivänä Peeter jälleen istui tuvassa ikkunan alla ja kiskoi jalastaan työsaappaita. Puolipäivän maissa taivas oli vetäytynyt sameaan nahkapilveen, joista muutaman tunnin kuluessa tuli pysyvä lyijynraskas vihmasade. Uhkasi sataa pitemmän aikaa, sillä taivas oli tuuleton. Hänen parhaillaan asetellessa saappaitaan kuivumaan koputettiin oveen.

”Sisään!” huusi Peeter.

Ovi avautui ja sisään tuli naishahmo pudistellen sadepisaroita mustasta sadetakistaan. Peeter ei tuntenut tulijaa, varmaankin kaupunkilainen, mikäli saattoi huomata iltapäivän hämäryydessä. Kaipa joku vaeltaja tai kulkukauppias päätellen pienestä laukusta, joka hänellä oli kädessään. Kukulaanella ei milloinkaan ollut heiltä kielletty yösijaa, sen takia Peeter virkkoi:

”Pankaahan takkinne naulaan ja istuutukaa, kyllä yösijan saatte.”

Tulija, joka oli äsken tervehtinyt, jäi hetkiseksi ikään kuin neuvottomana seisomaan ja sanoi sitten arasti:

”Etkö — tunne minua — olen Hilde.”

Peeter alkoi tarkastella. Hänen silmissään väikkyivät ne kaksi hahmoa, joita hän pääkaupungin kadulla oli luullut tyttärekseen, ja sitten vielä kuva Hilden kaukaisemmalta tyttöajalta, mutta yksikään niistä ei ollut se, jonka hän parhaillaan näki edessään. Tämä oli kuin pitempi niitä kaikkia, ja hänellä oli kapeahkot kuivuneet kasvot, joita saattoi nähdä kaupungin kaduilla satoja toistensa kaltaisia. Hänen äänensä vain oli samanlainen pehmeästi sointuva kuin vuosia sitten.

Tytär ojensi isälle kätensä. Peeter oli jälleen unohtanut vihansa ja mielipahansa, jotka häntä aikaisemmin olivat painaneet Hildeä ajatellessaan. Hän tunsi tytön vaatteista tulevia kaupunkilaisia tuoksuja ja näki sormet, jotka olivat valkoisemmat ja hienommat kuin milloinkaan aikaisemmin.

”Tulin kotiin, sinua katsomaan...” sanoi tytär pannen takkinsa naulaan.

Silloin äiti astui tupaan. Hilde lankesi hänen kaulaansa, ja Peeter näki sivusta, miten vaimon silmistä alkoi pitkin poskia virrata kyyneliä. Samalla hän ensi kertaa huomasi, että nuo posket olivat jo ryppyiset ja vanhat ja että hiustupsu otsalla oli jo harmaankirjava.

Hilde aukaisi matkalaukkunsa. Siinä oli pieniä tuliaislahjoja. Savukerasia isälle, äidille muutamia vehnäsiä ja pari kalarasiaa, lisäksi vielä tuttuja pikku nukkeja. Peeter aukaisi savukelaatikon ja sytytti siitä tupakan. Ne eivät olleet juuri kalliita, hän oli viime aikoina saattanut ostaa parempiakin. Niin ikään hän huomasi, että tyttären kengät olivat kuluneet, puku ei ollut uusi ja takki oli halpa. Mutta oli myönnettävä, että kaikki oli pidetty hyvässä kunnossa.

Parempien ilmojen jälleen tultua ja tuulen kuivattua veden perunavakojen väliltä ei Peeterillä ollut kiirettä työhön. Hän lähetti konetta käyttämään renkinsä, joka aikaisemmin oli ollut apulaisena siinä työssä, ja jäi itse hoitelemaan kotitöitä.

Tyttären kotiintulo pani hänet ajattelemaan Hilden jälleen kokeneen jotakin. Aiheettomasti hänellä ei saattanut olla var-

hain vanhenneen nuoren kasvot ja liian vakava ja raskas käytös. Isä olisi tahtonut kuulla tunnustuksen tyttäreltään, selityksen, miksi kaikki oikein oli niin tapahtunut, miksi ja kuinka se oli tullut, ja miksi Hilde kaupungissa oli loukkaavasti välttänyt kohtaamista isän kanssa. Se olisi pitänyt selvittää ilman minkäänlaista isän tiedustelua, ja sitten hän olisi tahtonut pyytää tytärtään uudelleen jäämään kotiin.

Mutta hän näki tyttären enemmän seurustelevan äidin kanssa. Puhe isän kanssa oli jokapäiväistä, siitä ei tullut mitään selitystä, ja tietämättömyys jäi heidän välilleen kuin pohjaton kuilu keskelle pöydänsiloista maantietä. Isä katsoi häntä, mutta ei käsittänyt, mitä ajatuksia saattoi liikkua toisen kulmikkaan otsan takana. Eivätkä harmaat silmätkään ilmaisseet sen enempää. Peeter näki kuitenkin, että tytär oli oppinut tekemään työtä. Talossa oli perunannosto meneillään; Hilde etsi ullakolta vanhat vaatteet ja pysyi vaolla toisten rinnalla aamusta iltaan. Hän teki sitä kuin ihminen, joka tietää, että hän sen avulla saa olla huolitta.

Niin kului pari viikkoa. Peeter alkoi kierrellen puhua tyttären työpaikasta kaupungissa kysellen hänen palkka- ja työehtojaan. Toinen vastasi ylimalkaisesti ja väitellen silmissään huolekkuutta ja ylimielistä elämänviisautta. Se suututti Peeteriä, hän tunsi tyttäressään omaa luonnettaan, vaikka tämä yhä uudelleen kieltäytyikin muuten olemasta hänen tyttärensä. Peeter kovetti luontonsa ja sanoi eräänä päivänä vaimolleen:

”Hildehän tuli meitä vain katsomaan — nyt on kaksi viikkoa kulunut, milloinkahan hän alkaa lähteä takaisin?”

”Lähteehän hän...” vaimo mutisi.

”Sanoit siellä kaupungissa itselläsi olevan paikan — etkö menetä sitä, kun niin kauan viivyt muualla?”

Mutta nytkään tytär ei avautunut, vaan sanoi:

”Olen sopinut niin, että pääsen sinne aina takaisin...”

”Vai niin...” vastasi Peeter.

Seuraavana päivänä Hilde pukeutui kaupunkilaisvaatteisiinsa ja sanoi:

"Tänään minun sitten pitää mennä. Voisitko, isä, olla niin hyvä ja viedä minut hevosella asemalle?"

"Käyhän se. Sanon rengille tai Miraldalle", Peeter vastasi ollen olevinaan välinpitämätön.

"Etkö sittenkin voisi tulla itse, minä toivoisin", pyyteli tytär.

"No tulen sitten", isä vastasi muuttuneena.

Hän näki tyttären sullovan tavaroitaan matkalaukkuun. Sinne pantiin myöskin kaikki vanhat vaatteet, joita vuosia sitten oli jäänyt kotiin. Vielä jäi tilaa yläreunaan, ja tytär pyysi taas:

"Isä, saisinko ottaa puutarhasta itselleni tähän omenia?"

"Tiedäthän, että saat", Peeter vastasi ja pyörähti ympäri, sillä hänen silmissään kiersi vesi. Hän ajatteli, että tytär ehkä matkalla tahtoi selittää, miksi kaikki oli niin käynyt.

Hilde kuivasi omenia pyyhkeeseen. Ne olivat keltaisia ja liian kypsiä jo ja tuoksuivat voimakkaasti. Peeter ajoi oven eteen rattaat, joilla hän rippipäivänä oli tuonut tyttärensä kirkosta, ja nosti laukun rattaille. Viiden kilometrin matka oli kylliksi pitkä, jotta olisi voinut kuulla ihmisen elämästä sen, mikä oli tarpeen sovintoon. Ja sitten voisi kääntää hevosen takaisin.

Oli sellainen oikullinen syysilma, jolloin jokainen pilvenreuna antaa vettä ja tiet ovat lionneet tummaksi kuraksi. Peeter korjaili ystävällisesti äidin antamaa hartiahuivia tyttären kapeiden olkapäiden ympärille. Hyväntuulisena hän hyräili jotakin, jotta toinen rohkaistuisi hänen rauhallisesta mielialastaan. Mutta vähitellen se haihtui, sillä kilometrit menivät ja liikkumattomina lepäsivät tyttären käsineiden suojaamat kädet rattaiden nahkapeitteellä ja kapea sinertävähuulinen suu pysyi suljettuna.

Peeterin kädet pidättelivät hevosta ohjakset kireinä, ja sy-

däntä viilsi pelon kouristus, sillä edestä alkoi jo sateensumun läpi näkyä asemakylän matalien mökkien surkea rivi. Kurainen mukulakivitie tärisytti rattaita, raskaiksi pisaroiksi imeytyneet vesitipat virtasivat hevosen kylkiä pitkin maahan. Tultiin jo ensimmäisten talojen kohdalle, mutta vieläkään ei tytär ollut lausunut sanaakaan. Peeter huokasi. Lähestyttiin asemaa, silloin tytär sanoi:

"Isä, voisitko antaa minulle matkarahaa..."

"Eikö sinulla itselläsi ole?" Peeter kysyi.

"Onhan minulla... vähän", tuli arka vastaus.

Ajettiin tuokio vaiti. Kuran lotinasta kuului hevosenkenkien kalskahtelu kiviä vasten. Molempien kädet, isän täynnä naarmuja, voiteluöljyn parkkiinnuttamat, tyttären ohkaisten ruskeiden käsineiden suojaamat, lepäsivät rinnatusten märällä peitteellä. Sitten Peeter tuppasi kätensä povelleen ja etsi sieltä rahalompakon. Vaiti hän pani paperirahat tyttären käsilaukulle, niin paljon kuin hän oli löytänyt niitä mukanaan olevan lompakon lokeroista.

"Kirjoitahan sitten joskus..." hän sanoi tyttärelle ojentaessaan vaununportaille hänelle matkalaukun.

Toinen nyökkäsi ja liikutti äänettömästi huuliaan.

Entiseen tapaan Peeter kotona lähti takaisin koneensa luo ja sai puinnin loppuun ennen lumentuloa. Alkutalvesta hänelle tuli kirje, jossa tytär ilmoitti menneensä naimisiin nukkemestari Feliks Keldurannan kanssa.

Peeter muisti savenharmaasilmäisen ja paljaspäisen romukauppiaan liuskakivimuurien keskeltä. Hän kirjoitti tyttärelleen:

"Minulla ei ole sinulle muuta sanomista, kuin että olet huono tytär, joka ei kysy isältään mitään. Etsit onneasi kädestäkatsojalta tai romukauppiaalta. Siksi älä näytä minulle enää varjoasikaan, olet jo kylliksi tuottanut häpeää. En odota sinulta tietoja vastaisista viisaista teoistasi..."

Hän vei kirjeen samana päivänä kunnantalolle postiin. Mut-

ta vielä pitkän aikaa kahmaisi hänen kätensä ahneesti jokaisen saapuvan kirjeen, ja hän tunnusteli, eikö se ollut tyttäreltä. Ja jokaisen junan kohinan jälkeen, joka kuului peltojen ja suon yli, risteilivät hänen katseensa maantielle aseman suuntaan.

VELI.

1

Mies asteli äkeen perässä kynnettyä kesantomaata. Hänen suuri raskas vartalonsa vaappui etukumarassa kahden punaisenruskean laihakylkisen hevosen tempoessa häntäkin tahtiinsa. Äkeen piikeistä jäi kuohkeat juovat harmaaksi kuivuneeseen maanpintaan, ja äsken mustaksi muuttuneen kaistaleen keskelle syntyi kurpposen jälkiä, ikään kuin joku olisi upottanut maahan epämääräisen kulmikasta puupölkkyä. Mies piteli ohjaksia yhdellä kädellään, toinen roikkui risaisesta takinhihasta kuin harmaa, liikkumaton lapio. Ohjasperät tuntuivat hänen sormissaan hienolta kengännauhalta, niin jyhkeät olivat hänen jäykät, lian tahrimat sormensa.

Äestäjä oli Köllakingun isännän veli Eeti.

Täällä alhaalla, missä hän astui, muuttui maa äkkiä laihaksi ja hietaiseksi. Nurmet juoksivat pitkinä kaistaleina tänne kylästä, joka sijaitsi tien vieressä kumpuisella maalla. Siellä pintamulta oli paljon parempaa kuin täällä alhaalla, jossa nurmet seisoivat vanhana rasina, täynnä polvenkorkuisia männyntupsukoita kuin vihaisia hautovia kanoja. Mutta kynnetty multa mureni hienoksi tuhkankarvaiseksi pölyksi ja uhkasi kovalla tuulella nousta lentoon vielä sittenkin, kun

laihat korret jo olivat tunkeneet siihen juurensa. Kuitenkin Köllakingun äestäjä astui täällä alhaalla paljon vireämmin, tuntuipa suorastaan kuin hänen kumara selkänsäkin olisi täällä ollut suorempi kuin nurmen mustamultaisessa yläpäässä, josta harmaanvaalean maantienauhan takaa näkyi hänen isänkotinsa. Tuo vanha harmaa rakennusryhmä kyyhötti siellä laakson rinteellä, ja sen takaa kohosi vihreitä puunlatvoja. Mutta äestäjä ei kohottanut katsettaan sinnepäin. Mieluummin hän antoi haaleanharmaiden silmiensä pysähtyä Tedrepalun sinisellä metsäjuovalla, kunnes se hänen lähestyessään suureni, kohosi ja lopulta seisoi aivan edessä tuoksuvana sammaleisena peittona.

Kylä oli selän takana hävinnyt selänteen varjoon, näkyi vain loputon taivas ylhäällä ja alhaalla metsään päin köyryyn laskeutuvat niukat pellot.

Äestäjä heitti ohjakset maahan, ja hevoset alkoivat pehmeillä huulillaan hamuilla ruohoja ja pensaanlatvoja metsänlaidasta. Mies itse istuutui sammaloituneelle ammoin kerätylle peltokivirauniolle ja otti hitain liikkein housuntaskustaan käpristyneen savukelaatikon. Hänen kömpelöt sormensa kopeloivat kotvan aikaa, ennen kuin saivat esille savukkeen ja siihen tulen. Sitten kädet laskeutuivat laatikon kera polville ja hän istui liikahtamatta siitäkin huolimatta, että ohjasperät jäivät törmältä ruohoa hamuavien hevosten jalkoihin. Miehellä oli tuuhea musta tukka, joka hoitamattomina tupsuina työntyi esiin repaleisen lippalakin alta. Hiuksissa oli jo paljon hopeasäikeitä. Hänen poskensa olivat päivän parkitsemasta ihosta huolimatta pyöreät ja punaiset. Mutta suu riippui typerän näköisenä antaen kasvoille julman ilmeen, mikä tuntui koko suuressa hitaassa vartalossakin. Tästä hitaudesta sai sellaisen vaikutelman, kuin hän tarvitsisi liikahtaakseen jotakin ankaraa käskyä. Mutta täällä alhaalla kaikki oli hiljaista ja täällä sai olla yksin. Pellot olivat vaiti, taivas vaiti ylhäällä, vain metsä humisi ja hevoset kalistelivat vihreiksi

jyrsittyjä kuolaimiaan. Vasta kun laukkipääruunan länget äkkiä putosivat kolisten kaulaan, vanha, monesta kohden paikattu hihna kun oli venytyksestä katkennut, mutisi istuja tarkoituksettoman kirosanan ja nousi. Hän päästeli ohjakset hevosten jaloista, korjaili länget takaisin kaulaan ja käänsi äkeet pellolle päin sekä korjasi katkenneen kuvehihnan solmiamalla. Sitten hän alkoi uudelleen astella äkeiden takana peltoa.

Kylä kohosi ylhäällä näkyviin, parin talon savupiipusta nousi savukiemura, ilma oli lämpenemässä. Tien takana seisoi kujasten päässä mies kädet housuntaskuissa. Hän viittasi äestäjälle, pani kätensä suun ympärille ja huusi painokkaasti:

"Päästä hevoset irti! Tule syömään!"

Äestäjä näki huutajan. Se oli hänen veljensä, Köllakingun talon isäntä Karla. Hän kuuli huudon, mutta ei keskeyttänyt pellonlaidassa työtään, vaan käänsi hevoset uudelleen liikkeelle. Veli toisti huutonsa, kohautti sitten olkapäitään ja kääntyi takaisin kujasille. Äestäjä nykäisi vihaisesti ohjaksia ja alkoi ottaa pitempiä askeleita. Mullan pölistessä äkeen jäljessä hän ajoi vielä yhden kerran, ennen kuin päästi hevoset irti tien reunassa ja tuli niiden kera kujasia pitkin pihaan.

Veli oli Eetiä kahdeksan vuotta vanhempi, mutta näytti nuoremmalta, hän oli kasvultaan lyhyempi ja hoikempi. Mutta tukka oli harmaankirjava — nuorena harmaantuminen oli suvussa. Mutta hänen päänuppinsa oli tavalliseen tapaan sileäksi ajeltu. Jalassa hänellä oli pitkävartiset saappaat, ja hänen liikehtimisensä ja puheensa oli vilkkaampaa ja painavampaa kuin veljellä. Hänellä oli tapana kulkea kädet housuntaskuissa ja katsella kiinnostuneena kaikkea, olipa se sitten ruostunut rautanaula tai höyrykone. Nytkin hän tallusteli hitaasti veljensä ja hevosten perästä lammikon reunalle, jossa hevoset kalmoheinäkiehkuran läpi kurottivat turpansa hyönteisistä kuhisevaan veteen. Hän tarkasteli hevosia ja huomasi katkenneen kuvehihnan, kun länget alkoivat laskeutua

ruunan kaulassa. Hänen silmänsä vetäytyivät vieläkin kapeammiksi, ja hän sanoi kuin hakkaamalla:

"No... kylläpä olet... pastori... mikä lienetkin! Olet päästänyt hevoset valjaissa syömään. Mitkä rakkineet sellaista kestää?!"

Ohjasperät Eetin kädessä kiristyivät. Mutta hän tuijotti kuraiseen lammenreunaan sanaa virkkamatta. Pastori... sellaista puhetta hän ei ollut kyläläisiltäkään kuullut pitkiin aikoihin. Hän tunsi, ettei veljen olisi pitänyt sanoa tuolla tavoin.

Heidän kauan sitten kuolleen isänsä tahto oli ollut, että nuoremmasta pojasta tulisi pappi. Hän oli lapsekkaasti uskonut voivansa itse kouluttaa poikansa niin pitkälle, mutta oli sitä ennen jäänyt metsässä puita kaataessaan vanhan haarakoivun alle. Leskeksi jääneen äidin toimesta vietiin Eeti isän toivomuksen mukaisesti perunasäkkien, voipyttyjen ja kurpitsapallojen keskellä kaupunkiin. Vain kaksi viikkoa poika siellä kesti, sitten tuli sukulaisilta kaupungista tieto, että tuleva pastori oli karannut koulusta. Kuljeskellen läpi metsien ja kylien poika lähestyi kotipaikkaa, ja neljäntenä päivänä nälkä pakotti hänet astumaan kotikujasille. Pelätyn riidan ja tappelun lisäksi poika sai äidiltä talkkunakulhon ja suuren savustetun lihakintun pöytään. Äiti maanitteli häntä ja pyyhki itse kyyneliä, hän oli helläluontoinen nainen. Hän tahtoi lähettää Eetin takaisin, oli halukas etsimään hänelle uuden asunnonkin, mutta poika ei sallinut siitä puhuttavankaan. Hän oli onnellinen, että hänet, vaikka oli vielä aivan pieni poika, pantiin rangaistukseksi syyskyntöihin auran jäljestä astumaan. Hän vihelteli ja teki työtä. Hän oli päässyt yhdellä iskulla irti paimen- ja kouluajastaan ja tunsi itsensä isoksi mieheksi. Parissa vuodessa hän venähti pituutta, posket alkoivat punoittaa ja hän näytti jo suurelta voimamieheltä. Kylässä alettiin Köllakingun uutta työmiestä kutsua pilkkanimellä pastori. Hän kuuli sen pian, ja eniten sapetti uudessa asemassa ja myöhemminkin käsitys, että joku ei häntä hänen vahvasta

varrestaan huolimatta pitänyt miehenä, — sillä tavoin olivat vaikuttaneet hänen isänsä suunnitelmat, jotka tosin olivat jääneet toteuttamatta.

Tämä kaikki tuli nyt mieleen molemmille, niin nuoremmalle veljelle kuin sanojalle itselleenkin, joka kohta huomasi, ettei hän ollut tehnyt hyvin sanoessaan niin, ja lisäsi sovinnollisemmin:

"No, olkoon, korjaatpahan ruuan jälkeen taas..." ja hän lähti liikkeelle avaimia taskussaan helistäen.

Eeti oli nytkin vaiti. Hän ajoi hevoset tallin eteen, päästi ne valjaista, jotka hän ripusti naulaan tallin seinälle, ja laski eläimet talliin taputtaen kumpaakin kädellään turpaan. Hevoset korskuivat mielihyvästä päästyään lepäämään. Mutta Eeti huokasi, istuutui tallinkynnykselle ja aukaisi käpristyneen tupakkarasian tupakoidakseen. Sitten hän nousi ja astui pää kumarassa tallin päähän vajaan, josta tikapuut veivät tallin ylisille, hänen makuupaikkaansa. Portailla ollessaan hän kuuli alhaalta huudettavan:

"Pudotahan hevosille heiniä!"

Taas seisoi siellä veli, hajasäärin, kädet pussihousujen taskuissa, ja komensi häntä. Mutta taaskaan Eeti ei vastannut ainuttakaan sanaa, tuhisi vain kovasti ja heittäytyi ylhäällä kyljelleen heiniin. Siitä räystään alta saattoivat hänen harmaat silmänsä nähdä kappaleen vihreätä pihanurmea. Veli ilmaantui siihen, tuijotti silmät sirrillään ylös, kohautti olkapäitään, pyörähti jalalta toiselle ja löntysti viimein taloon päin.

"Olkoot hevoset heinittä", Eeti ajatteli ja työnsi kätensä pään alle. Miksi veljen piti häntä joka asiassa käskeä kuin ymmärtämätöntä poikasta! Eikö juuri hän ollut muokannut talon pellot, omilla jaloillaan polkenut joka notkon ja töyryn; korjannut kaikki työkalut ja valjaat, joiden hien liottama nahka oli pala palalta kulkenut hänen käsiensä läpi, puhumattakaan hevosten syöttämisestä ja juottamisesta! Hän pu-

risti kätensä pään alla nyrkkiin, niin että sormiluut painoivat niskasuonia, eikä hievahtanutkaan.

Katto hänen päänsä päällä oli vanhahko, siinä oli monenlaisia reikiä, joista siivilöityi alas punertavaa valoa heittäen vaaleita läikkiä pölyisiin vasoihin. Niihin oli lyöty riviin suuria rautanauloja, joissa riippui Eetin vaatevarasto — pari villaista pikkutakkia, housut ja heinäkasaan asti roikkuva vanha ruosteenruskea päällystakki. Noine vaatteineen hän oli muuttanut tänne ylös, kun talossa keväällä oli tilanpuute ja valmistauduttiin hääkemuihin. Veli otti vaimon. Siitä lähtien Eeti oli jäänytkin tänne ylös, ullakon hämärään valoon. Tämä olikin hänelle enää ainoa kotoinen paikka koko talossa peltolakeuksien lisäksi. Täällä saattoi tuntua omalta jok'ikinen vasa pään päällä, jokainen pölyn peittämä kattoriuku ja matalat räystäät aina suureen kurkihirren alla olevaan ampiaispesään saakka. Tänne hän tuli vielä rohkeasti, mutta tupaan vierastaen ja arkaillen. Siellä oli kaikki muuttunut. Ovista kulki ulos ja sisään veljenvaimo — varakkaamman talon tytär kuin Köllakingu — ja hän oli tuonut tullessaan uusia huonekaluja, jotka nyt vallitsivat huoneita kuin vieraat ylpeät olennot. Velikin oli muuttunut. Entiset kahdenkeskiset puhelut olivat kokonaan lakanneet, ja jäljelle oli jäänyt vain lyhyt käskevä sävy. Välistä Eeti tunsi sisuksissaan vihaista mustasukkaisuutta naista kohtaan, joka oli hävittänyt hänen entisen kotinsa. Hän ei voinut milloinkaan luoda avonaista silmäystä veljensä vaimoon, vaan katsoi häntä kieroon kulmiensa alta. Kukaan ei ollut häiden jälkeen kehoittanut Eetiä muuttamaan tallinylisiltä takaisin etukamariin, jossa hänen makuupaikkansa siihen saakka oli ollut. Eeti itse ei pian enää halunnutkaan takaisin sinne vieraaksi käyneeseen paikkaan. Mieluummin hän oli vaikka täällä ylhäällä, harmaassa valossa, jossa heinät kahisivat ystävällisesti pään alla, välikaton läpi kuului hevosten korskahtelu ja kattopäreiltä varpusten rapina.

Kohta kuultuaan hevosten alhaalla syöneen häkistä aamuiset heinänrippeet Eeti unohti äskeisen päätöksensä ja nousi polvilleen kahmaisten sylyksen vihertävänharmaita ahoheiniä. Hän survoi ne katonaukosta alas jakaen yhtä paljon kummallekin puolelle ja naurahti, kun hevoset alhaalla tyytyväisinä tyrskähtivät ja alkoi kuulua rauhallista pureskelua. Hän jäi kotvaksi polvilleen aukon reunalle sitä kuuntelemaan.

Äkkiä temmattiin natiseva tallinovi auki. Eeti muuttui taas vakavaksi ja kyräileväksi ja ojentautui hiljalleen entiselle sijalleen. Hän loikoi kyljellään, suuri kämmenensä posken alla, ja räystään ja seinän välistä osui kapea valojuova hänen kasvoilleen, jotka olivat parkkiintuneet kuin jonkin saviruukun kylki. Hänen silmänsä vetäytyivät viiruiksi kuin kissalla, joka katselee liian kirkkaaseen aurinkoon. Pihalla seisoi hänen veljensä vaimo, lyhyt viuhkana leviävä hame piesten polvia hänen nopeasti liikehtiessään. Tallinovelta ilmaantui hänen luoksensa veli, molemmat supisivat. ”Heiniä... oli...” kuuli Eeti veljensä lauseen katkelman. Sitten molemmat katsoivat epäillen räystäälle päin.

”Tule syömään!” huusi veli lopuksi kovasti kattoa kohti. ”Kuuletko vai?” hän lisäsi hetken perästä, ja molemmat lähtivät käsi kädessä taloon päin. Eeti näki, miten veljen ruskeat sormet tavoittivat hyväillen vaimon kyynärpäätä.

Eeti mutisi jotakin. Hän ojensi käsiään pään alla, niin että luut naksahtelivat, mutta ei noussut. Hän muisteli aikoja, jolloin äiti täällä vielä kutsui häntä syömään. Mutta aivan toisenlaiset olivat ne kutsumiset ja ne syömiset. Nyt oli äiti vuosia sitten kuollut. Kenties äiti raukka uskoi kuolemaansa saakka, että hänen pojastaan voi vielä tulla jotakin ’erikoista’. Sitä osoitti moni pala, jonka äiti väliin oli hänelle säästänyt. Ehkäpä Eeti noista hyvistä ruokaveroista olikin saanut vahvan ruumiinsa ja käsivarsiensa voiman. Upeita olivat ruukulliset tuoreena paistettua sianlihaa ruskistettujen sipulirenkaiden peittämänä, tai keltainen perunasose keskellään kerma-

ja voikastike silmänä, tai hapankaali sianlihakuutioiden kera, ruskea tuoksuva leipä, paksu talkkuna...

Avosilmin Eeti nyt uneksi noista ruuista. Vesi oli valahtanut suusta leualle. Eniten kaikesta hän piti vahvoista ruuista, voimakkaista aterioista. Näiden kuvittelujen herättämässä näläntunteessaan hän nyt unohti äskeisen mielipahansa ja sisimmässään syntyneen itsepäisen halunsa olla menemättä syömään. Ei hän ollut muuttanut lapsekasta ajatustaan, mutta oli yksinkertaisesti unohtanut sen.

Mutta taas veli seisoi pihalla ja Eetin lähestyessä tuvanovea sanoi kuin jonkinlaisesta tottumuksesta:

"No, mitä vielä katselet, kun et pääse syömään!"

Eetin askel pysähtyi, hänen painavat kätensä valahtivat alas. Hän ei liikahtanut paikaltaan, tuijotti kotvan aikaa veljeensä, kääntyi sitten äkkiä ja lähti sanaa virkkamatta porttia kohti, pörröisten hiusten näkyessä niskassa takertuneina kiharoina lippalakin reunan alta.

2

Alhaalla metsän reunassa, sammalta kasvavan kiviraunion kohdalla, jossa hän taannoin oli istunut, Eeti pysähtyi. Hän oli samaa vauhtia tullut kuohkeaksi äestetyn kesannon yli harppoen pitkin kiireisin askelin, ja vasta nyt hänen kiireensä laimeni. Hänen silmiinsä tuli avuton ilme, hänen kätensä riippuivat raskaasti kupeilla, eikä hän taaskaan osannut muuta kuin istahtaa tutulle vadelmapensaiden varjostamalle rauniolle tupakoimaan. Nälän aiheuttama tyhjyydentunne alkoi kurnia vatsassa, ja metsän ihmeellinen hiljaisuus yhdessä sammalen tuoksun kanssa tuntui vain lisäävän sitä.

Lopulta mies nousi huokaisten ja alkoi astua edelleen metsänlaitaa, jota reunustivat katajapensaat ja kanervikko. Hän saapui kylän peltojen päähän, jossa metsä alkoi kääntyä kaa-

reksi pellon ympäri. Täällä maa aleni muodostaen niittykaistaleen; sen laitoja reunusti lepikko suurelle harmaalle maantielle saakka, joka tuli ylhäältä kylän keskeltä ja laskeutui sitten metsään. Kulkija kääntyi peltojen reunasta polulle lepikkoon. Kun tiellä näkyi kulkijoita, hän pysähtyi ja odotti, kunnes ne menivät ohi. Kaikki oli hiljaista. Hän livahti maantielle. Vain parin sadan askelen päässä kylään päin seisoi tien laidassa Mataran talon mökki, siinä asui yksikseen leski mökkiläisvaimo, jota sanottiin Mataran Anniksi. Hän oli talon sukujuurta, mutta niin kaukaista, että siihen ei juuri kiinnitetty mitään huomiota. Eeti kääntyi tuohon tönöön päin ja pääsi huomaamatta veräjästä sisään, kuten oli toivonut.

Kylä usein ratkaisee yhdyskuntansa jäsenen yksityiselämän. Niin olivat myöskin syntyneet suhteet Köllakingun isännän veljen ja Mataran leskivaimon välillä. Eeti ei ollut häneen vielä tarkemmin katsahtanutkaan, kun kylä jo puhui, että tuo leukava ja itse asiassa topakka nainen muka oli hänen valittunsa. Tuskinpa yksikään jutun levittäjistä uskoi tuon lorun toteutumista, se oli paremminkin vain tarkoitettu pilkaksi molemmille asianomaisille. Toinen suuri ja kömpelö, toinen samoin ruumiikas, mutta yrittävä ja topakka, huolimatta siitä, ettei enää ollut nuori. Oli vain huvittavaa kuvitella noita kahta parina. Ja sopivassa tilaisuudessa, riihellä tai talkoissa, vihjaistiinkin siitä molemmille. Eeti murisi ja suuttui ja väitti vastaan aiheuttaen sillä naurajille yhä suurempaa huvia. Mutta vaimo koppasi pilkkaajan kiinni ja katselijoiden nauraa höröttäessä sinkosi rimpuilijan pehkukasalle samalla sanellen:

”Älä ole kateellinen, riittää sinullekin...” Hän ei hevillä häkeltynyt, tuo tumma, vahva eukko.

Niin kulkivat kuulopuheet edeltä, kunnes tosi tuli perästäpäin. Pilkka oli ikään kuin tehnyt Eetin uteliaaksi, koska väkisin kiinnitettiin hänen huomionsa naiseen, ja sopivassa tilaisuudessa hän yritti tirkistellä tätä naista syrjästä. Muun

muassa hän huomasi, että tällä oli aina puhdas valkoinen esiliina tullessaan taloihin riihelle, ja kotona hänen pienen mökkinsä edustalla kukoistivat kukkapensaat. Mataran Ann puolestaan ajatteli koko jutusta: no miksikäs ei — minkä takia Eeti sitten olisi huonompi kuin toiset? Ja hän alkoi naisellisilla, ovelasti kätketyillä yrityksillään valmistaa tietä, jotta pilasta olisi tullut tosi. Joskus syksyllä perunankaivuuseen tulleen naisjoukon yöpyessä Köllakingulla hän olikin löytänyt tien Eetin makuupaikkaan siten, ettei se kummastakaan jälkeenpäin tuntunut pahalle. Tuosta ajasta lähtien Eetin vaatteisiin, missä ennen oli ollut vain repaleisia reikiä ja ratkeamia, alkoi ilmaantua kunnollisemmin ommeltuja paikkoja. Kylältä ei pysynyt kauan salassa tuo suhde, mutta kylläkin sen syntyvaiheet. Molemmat asianosaiset yrittivät sitä henkensä edestä peittää, ja Eeti pyrki nytkin salaamaan häveliäästi käyntejään alhaalla tönössä, vaikkakaan hän ei enää paljonkaan piitannut siitä ilvehtimisestä.

Nyt astuessaan veräjästä sisään Eeti näki Annin mökin vierellä huljuttelemassa pesusoikossa paksua pellavapesua. Viime aikoina, kun kotitalon uudet suhteet olivat tehneet Eetin yksinäiseksi, hän oli käynyt täällä niin usein, ettei enää pitänyt tarpeellisena lausua edes tervehdystäkään. Hän jäi seisomaan veräjäpatsaan viereen ja naisen kohottaessa kysyvästi päätään sanoi:

”Kuule, annahan minulle ruokaa...”

Mutta pesijä ei keskeyttänyt työtään. Ja hieman äkäinen oli se katse, jonka hän loi mieheen, ennen kuin vastasi:

”Ruokaa? Onko Köllakingulla sitten tullut nälkä? Suuressa talossa pitäisi toki olla leipää!”

Eeti istuutui mökin kynnykselle, sipaisi moneen kertaan kämmenellään leukaansa ja ärähti sitten äkkiä:

”En kestänyt... enää! Tulin pois...”

Kun vaimo nytkin jatkoi työtään entiseen tapaan tuijottaen soikon pohjalla poreilevaan saippuaveteen, Eeti nousi ja astui

askelen lähemmäs. Hänen kätensä riippuivat edelleenkin kupeilla, mutta hänen huulensa vapisivat hänen sanoessaan:

”Ajattelin... että tulen sieltä kokonaan pois... Ajattelin, että jäänkin nyt tänne, että otan sinut, että... iän kaikenko minä siellä niiden orjana olen...” ja hän naurahti vaivautuneesti pyyhkien otsaltaan helmeilevää hikeä.

Hän oli jo aikaisemminkin ajatellut kadehtien monia mökkiläisiä, joilla oli oma katto päänsä päällä, oma pieni koti ja vaimo. Monetkin heistä näyttivät elävän huolettomasti, kävivät taloissa työaikana työssä ja makasivat kotona kun huvitti. Miksei hänkin sitten olisi voinut alkaa sellaista elämää täällä Annin luona?

Mutta nainen pesusoikon takana oikaisi nyt itsensä, viskasi märän vaatekappaleen läjähyttäen veteen ja sanoi äkäisesti kuivaten käsiään esiliinaan:

”Vai-vai, vai tulet pois, tulet minua vaimoksesi ottamaan! Kaunis juttu todella, kun tuvassani makaa sellainen härkä kuin sinä. Minä juoksisin ympäri kylää, tehdä riipoisin työtä ja raahaisin ruuan eteesi: siihen tapaan kuin Katri Lepiston äijälle... Sellaiset miehet tunnetaan kyllä... kun vain saa itsensä toisen niskoille kyörätyksi, niin sitten ei saa enää kangellakaan paikoiltaan väännetyksi. Mutta mikä minun tässä on eläessä — kukaan ei käske eikä kiellä muu kuin oma halu!” Hän katseli hetken miestä, jonka kädet riippuivat raskaina sivulla, ja virkkoi sitten:

”No niin — mutta olethan sinä Köllakingun isännän veli. Kaksi poikaa siinä talossa vain onkin — jos tuot puolen taloasi mukanasi, voit vaikka maatakin... Vai aiotko jättää osasi heille?”

Eeti ymmärsi pilkan ja vajosi vieläkin kumarampaan. Isän testamentti oli ollut lyhyt ja selväsanainen: Vanhempi veli antaa nuoremmalle koulusivistystä niin pitkälle kuin toinen haluaa, ja talo joutuu vanhemmalle veljelle. Muita mahdollisuuksia ei ollut otettu huomioon. Ja nyt Karla oli talon isän-

tä, mutta hän, Eeti, ei ollut mitään. Siitä olivat ihmiset hänelle jo aikoja sitten huomauttaneet ja kerran hän olikin veljeltään aivan tosissaan tiedustellut, eikö tämä antaisi puolta talosta. Silloin Karla oli nauranut ja sanonut:

”Mitä sinä talolla teet? Etkö muista isän testamenttia? Jos tahdot, saat lukea uudelleen. Enhän minä ole kieltäytynyt kouluttamasta sinua. Jos haluat osasi, mene kouluun ja tuteeraa... maksan kulut, kuten on oikeus ja kohtuus!” Ja hän oli kääntänyt selkänsä helistäen avaimiaan housun taskussa.

”Sinä... sinä et siis tahdo?” kysyi Eeti nyt Annilta ja aikoi nousta.

”No en ole sanonut, etten tahdo”, vastasi Ann ystävällisemmin ja kumartui jälleen soikon taakse. ”Mutta ajattele nyt itsekin, onko se nyt mikään kunnon teko, jos juokset kotitalostasi tänne tyhjin käsin. Millä minä sinua tässä elätän — tuo ruokahalukin on sinulla aikamoinen — ei minulla ole lehmää maitoa tiputtamassa eikä sikatarhaa silavaa kihisemässä. Yksi porsaanrääpäle kyllä on, mutta sen hotkaiset kerralla suuhusi... Eri asia on, jos sinulla on suuri röykkiö rahaa pankissa — olethan jo lähes kaksikymmentä vuotta ansainnut, sitten pärjäisi ja voisi tyytyä maapalattakin olemaan. Niin että paljonko sinulla niitä rahoja mahtaa olla, mitä?”

Eeti ovenedusnurmikolla jäi uudelleen sanattomaksi ja pälyi kuin pelastusta etsien aidan yli metsään päin. Ei voinut mitään — tämä oli hänen elämänsä arin kohta. Hän oli tehnyt Köllakingulla työtä monia vuosia, mutta hänellä ei ollut yhtään rahaa mitättömän tupakkarahan lisäksi, jota veli hänelle lauantaisin antoi. Palkka — sellaisesta ei milloinkaan ollut sovittu. Olihan hän ryhtynyt talon toimiin poikasena, joka oli ollut onnellinen, kun hänen sallittiin tehdä työtä. Ja myöhemmin oli vaikea muuttaa mitään. Välistä hän vaati itselleen palkkaa, mutta sitä vaatimusta ei otettu vakavasti, ei siitä ainakaan ollut mitään tulosta.

”Maksan kyllä”, selitti veli sellaisissa tapauksissa. ”Enhän

minä työtäsi ilmaiseksi tahdo. Saat minulta rahaa joka kerran, kun jotakin tarvitset. Mutta mitä sinä nyt juuri teet rahalla? Sano mihin tarvitset sellaista suurta summaa. Kun sinulla todella on tarvis, saat minulta milloin tahansa. Tässä aluksi..."

Ja niin Eeti oli aina saanut vain pikku summia, joko tupakan, saappaiden tai vaatteiden ostoon. Sanattomana hän nyt mulkoili aidan yli ja ajatteli tuota kaikkea. Vallitsi äänettömyys, kuului vain pesuveden solina vaimon käsien välissä, ja sitten äkkiä Eeti murisi:

"No, etkö sitten tahdo antaa minulle ruokaa?"

"Hui, piru", sähähti nyt nainen. "Jo on ihmisellä päänuppi: suuren talon puoli-isäntä ja kulkee pitkin kylää ruokaa mankumassa, ja olet raatanut kotona kuin hevonen... Sen palkaksi on taskut tyhjät ja maaru myös... Mene kotiin ja pane järjestys taloon! Vaadi, mikä on oikeutesi! Minun hyppysistäni sinulle ei mitään heru — tuollainen tylsimys!"

Kotvan aikaa mies seisoi vielä nurmikolla, hän ei avannut suutaan eikä liikauttanut käsiään.

"Nukutko seisaallesi?" sähähti Ann soikon takaa.

Nyt mies tosiaan kuin heräsi. Hän sipaisi kämmenellään otsaansa ja kääntyi veräjälle päin. Yhä vieläkään hän ei lausunut sanaakaan. Hän astui maantielle ja kääntyi sitä myöten kylää kohti pitkin askelin, vartalo hiukan kumarassa, kuten hän oli tottunut astumaan äkeen jäljessä, jonka rautapiikit ratisuttivat multaa äestäjän edessä.

Tie kohosi ylöspäin suurempien talojen välimaille. Niiden pihoilta avautuivat riukuaitakujaset. Eeti asteli eikä salannut tuloaan, kuten aikaisemmin oli tehnyt väistymällä alas palon varjoon. Jostakin syystä hänelle tuli nyt mieleen poika-ajaltaan hetki, jolloin hän oli sydän kuohuksissa rientänyt pitkää mukulakivikatua myöten yhä madaltuvien talojen välitse sinnepäin, missä alkoi edessä näkyä kellertäviä nurmia, vihreitä puita ja metsiä. Hän ei tiennyt, oliko hän nyt vai

joskus aikaisemmin katunut tuota kohtalokasta tuloaan. Hän oli kylläkin pari kertaa kaupungissa käydessään tuntenut päässään pyörryttävää huimausta, kun hänen piti kulkea suuren valkean talon ohi, josta aina tungeksi ulos ja sisään puhtaisiin vaatteisiin pukeutuneita poikia koululakit päässä, kuten tuona kaukaisena aikanakin. Kaikki oli entisellään, vain se erona, että koulutaloon oli rakennettu lisää kolmas kerros ja hän, Eeti, oli vanha mies, jonka villaisen takin liepeessä riippui rattailta tarttuneita oljenkorsia. Matkalla torille päin hän oli äkkiä ihmeellisen mielteen pakosta yrittänyt kuvitella itseään kaupunkilaisena. Hän alkoi kulkea lyhyin reippain askelin, kuten näki ihmisten siellä tekevän. Kun hän asteli kadun yli, oli valtava punaisen linjavaunun ruho äkkiä paiskata hänet alleen, mutta jonkun käsi tarttui hänen olkaansa ja tempasi jalkakäytävälle, niin että hän sai vain tuskaisen iskun kylkiluihinsa. Pysähtyneiden ihmisten joukosta joku huomautti:

"Juoppo... humalassa!"

Oli ollut miellyttävä varmuudentunne, kun hän lopulta oli päässyt pois kaupungista tyhjillä torirattaillaan. Iltapäivän lämpimässä auringonpaisteessa hän oli nukahtanutkin ja maannut sikeästi, kunnes vanha ruuna oli tuonut hänet kotiveräjän taakse.

Nyt Eeti kulki jo kyläpajan ohi, josta muutaman kymmenen askelen päässä aivan tien ääressä sijaitsi kauppa, haalistunut ruskeaseinäinen rakennus, jonka ikkunaluukut olivat täynnä ruostepilkkuisia mainoksia. Kaupan lähellä pölyisessä ojassa kyykötti parrakas ukko, jolla oli paksut, turvonneet ja punaiset posket. Hän oli vaivaisäijä, joka istui siinä kaupanedustalla päivästä toiseen ja norkui juopoilta viinaa. Tuo mies saattoi puhua mitä vain, koska hän oli vaivainen, puoliksi jalaton, onneton ihminen, johon kukaan ei halunnut koskea. Tulijan nähdessään hän huusi:

"Terve! Terve — s-s-sinä Köllakingun härkä!" Hän oli juo-

vuksissa, ja hänen seurassaan istui samalla penkereellä pieni, vartaloltaan lapsenomainen kyläsuutari työvaatteissaan, pullo polvien välissä. He molemmat huusivat Eetiä luokseen viittoillen käsillään.

Eeti pysähtyi. Tupakanhalussaan hän kopeloi taskujaan, mutta löysi vain tyhjän laatikon ja pyörähti kauppaan päin. Vinoon vajonneen, jyrsityn hevospuomin vieressä kyyhötti musta hevonen — Eeti tunsi sen, se oli Ungan talon hevonen. Kaupassa istui saman talon isäntä seinän vieressä ruskealla penkillä jutellen Köllakingun Karlan kanssa. Eeti loi sivusilmäyksen veljeensä ja pyysi tohisten laatikon tupakkaa. Veli ei ollut hänestä tietävinään, nojasi selkäänsä mukavasti seinää vasten, oli ojentanut saappaansa kauas eteen ja puheli käsiään housuntaskuissa pitäen syksyisestä metsänkaadosta. Eeti huomasi vielä, että veli oli ostanut sinisen emaljipytyllisen sillejä, jota kauppias parhaillaan kääri pakettiin.

”Kuulehan, Köllakingun härkä”, alkoi aidan viereltä juopunut raajarikko uudelleen huutaa Eetille tämän mennessä kaupasta ulos. ”Olet olevinasi rikas, olet kuin sammakko mättäällä — tarjoan sinulle tästä viinaa: ethän sinä ota vaivaisen tarjoamaa viinaa.”

Eeti tuli hitaasti ojan reunamalle, jolla molemmat juomarit istuivat ja sanoi matalalla äänellä:

”Enhän minä minään rikkaana itseäni pidä. Olen minäkin... toisen miehen orja.” Hän istahti ottamaan kulauksen viinapullosta, jota pieni suutari hänelle ojensi.

”No, no”, moitti vaivaisäijä nostaen sormeansa. ”Mikä orja sinä olet: sinulla on oma koti ja katto pään päällä, syöt selvää silavaa, kun haluttaa, olet mies... kuin paras härkä. Vain siinä olet mokoma, kun et viinaa osta!”

Eeti nauroi veltosti ja yritti lupaa kysymättä ottaa pulloa äijän käsistä.

”Älä pelkää”, hän sanoi, kun äijä vaistomaisesti kouristi

sormensa pullonkaulan ympärille, ”kyllä ostan tällä kertaa viinaakin”.

Ja kun pullo oli tyhjä, hän nousi ja astui kauppaan. Musta hevonen seisoi kuten äskenkin kaupan edessä puomin kupeella, ja Eeti kohotti päätään mennäkseen veljensä ohi.

”Litra viinaa”, huusi hän kauppiaalle.

Mutta ikkunanaluspenkillä istui Ungan isäntä yksinään jutellen kauppiaan kanssa. Veli oli jo lähtenyt. Eeti lähestyi myymäläpöytää ja näki sen lasien alla kokonaisen pinon kuivaneita rinkeleitä. Niiden keltaiset kiiltävät selät näkyivät ruokahalua herättävinä pölyisen lasin läpi, ja Eeti käski antaa niitä kymmenen kappaletta.

”No, no!” Ungan isäntä virkkoi leikillisesti. ”Vai Eeti on lähtenyt hummaamaan kesken työaikaa? Mitä Karla veli siitä sanoo?”

”Mitäpä hänellä ... on sanomista”, vastasi Eeti ja lähti kaupasta pitäen sylissään viinapulloa ja rinkeleitä. Hänen käyntinsä oli äkkiä kevyempi, ja hiljainen naurahdus värisytti velttoja suupieliä.

”Kyllä tulee hauskaa”, sanoi Ungan isäntä sytyttäen savukettaan ”kun tuollainen rumilus imee itsensä täyteen. Sellaista ei ole ennen sattunut — olisipa ihan hauska nähdä...” eikä hän kiirehtinyt kotiinmenoaan, vaan istui edelleen sivellen mustia riippuviiksiään ja heiluttaen jalkaansa polven päällä.

Ei kulunut kauankaan aikaa, kun seurue ojan penkereellä muuttui meluisaksi, niin että kovia ääniä kuului kauppaankin. Ilmeisesti siellä oli syntynyt riita.Eetin suuri ruho lähestyi kaupan ovea käsiä huitoen, häntä seurasi pieni suutari takin rintapielet pikisinä, ja kaiken huippuna tulla löntysti nauraa kihertäen jalkavaivainen äijä. Kaikki he astuivat kauppaan. Eetin posket hehkuivat ja silmät kiiluivat julmasti kulmien alta.

”Sinä... sinä sanot, että olen iänkaikkinen vätys”, sanoi

hän ja mulkoili suutaria kulmiensa alta. ”Kuule, itse olet... Mutta minä olen... hirveä mies...” Hän kiristi äkkiä hampaitaan ja kulki kaupan lattialla edestakaisin. ”Minä olen... olen... vanha... vanha — veteraani!” täräytti hän ja katsoi tuijottaen vuorotellen, kuin tunnustellen kaikkia silmiin.

Hän oli kauhea katsella, hänen väkevät leukapielensä liikkuivat kuin jyrsien jotakin ja kaulasuonet paisuivat suuriksi muhkuroiksi. Hänen taipunut niskansa oli etukumarassa kuin vihastuneella sonnilla, jonka silmät etsivät mulkoillen vihankohdetta. Suurilla käsillään hän sysäsi myymäläpöydällä olevia rasioita, potkaisi jalallaan nurkassa seisovaa sokeri- ja suolasäkkiä ja tuijotti uhmaavasti kauppiasta. Tämä yritti hillitä häntä eikä uskaltanut sanoa mitään erikoista. Samoin vetäisi Ungan isäntä joka kerran jalkansa penkin alle, kun Eeti meni hänen ohitseen. Pieni suutari vain ei pelännyt.

”Mitä löpiset”, hän sanoi halveksivasti. ”Älä kohota pulloa suuhusi, jos pääsi ei kestä!”

”Pikilintu, muista, että olen hirveä... hirr-veä mies...” pusersi Eeti hampaidensa välitse ja läheni uhkaavasti suutaria. Hän kohotti suuren kätensä ja tönäisi käyrällä nimettömällä sormellaan suutarin mustaa lätsälakkia, niin että se heilahti takaraivolle.

Suutari oli seurannut hänen lähestymistään koko ajan peräänantamattomin ilmein, käsi nyrkkiin puristettuna. Tuskin Eeti oli koskettanut hänen lakkiaan, kun jo suutarin pieni vartalo ojentautui kuin vieteri ja nyrkki antoi iskun lähenevän miehen ohimoon. Tuon lyönnin vaikutus oli ihmeellinen — äkillinen kauhunlieska valahti suuren miehen siihen asti vihaisiin silmiin, hänen nyrkkinsä hervahtivat alas, koko vartalo herpaantui ja kävi pelokkaaksi, päästä näytti häviävän viinanhöyryn antama rohkeus.

Silmänräpäyksessä miehestä oli tullut entinen kömpelö ja arka Eeti, joka yhtäkkiä ei ymmärtänyt mitä oli tapahtunut. Hänestä näytti kuin hän olisi yksin seisonut kaupunkilais-

poikien nyrkkien edessä, niin kuin oli tapahtunut joskus ammoin koulussa, josta hän oli paennut. Hän vavahti nytkin ja oli yhdellä harppauksella ulkona kaupasta. Hän oli niin sukkela, ettei olisi voinut uskoa. Vinoon kallistunut lakki putosi hänen päästään pölyiselle tielle, ja niin hän jatkoi matkaa paljain päin. Kukaan ei ajanut häntä takaa, mutta hän hyppäsi ojan yli ja pisti juoksuksi pellonpiennarta pitkin alas metsää kohti, nopeasti ja taakseen katsomatta, kuin olisi tahtonut paeta omaa kohtaloaan.

3

Kaksi viikkoa oli kulunut Eetin kotoa lähdöstä. Mutta hän ei ollut tottunut vieraaseen paikkaan vähääkään enemmän kuin ensimmäisenä päivänä. Aamulla herätessään hän ei kyennyt mitenkään tajuamaan, ettei maannut kotitalon tallinylisillä heinissä. Hänen piti yhä vieläkin tunnustellen katsoa ympärilleen, ennen kuin ymmärsi, missä oli ja mitä merkitsivät nuo valkeat, vielä pihkaiset seinät hänen ympärillään ja pään päältä, vasojen välistä näkyvä taivas. Vasta kotvan kuluttua hänelle tuli mieleen, että tässä oli eläinlääkäri Murelin rakenteilla oleva kaksikerroksinen talo ja että hän oli täällä työmiehenä.

Hän heräsi aina varhain, aamuviileys ei antanut kauan vedellä unia. Hän oli kylläkin suojaisimpaan nurkkaan, missä ei tuntunut tuulta, tehnyt makuusijansa pehmeistä ja pienimmistä lastuista ja yrittänyt illalla painautua siihen, mutta taivashan oli ylhäällä avoin ja siinsi aamulla pään kohdalla viileänä kuin vesi. Oli hyvä, että koko ajan ilmat olivat pysyneet poutaisina eikä ollut satanut pisaraakaan. Silloin ei avokattoinen koti olisi ollut mukava. Toiset työmiehet olivat kauppalasta saaneet itselleen kunnollisen majapaikan — jotkut saattoivat maata vuoteessakin — ja Eetiäkin kehoitettiin katsastamaan parempaa paikkaa. Tilaa kuului olevan monella

taholla. Mutta Eeti tyytyi tähän, niin kauan kun ei silkkaa vettä tullut niskaan. Hänellä ei ollut rahaa taskussaan, ja se teki hänet araksi, hän pelkäsi kyselemisiä ja selittämisiä. Ja tässä lastukasalla makasi vielä eräs toinen työmies — parrakas, rokonarpinen ja ruskeahampainen ukko, varmaan samanlainen koditon kulkuri. Äijä kuorsasi ja maiskutteli unissaan ja heräsi harvoin ennen kuin toiset työmiehet saapuivat. Hänen oli hyvä nukkua, hän oli kietoutunut paljasta päälakeaan myöten harmaaseen päällystakkiinsa ja pannut päänalaseksi lastuilla täytetyn säkin. Mutta Eetillä ei ollut muuta kuin risahihainen pikkutakki, jolla hän yritti peittää itseään niin paljon kuin voi. Vanha lakinräyskäkin oli tuona kohtalokkaana päivänä jäänyt kotikylän pölyiselle maantielle.

Heti kun hän heräsi, tulivat huolet mieleen. Hän nousi hiljalleen, nosti takin harteilleen ja alkoi pujotella kurpposten nauhoja. Jalkineet olivat kuluneet ja lopuillaan. Suuri reikä toisen kantapään alla oli paikattava. Hän etsi takin helmasta paksun neulan, taskusta palan lankaa ja alkoi ommella paikkaa, jonka oli saanut ottamalla talteen tien viereen heitetyn vanhan kuivaneen kurpposen, josta leikkasi ehjemmän osan. Lankakin oli hankittu melkein samalla tavalla, vain neula hänen oli pitänyt ostaa. Hän olisi oikeastaan tarvinnut saappaat, jollaisia toiset työmiehet täällä käyttivät, mutta hän tarvitsi myöskin ruokaa eikä saanut sitäkään enemmän kuin että juuri ja juuri tuli toimeen. Kannikka kuivanutta leipää ja homehtunut makkaranpätkä paperissa oli hänen varastonsa. Mestari oli ottanut hänet apulaiseksi työhön hänen suuren ruhonsa ja voimansa vuoksi, kun hän kotikylästä paettuaan kuljeskellessaan oli päätynyt kauppalaan. Mutta hänellä ei ollut puutyöläisen kokemusta, ja siksi hän ei uskaltanut ahdistaa mestaria palkka-asialla, vaan pyysi rahaa kruunuittain äärimmäisen hädän pakottamana. Niin hän oli hädin tuskin saanut syödyksi ja kulki entiseen tapaan paljain päin ja kurpposet jalassa. Hänen lihavuutensakin oli nopeasti vähentynyt,

kasvot rypistyneet ja kaulan punoitus muuttunut parkkiintuneeksi ruskeudeksi.

Kun kurpposet tulivat kuntoon, pani hän ne jalkaansa ja loi sitten silmäyksen taivaalle. Vasojen välistä heijastuva sinerrys oli vielä sellaista, että työajan alkuun saattoi olla puolisen tuntia. Hän nousi ja alkoi lähteä. Naapuri oli huomannut sen, venytteli takin alla, ja kysyi haukotellen suu seppo selällään:

"No—oh, mihin olet menossa?"

Mies oli Eetille ystävällisempi kuin tavallisesti hänen toiset toverinsa ja hän vastasi avomielisesti:

"Torille."

Hän astui avonaisesta oviaukosta ulos ja näki alaspäin kiemurtelevan mukulakivisen kuoppaisen tien, jolla jo jyrisi varhaisia torirattaita. Eläinlääkärin uusi talo oli rakennettu kauppalan laitaan kukkulan laelle; sinne näkyi talojen kirjavia kattoja puutarhojen välistä, valkea kirkko laakson pohjassa, joki siltoineen ja vihreä koivuja kasvava hautausmaa. Eeti alkoi rientää torille päin. Kahteen viikkoon hän ei ollut yhtenäkään toripäiväaamuna jättänyt siellä käymättä. Hän kulki rattaiden välissä, kädet takintaskuissa, ja tähyili ympärilleen. Siellä oli punaisia marjoja kukkuroilleen täytetyissä koreissa, vihreitä herneenpalkoja ja puutarhatuotteita, toisaalla taas kermapyttyjä, voipaketteja, lihaa ja muuta ruokatavaraa. Mutta Eeti ei ostanut milloinkaan mitään. Jos suu valui vettä täyteen, hän sylkäisi sivulle ja pyyhkäisi kädellä huuliaan.

Hänet ajoi torille kokonaan muu kuin se yltäkylläinen näkymä, mikä siellä oli tarjolla. Hän oli siellä, koska häntä piinasi ihmeellinen halu saada nähdä kotitalon hevosia. Siitä lähtien kun hän oli tullut kauppalaan työhön, hän yhä enemmän ikävöi niitä. Hän tiesi, että Köllakingulta käytiin usein torilla, mutta tähän saakka hän ei ollut tavannut tuttuja rat-

taita. Jos hän joskus näki hevosen, joka oli jotenkin Köllakingun punaisten näköinen, hän tunkeutui lähemmäksi ja katsoa tuijotti eläintä, kohautti sitten olkapäitään ja lähti viimein kävelemään.

Tälläkin kertaa hän oli jo lähtemäisillään, kun yhtäkkiä huomasi toripöytien takaa ihmisten välistä toisten viereen riviin kääntyvät rattaat, joiden edessä oli punaisenruskea hevonen; sillä oli tumma harja, jonka jouhet ulottuivat silmien välistä pitkälle eteen. Sellainen turpa ja harja oli vain yhdellä hevosella maailmassa. Ja Eeti vetäytyi väen sekaan takaisin, ettei rattailla istuva veli huomaisi häntä. Hän tarkkasi kauempaa veljen hommia, katseli, kuinka tämä myi litralla uusia perunoita, mittasi puntarilla jauhoja ja suurimoita. Ihmisiä tuli ja meni, mutta Eeti ei voinut lähteä. Loppumattoman hitaaksi venyi ostaminen ja myyminen, pitkästi ja ikävästi puhuttiin yht'ympäri. Viimein veljen kuorma oli tyhjä, veli heitti peitteen sen päälle ja lähti hevosen luota. Vasta nyt Eeti hivuttautui lähemmäksi. Hän tuli hevosen pään luo, sen nuuhkiessa heiniä puomin alta pussista ja taputti sitä kaulaan. Kun Eeti lähestyi rattaita antaakseen kätensä sipaista tuttuja sivulautoja, hänen viereensä ilmaantui torilla järjestystä pitävä poliisi.

”Mitä tunkeudut sinne vieraille rattaille. Katso, että häviät — älä vaani täällä ensinkään, kyllä sinunlaisesi tunnetaan”, manasi hän ja pakotti Eetin lähtemään.

Nuhdeltava säikähti ja alkoi kiiruhtaa työpaikalleen. Hän olikin myöhästynyt — jo jymähtelivät rakennuksen tuet ja kirveeniskut kaikuivat aamuilmaan.

”Kylläpä siinä on vetelys”, manasi häntä vuorostaan huonolla tuulella oleva mestari. ”Vetelehtii ympäriinsä ja pysäyttää toisten työvuorot, maksa tuolle sitten vielä palkkaa! Samasta syystä varmaan kotoakin lähdit käpälämäkeen!”

Eeti kiipesi vaiti telineille ja ryhtyi työhön. Hänen oli vaikea olla täällä toisten joukossa. Taivas tiesi, mitä teitä oli

tullut tietoon hänen sukuperänsä ja kotoa lähtönsä syyt yksityiskohtia myöten. Niitä vääristeltiin ja moitittiin sekä suoranaisesta vihamielisyydestä että pelkästä kiusanteonhalusta.

He tekivät yhteen menoon työtä kello kahdeksaan, sitten tuli aamiaisaika. Työmiehet laskeutuivat alas telineiltä ja hakivat eväspussinsa esille. Eeti meni nurkan luona olevalle lastukasalle, jossa piti olla piilossa hänen leipäkannikkansa ja makkaranpätkänsä. Mutta hän ei löytänyt kääröään huolellisesta etsimisestään huolimatta. Hän näki toisten katselevan itseään tarkasti sivulta ja säikähti. Sanaa lausumatta hän istuutui nurkalle kädet polvien ympärillä.

”Hei, Eeti”, huudettiin hänelle, ”Eikö mahasi kurisekaan?”

”Ei”, hän vastasi. ”Söin jo äsken — kävin torilla ostamassa...” hän valehteli.

Hetken aikaa kesti hiljaisuutta, sitten lähestyi hänen toverinsa, kaljupäinen ukko, ja ojensi hänelle leivänviipaleen, jonka päällä oli lihapala, sanoen:

”Ostin tänään savustettua sianlihaa, maistahan, eikö ole liian suolaista.”

Eetin kädet eivät tahtoneet kohota, mutta hänen suunsa valahti vettä täyteen, kun hän näki suolanrakeista kimaltelevan lihaviipaleen mustalla leivänpalalla, ja hän otti sen vastaan. Lopetettuaan syönnin Eeti silmäsi sivulle ja näki, että hänen eväslaukkunsa oli nyt lastukasalla. Hän tuijotti sitä lakkaamatta kuin jotakin ihmettä, mutta ei koskenut siihen, vaan jätti sen vetelehtimään.

Hän ehti tehdä työtä vähän aikaa, kun häntä huudettiin. Mestari seisoi siellä alhaalla vesivaaka kädessään ja viittasi hänelle. Eeti kapusi alas ja jäi mestarin eteen odottavana seisomaan.

”Sinua etsitään”, mestari sanoi silmäten terävästi ja viitaten kädellään tulemaan ulos.

”Minua?” hämmästyi Eeti.

Mestari nyökkäsi.

Eeti astui vitkalleen kynnyksen yli ja näki ensimmäiseksi tiellä Köllakingun hevosen. Sen lähellä ojanpenkereellä seisoi myöskin veli katsellen rakennettavaa taloa. Nähdessään hänet veli alkoi lähestyä. Hän ei tervehtinyt, mutta sanoi kauempaa:

"No... pitkän etsimisen jälkeen tavoitin sinut! Miksi sinä oikein pelaat tällaista peliä — nyt koko kylä pitää melua siitä." Hän puheli maanitellen hyväntahtoisella äänellä.

Kun Eeti ei vastannut mitään, hän jatkoi:

"Istutaan nyt rattaille, ajetaan kotiin ja eletään niin kuin ennenkin! Luulen, ettei meillä ole syytä vihoitella."

"Miksi et sitten maksa minulle palkkaa — niin kuin muille työmiehille", virkkoi Eeti nyt tuijottaen maahan.

"Luoja sentään", veli kohotti selittäen ääntään. "En kiellä sinulta mitä tahdot. Sano vain, heti annan. Olisin aina antanut, kun tarvitset rahaa. Annan vaikka heti — seh tuossa... enempää ei ole mukana", ja hän etsi poveltaan rahalompakon ja ojensi veljelleen kaksi sinistä seteliä. "Eiköhän mennä ostamaan sillä saappaat jalkaasi — nyt saman tien." Hän alkoi jo kohentaa istuinsäkkiä ja käänsi hevosen, ikään kuin asia olisi ollut päätetty.

Niin se oikeastaan olikin. Eeti taittoi rahat pieneksi mykkyräksi, puristi sen kouraansa ja kiipesi rattaille. Hän ei katsonut taakseen, vaan istui rattaille sen näköisenä kuin täyttäisi veljen käskyä, ja niin he ajoivat takaisin kauppalaan nahkakaupan eteen.

Eeti sai uudet saappaat jalkaansa ja lähti niiden kera kotimatkalle, jalasta riisutut kurpposet peitettiin istuinsäkin alle rattaiden olkiin. Matkalla veli alkoi vielä kerran puhella palkka-asiasta:

"Enhän minä kiellä sinulta palkkaa työstäsi, kuten sanottu, kun tarvitset rahaa, sano vain. Uskon, että tulemme sillä kaupalla kyllä toimeen."

Mutta Eeti oli vaiti melkein koko matkan. Vasta lähellä kotia hän kysyi:

"Onko ... kesanto palon reunassa äestämättä?"

"On, puolet, niin kuin jäi", veli vastasi.

He lähestyivät veräjää, jonka kummallakin puolen kasvoi suuri tammi, isän ajoilta. Piha-aidan nojassa seisoi pitkiä pinoja ruskeiksi kuivaneita polttopuita, jotka Eeti itse lumen sulaessa oli siihen hakannut. Hänen silmänsä tähysivät noita tuttuja kuvia, ja hän huokasi astuessaan rattailta oven edessä.

Puolisen jälkeen Eeti seisoi pihalla. Hän oli taas pannut kurpposet jalkaansa ja ryhtyi valjastamaan hevosia. Veli riensi sen nähdessään kieltämään:

"Mitä nyt kiirehdit. Voithan tänään muuten vain ... katsella ja totutella."

"Mitäpä tässä on vahtimista", Eeti vastasi ja jatkoi työtään. "Muutenkin jo kaikki on jäänyt myöhään ..."

Ja taas asteli mies äkeen jäljessä kynnettyä kesantoa, suuren raskaan hahmon huojuessa, ikään kuin kaksi punaisenruskeaa laihakylkistä hevosta olisi häntäkin vetänyt huojuen mukanaan.

Kylässä nähtiin äestäjä ja huomautettiin:

"Katsohan, Köllakingun härkäkin on taas kotona pellolla."

VIIMEINEN TOVERI.

1

Varhaiskesäisen illan varjot heijastuivat rautatieaseman edusta-aukiolle, jossa kiilteli kiskojen rautaisia juovia kaarrellen käänteissä kuin tietä hapuilevat pikku purot. Himmeänpunaisen tiilisen asemarakennuksen päätyikkunoissa paloi iltaruskon jo vaimennut kajastus. Öljyntuoksuinen harmaan soran peittämä ratapiha kymmenine raiteineen oli tyhjä. Yksin seisoi suuri raskas veturi aivan aseman edessä. Kone huokui aika ajoin hiljalleen, jolloin valkoisia höyrypilviä varisi venttiileistä harmaiden, öljystä kiiltävien raiteiden väliin.

Veturinkuljettaja Madis Kallak napitti nahkatakkinsa ja alkoi hitaasti laskeutua alas veturin korkeita rauta-askelmia. Hänen likaiset öljystä parkkiintuneet sormensa puristuivat tottuneesti pitimiin, mutta katse livahti yli kuolleen, tyhjältä tuntuvan asemahuoneen ja sen takana kohoavien vihantien latvojen; sieltä johti puistotie kauemmas kaupunkiin päin. Taaskin oli ilta ja yksi työvuoro tehty. Hypättyään viimeiseltä askelmalta asemasillalle veturinkuljettaja pani tyhjän sankaniekan eväskorinsa hiljaa hiekalle. Kone hohkasi kuumuutta hänen selkänsä takana, saattoi kuulla, miten höy-

rystä varisseet vesipisarat särähtivät sen rautaisella pinnalla. Ylhäältä kuului kolistelua, siellä hänen apulaisensa puhdistivat veturia, ennen kuin se luovutettiin uudelle miehistölle.

Veturinkuljettaja veti povitaskustaan kiiltäväksi kuluneen umpikuorisen hopeakellon, joka oli hänelle ja hänen veturilleen mitannut aikaa monen monet vuodet. Uuden miehistön saapumista sai vielä odottaa. Tyhjällä veturilla oli ajettu kovasti, varsinkin kun tähän aikaan linjat olivat vapaat ja iltajunat jo aikoja tulleet ja menneet. Mutta seistessään jälleen kiinteällä kamaralla Madis Kallak tunsi, miten väsymys hiipi pitkin selkää ja niskaa. Eivätkä jalat oikein tahtoneet tajuta, ettei enää ollut alla tärisevä rautapermanto. Yhä oli sellainen tunne, kuin värisisi ja hypähtelisi pinta kengänpohjien alla ja kuin pyörien vavahteleva kiito kohoaisi jalkojen kautta jonnekin sydämeen ja päähän ja suhisisi jälleen korvista ulos humisevana lauluna.

Mutta jo paiskautui auki asemahuoneen kaksipuolinen ovi ja asemasillalle ilmaantui kolme miestä rautatieläisten puvut yllään. Vaihtomiehistö. Eväskori kädessä, nahkatakki yllään, puhtaana ja leuka sileänä astui Madista vastaan veturinkuljettaja, joka sillä kertaa sai häneltä koneen. He tervehtivät kädestä pitäen ja pysähtyivät juttelemaan.

”Miten matka meni?” kysyi tulija. Hänellä oli laihat, kapeat kasvot ja sulkeutuneet, ankarat piirteet.

”Ei mitään erikoista — tyhjällä koneella”, puhuteltu vastasi. ”Ja sinä lähdet yö-tavarajunan kanssa? Varmaankin raskas?”

Toinen nyökkäsi ja oli menemäisillään, mutta sitten häivähti hänen ryppyisillä kasvoillaan tuskainen ilme, silmät muuttuivat kylmiksi ja hän astui vieläkin lähemmäs työtoveriaan sanoen hiljaa:

”Asia on niin . . . että meidän Reet on viime aikoina itkenyt ihan silmät päästään. Koeta puhua siitä pojan kanssa!”

Puhuteltu kohotti äkisti tyhjää eväskoriaan, ikään kuin olisi

halunnut vakuuttautua, jaksaisiko vielä nostaa sen, antoi katseensa hapuilla ympäristössä ja kysyi sitten soinnuttomasti:

"Mitä sitten on... tapahtunut?"

"No, ei mitään muuta — poika ei vain enää välitä tytöstä. Pysyttelee syrjässä."

"Mitenkä niin? Ovathan he olleet lapsesta saakka yhdessä."

"Kuuluu nyt löytäneen jonkun toisen. Jonkun tytön toisesta kaupungista, joka on täällä sukulaisten luona kylässä. Kuuluu kulkevan nyt sen kanssa."

"Niinkö..." Madis ihmetteli kohottaen jälleen koriaan. Mutta toveri työnsi koneellisesti kätensä hänen kouraansa ja kääntyi huoahtaen veturiin päin. Raudoitettujen kengänkantojen kolistessa hän kiskoi itsensä koreineen ylös korkeita askelmia.

Yksin asemasillalle jäänyt Madis lähti hitaasti menemään. Hän kulki asemarakennuksen päitse ja astui pienestä rautaportista tyhjälle tielle, joka kiersi kukista punoittavaa pyöryläpengertä ja oksiaan kahisuttavia koivuja. Hän kulki edelleen tiheäoksaisten vaahterien ja lehmuksien reunustamaa mukulakivistä tietä kohti pikkukaupunkia, jonka katot ja tornit kohosivat rinteellä. Muutaman askelen jälkeen hän kohotti lakkiaan ja pyyhki hikeä, ikään kuin olisi ollut kuuma. Tällöin paljastui hänen lyhyeksi leikattu pystytukkansa, joka oli vanhuuttaan valkoinen. Hänen syvien vakojen uurtamat kasvonsa, joiden juonteet kulkivat poskista suupieliin, ilmaisivat vanhuutta ja ankaraa elämää.

Koneellisesti kulkija kääntyi puistotieltä puutarhojen välitse, mistä pölyinen harmaa polku puikkelehti kaupungin laitaan. Hän oli siitä kulkenut kotiinsa niin usein, että olisi osannut vaikka sokkonakin. Hän oli astellut tuota tietä varhaisaamun kirkkaassa auringonpaisteessa, kun kaste kiilteli ruohossa ja tummensi pölyisen polun, iltapäivän pitkien varjojen katveessa, suviyön himmeydessä, puutarhojen yökukkien tuoksuessa, syksyn lotisevassa kurassa ja sateessa tai tal-

viyön jäisessä kuutamossa, jonka kylmässä hohteessa silloin uinuivat pienen kaupungin talot, valkoisten höyryisten savukuontaloiden venyessä taivasta kohti joistakin yksinäisistä savupiipuista. Hän oli kulkenut siitä nuorena poikana, jalka kevyenä ja selkä suorana, sitten täytenä miehenä ja nyt, vanhuuden koittaessa, väsymys jaloissa. Mutta vuosien mittaan oli ympäristökin hiljalleen ja huomaamatta muuttunut. Puutarhat olivat ryömineet tänne kauas, jossa ennen oli ollut aukeita peltoja ja vesakkoa, ja niiden väliin oli syntynyt uusia pikkutaloja, joista monista oli värikin jo ehtinyt haalistua.

Kuten aina hän tänäänkin pysähtyi vanhalla puusillalla laaksonpohjassa sytyttämään piippuaan. Siitä solisi samea puro virraten yli rojun, rikkinäisten pullojen ja rautavanteiden ja levittäen vedestään ympäristöön kitkerää ja karvasta tuoksua. Mutta puron rannoilla kasvoi rehevää ruohoa ja kohosi solakoita tuomia, joiden oksat keväisin hukkuivat kukkiin. Tuskin muutaman sadan metrin päässä täältä olikin Madisen koti. Yli rinteen, aidannurkassa kasvavan tuuhean tammen varjosta näkyi sen musta tervattu katto. Ja polku rinteeltä tuli juuri puutarhasta tähän purolle, josta kannettiin vettä keittiökasvien kastelemista varten.

Madis nojasi kyynärpäitään sillan kaiteeseen ikään kuin levähtääkseen. Joskus tuo kaidepuu oli ollut loistavan valkoinen, nyt se oli laho, sateen ja tuulen harmaannuttama. Eikä hän osannut sanoa, milloin kaikki oli muuttunut. Silloin kun silta vielä oli ollut uusi, hän oli ostanut täältä tontin ja rakentanut tuon talon. Se oli silloin reunimmainen rakennus kaupungin laidassa. Nyt siitä suuntautui eteenpäin kokonainen pitkä katu, ennen kuin alkoi laidun ja metsä. Talo ylhäällä tammen varjossa ei ollut kovinkaan suuri, se oli rakennettu vain oman perheen tarpeeksi. Nyt olivat lapset enimmäkseen hajallaan ja tilaa oli runsaasti. Rakennuksen toinen pääty oli kokonaan varattu hänen nuorimmalle pojalleen Haraldille, joka yksin vielä oli kotona. Hänen uskottiinkin jäävän sinne,

ja hänen naimisiin mentyään olisi sinne myöskin otettu vastaan hänen vaimonsa. Oikeastaan pojalla oli jo aikoja ollut omansa — tyttö, jonka kanssa hän pienestä pitäen oli yhdessä kasvanut. Neidon isä oli Madisen työtoveri, vanha ystävä. Heidän asuntojensakin väliä oli vain pari katua. Että perheet tultaisiin sillä tavoin yhdistämään, oli aikoja sitten sovittu, ja nuoret itsekin tiesivät sen. Odotettiin vain, milloin nuorukainen on suorittanut harjoitteluaikansa rautatien konepajassa ja pääsee leipään kiinni veturinkuljettajana kuten isänsäkin.

Madis kopautti piippunsa kaidepuuta vasten tyhjäksi parilla niin heleällä napauksella, kuin olisi halunnut kokeilla pesän vahvuutta, sylkäisi sitten sillan yli suoraan puroon ja lähti piipun taskuun pistettyään nopeasti astumaan eteenpäin. Mutta jalat olivat varmaankin kangistuneet, ne tupruttivat ilmaan kitkerää pölyä, jonka tuoksu kohosi läpi hämäryyden sieraimiin asti.

Pihaportilla Madista vastaan tuli hänen vaimonsa kaksi sankoa käsissään ja pysähtyi ikään kuin syyllisen näköisenä miehen lausuttua kuivan tervehdyksensä.

Muorin ilmeessä ja puheensävyssä oli kuin jotakin anteeksipyyntöä hänen sanoessaan:

”En saanut vielä kasveja kastelluiksi. Haraldkaan ei ole kotona.”

”Eikö ole kotona?” mutisi mies. Hänen kasvoillaan kuvastui epämiellyttävästi loukatun ihmisen tylyys.

”Ei”, vaimo vastasi hiljaa ja kääntyi sitten kiireesti menemään sangot käsissään; hän oli lyhyenläntä ja vikkelä.

Maalattujen aidansäleiden yli Madis näki marjapensaat ja niiden välillä kurkkupenkit puoliksi kasteltuine vakoineen, joissa vihreät lehdet olivat harallaan kuin korvat. Sipulinvarret törröttivät harjastupsuina, retiisit ja salaatit rehevän vihantina ja äskettäin istutetut lantun- ja kaalintaimet seisoi-

vat riveissään. Eteisen ovi oli auki puutarhaan. Sisältä tuntui tulevan ruuan tuoksuja.

Tulija astui keittiöön, pani tyhjän eväskorinsa kaapin kulmalle ja istuuduttuaan lämmintä hohtavan hellan kupeelle jakkaralle veti raskaat saappaat jalastaan. Sitten hän ripusti nahkatakkinsa naulaan, otti pesupöydältä valkoisen saippua-astian ja meni ulos. Nytkin hänen edessään taas avautui tuttu tie: joelle pesemään. Hän harrasti sitä myöhäiseen syksyyn saakka, kunnes vesi muuttui jääkylmäksi eikä sillä peseminen enää juuri puhdistanut ihoa. Vaimon torumisesta ja valmiiksi laitetusta lämpimästä vedestä keittiössä ei ollut apua. Tie joelle kulki kadun poikki alas toista rinnettä, pihlajien reunustamaa polkua, joka päättyi korkealle kuivalle kankaalle. Sen laitama laskeutui niityksi, ja tallattujen äyräiden väliltä vilkkui musta vesi.

Madis riisuutui ja peseytyi nopeasti. Siinä viereliä oli tuttu suuri kivi, jolla hän pyhäpäivisin oli istunut ongenvapa kädessään. Mutta milloinkaan hän ei ollut tullut sitä tietä yksin kuten nyt, ei iltaisinkaan. Aina olivat hänen ympärillään pojat tai tytöt, lapset, joita hänellä oli ollut kaikkiaan kuusi. Joku heistä hippasi yhtenään hänen kintereillään, kun hän vain oli työstä vapaa. Mutta he olivat hävinneet kaikki yksitellen, jokainen omaan elämäänsä, kunnes oli nyt enää jäljellä viimeinen, hänen nuorimpansa.

Madis oli peseytynyt ja kohotti päätään katsahtaen kaupunkiin päin, jonka yksinäisinä tuikkivat valot näkyivät kauempana. Sen tornit ja savupiiput häämöttivät hautausmaan takaa, joka sijaitsi kaupungin ja joen välillä. Nyt siis oli hänen nuorin poikansakin siellä jossain vieraiden joukossa — ja mies suuntasi kaupungin harvoihin vilkkuviin valoihin katseensa, ikään kuin olisi tunnustellut vihollistaan.

Kun vaimo oli lopettanut puutarhan kastelemisen illan pimetessä, huomasi hän miehen istumassa eteisen ovella piippu suussa ja valkoinen paita yllä.

”Mene syömään”, hän kehoitti.

”Olen jo syönyt”, vastattiin ja piippu turisi hiljalleen.

Vaimo tiesi, ettei tässä sallittu pitkiä puheita, ja hävisi sisään. Puoli tuntia myöhemmin ilmaantuivat hänen kalpeat pelästyneet kasvonsa ovelle.

”Etkö tulekaan nukkumaan?” hän kysyi.

”En tule ennen kuin Harald tulee kotiin”, kuului vastaus, ”minulla on hänelle puhuttavaa”.

Madis ei kuullut hiljaista huokausta vaimon jälleen hävitessä oven taa.

Katse suunnattuna viereisen talon tiiliseen palomuuriin mies valvoi portaillaan. Yö syveni, kasvitarhasta kohosi nuorten kasvien tuoksuja. Hämärässä pihassa kuului sammakon hyppelyä, kunnes se pääsi pehmeälle ruoholle, joka tukahdutti sen läjähtelevät askeleet. Viimein kirahti pihaportti, joku vihelsi hiljaa itsekseen. Kun tulija näki portailla istujan, vaimeni vihellys äkkiä. Se oli Harald, hänen poikansa.

”Iltaa”, poika sanoi livahtaen sitten kiireesti sisään keittiön ovesta.

Mutta isä nousi samassa ylös ja lähti pojan jäljestä. Käsikopelolta hän kulki pimeän keittiön läpi ja astui poikansa huoneeseen. Kadunpuolelta kuumotti vastaan kaksi kapeaa ikkunanlaikkaa.

”Oletko täällä? Minulla on vähän puhuttavaa kanssasi”, hän virkkoi pojalle hiljaisella äänellä.

”Onko sillä sitten niin tulipalokiire, ettei huomenna ennätä.”

”Pelkään sen asian jo nytkin myöhästyneen”, isä vastasi jäyhästi, etsi käsin tapaillen tuolin ja istuutui sitten sille. Toinen ikkunoista jäi hänen ja pojan väliin, joka oli nojannut selkänsä vanhaa ruskeaa kaappia vasten.

”Katsohan, tapasin tänä iltana Reetin isän”, Madis alkoi mahdollisimman rauhallisella äänellä. ”Siinä perheessä ei olla

sinuun enää ensinkään tyytyväisiä — tyttö kuuluu itkevän silmät päästään..."

"No minkä takia?" kysyttiin pimeydestä kylmästi.

"Se pitäisi sinun itsesi paremmin tietää", puheli Madis nyt hiukan vaisusti nuhdellen. "Katsohan — olet nuorin lapseni ja minä itse vanha mies. Kenties olen todellakin jo niin vanha, etten kykene ymmärtämään nuorempia, mutta ihmeellinen tämä asia minusta on. Minun on muisteltava omaa nuoruuttani: silloin oli toisin. Minä en ole silmilläni milloinkaan nähnyt monia naisia..."

Pimeydestä kuului natinaa, vanhan kaapin laudat kitisivät, kuin joku olisi niitä kovasti painanut. Mutta kaapin luota ei lausuttu sanaakaan, ja isä jatkoi:

"Minulle oli heti paikalla selvä, kuka minulle kuului ja kenelle minä... Näin hänet vain kerran ja saatoin kohta tehdä päätökseni. Eikä minun ole milloinkaan tarvinnut katua."

"Oliko... se äiti?" kysyttiin nyt kaapin luota.

Puhuja ei vastannut heti, vaan jatkoi ajatuksiaan kuin lämmeten.

"Olin vain kahdeksantoistavuotias poika, nuorempi kuin sinä nyt, ja vain yksinkertainen työmies rautatiellä. Hän oli tuskin kuusitoistavuotias tyttö eräästä tienvarren talosta, johon menin ostamaan maitoa. Häät vietettiin heti — en muista kuluiko siihen kolmea viikkoakaan. Ei mitään epäilemistä eikä horjumista ollut siinä asiassa, eikä muita naisia tarvinnut katsella niin kuin nyt sinun. Yksikään nainen ei sitä ennen eikä sen jälkeen ole sillä tavoin osunut silmiini kuin tuo ainoa. Ja sen takia minä en ymmärrä sinua vähääkään..."

Puhuja pysähtyi yhtäkkiä, sillä kaapin luona istunut nuori mies oli astunut ikkunan ääreen, avannut sen molemmat puolikkaat ja hypännyt ulos. Hänen askeltensa kaiku hävisi nurkan taakse.

"Piru..." sähähti huoneeseen yksin jäänyt Madis. Äkillinen vihanaalto valtasi hänet. Hän ei halunnut sillä hetkellä

muuta kuin vain tarttua poikaa kauluksesta ja ravistaa, ravistaa. Hän nousi yhdellä harppauksella tuolilta, kapusi polvilleen ikkunalaudalle ja hyppäsi ulos. Tohveleihin pistetyt jalat kimmahtelivat kiviä vasten, tuskanväristys kulki selästä niskaan saakka. Mutta hän ei huomannut sitä, vaan kääntyi pojan jälkeen, jonka hämärä hahmo etääntyi pitkin katua.

Madis astui pitkin askelin, puolijuoksua. Oli jo sydänyö. Pikkukaupungin talot ympärillä nukkuivat ikkunaluukut peitettyinä. Kadulla ei kuulunut muuta kuin hänen omien nahkatohveleittensa läpsähtelyä kehnoon tiiliseen ajotiehen. Mutta välimatka ei pienentynyt. Edellä pakeneva nuori mies näytti kävelevän niin nopeasti, että häntä olisi Madisen mielestä ollut paras yrittää tavoittaa veturilla. Kohta takaa-ajajan sydän alkoi takoa, keuhkot tavoittivat läähättäen ilmaa, ja ohimot sykkivät niin, että sen saattoi kuulla korvissa kovana suhinana. Katu laskeutui, sillä tultiin laaksoon, sen takaa näkyi suurempia taloja. Kaksikerroksisessa puutalossa sijaitsi olutkauppa, ja sen vieressä oli tiilinen tornirakennus, jonka oli joskus rakennuttanut kaupungin eläinlääkäri. Hän, Madis Kallak, muisti aivan selvästi, kun se oli juuri valmistunut ja sen tornissa komeili suuri vihanta seppele. Hän oli silloin ehkä vieläkin nuorempi kuin nyt hänen edessään syöksyvä poika. Noita kahta taloa seurasi rivi samanlaisia kaksikerroksisia puutaloja, kaikki saman isännän omistamia, ja sitten alkoi pään yläpuolella heilua taajemmassa peltisiä kauppojen kilpiä. Lähestyttiin keskikaupunkia. Mutta pakenevaa poikaa ei näyttänyt kiinnostavan yksikään noista taloista. Äkkiä hän kääntyi kapealle poikkikadulle, missä heti loppui kunnollinen tienpäällystys, joten askelten kaiku haihtui kuin olemattomiin. Mutta poika olikin jo pysähtynyt pienen puutarharakennuksen eteen. Suuria ruusupensaita riippui siellä yli aitauksen, kukkien tuoksu leijaili kauas. Madis ei kuitenkaan päässyt lähemmäksi poikaa, sillä tämä oli jo aukaissut portin, parilla askelella hän harppasi ovelle, ja lyhyen, mer-

kiltä tuntuvan koputuksen jälkeen ovi heti avautui ja nielaisi taakseen pitkän ryhdikkään pojan.

Madis aikoi huutaa, mutta oven sulkeutuessa takertui ääni hänen kurkkuunsa. Hän pysähtyi vieraalle portille. Se oli matala, veistelyillä koristeltu, ja siinä oli ripa ja salpa niin kuin ovessa. Sen takana kohosivat tummat seinät hämärine ikkunoineen. Se oli vieras talo, ja tuntui tekevän vieraiksi kaikki, jotka olivat sen kätkössä. Madisen käsi ei kohonnut salpaan. Hitaasti hän kääntyi ja lähti menemään samaa tietä kuin oli tullut.

2

Oli iltapäivä. Rautatieläisten lepohuoneen ikkunoista näkyi sisään oljenkeltaista siivilöityä valoa. Sen raidat lankesivat karheilla harmailla huovilla peitetyille rautasängyille, jotka seisoivat rivissä seinämillä. Yhdessä sängyssä loikoi Madis Kallak tuijottaen silmät rakosellaan pölynharmaata lattiaa. Hän oli riisunut suuret saappaansa lojumaan vuoteen alle, nahkatakki riippui ovenpielessä naulassa ja tuttu vihreä eväskori, jonka kanteen oli punottu sanka, oli asetettu leveälle ikkunalaudalle. Hän oli yksin, sillä työtoverit olivat käyttäneet vapaa-aikaa hyväkseen mennäkseen katselemaan vierasta kaupunkia. Häntäkin oli pyydetty mukaan, mutta hän oli kieltäytynyt sanoen olevansa väsynyt. Se olikin totta, sillä viime yön hän oli ollut työssä, tuomassa mahdottoman pitkää tavarajunaa, jonka kanssa sai vaihdella pienimpienkin asemien vaihdelyhtyjen välillä.

Mutta uni ei tullut sittenkään. Pää painui pielukselle, mutta luomet eivät tahtoneet sulkeutua. Ruumiskin oli kankea ja väsynyt, mutta jäseniä ei vallannut unen raukeus. Sellaista sattui nykyisin usein. Kotonakin se kiusasi. Päiväuni, joka aikaisemmin oli ollut kuin makea voileipä matkalla, oli nyt suorastaan ihme. Tämä oli alkanut niihin aikoihin, jolloin

viimeinen hänen lapsistaan, Harald poika, kotoa paettuaan ei ollutkaan enää palannut. Vierailta ihmisiltä hän oli nyt kuullut pojan menneen naimisiin jonkun vieraasta kaupungista kotoisin olevan tytön kanssa ja muuttaneen itsekin sinne asumaan.

Madis oli yrittänyt jatkaa elämäänsä ikään kuin ei mitään olisi tapahtunut. Toisille sitä oli helpompi teeskennellä, mutta sen vaikeampi itselle, sillä kaikkialla tuulahti vastaan ihmeellinen tyhjyydentunne. Väliin se paisui niin, että saattoi kuvitella sen tahtovan kaataa hänet, paiskata kerrassaan jaloilta maahan. Voimakkaammaksi hän tunsi itsensä vain silloin, kun entinen mielipahantunne poikaa kohtaan palasi. Silloin hän ei halunnut muuta kuin saada seisoa silmätysten poikansa kanssa, joka ei ollut antanut hänelle mitään elonmerkkiä itsestään. Hän oli kymmeniä kertoja ajatellut valmiiksi, mitä silloin sanoisi pojalle siitä raskaasta katkeruuden taakasta, joka oli kasvanut hänen sydämeensä.

Mutta nyt tuossa levätessä Madisen oli vallannut ihmeellinen raukeus, joka kuitenkaan ei ensinkään ollut unta antavaa rauhallista väsymystä. Hänen silmänsä näkivät, miten lepohuoneen ikkunoiden auringonjuova muuttui vähitellen himmeäksi — sitten virtasi jonkin veturin savukuontaloita ikkunan ohi, ja väliin hänen korviinsa osui ulkoa puhiseva vihellys, jonka kaiku oli ainoa elävä ääni huoneessa. Muuten siellä kaikki oli kuin kuollutta. Eräällä vuoteiden väliin asetetulla tuolilla oli shakkilauta ja sillä sekaisin heitetyt nappulat. Toinen lovipäinen kuningas seisoi ruudussa pystyssä ja sen varjo venyi vähitellen pitemmäksi.

Kelloa katsoessaan Madis näki, että pian saapuisivat kaupungilta takaisin hänen työtoverinsa, joiden työaika läheni. Jo natisikin eteinen jonkun askelista, kolistellen aukaistiin vanha kulunut ovi. Siitä ilmaantui rautatieläisen nahkatakki, jonka kauluksesta näkyi turhamaisesti kirjava kaulaliina, ja sitten tulivat näkyviin punoittavat nuoren miehen kasvot.

"Päivää isä", huusi tulija iloisesti ja kovalla äänellä.

"Päivää", vastasi Madis kuin viivytellen, kohottautui sitten istumaan ja aikoi nousta haparoiden hermostunein käsin sängynreunan alta saappaitaan.

"Ole toki pitkälläsi", poika sanoi, "tietenkin olet väsynyt".

Hän otti tuolin, asetti sen isän vuoteen viereen ja istuutui. Hänellä oli jalassa vahvat sotilassaappaat, silmät hymyilivät elämäniloisina, ja puhuessa näkyivät hänen valkoiset hampaansa. Madis tunsi itsensä siinä saappaitta levätessään avuttomaksi odottamatta ilmaantuneen poikansa edessä, mutta jäi kuitenkin pitkälleen. Heti hän oli huomannut, miten kovasti poika muistutti hänen omaa muinoista olemustaan — nuori, elämäniloinen ja rohkea mies, joka hiukan pröystäilee vapaudellaan ja itsenäisyydellään. Mutta kun hän sen huomasi, ei entinen mielipaha päässytkään pulpahtamaan esiin, ja hän kysyi kuin pitkän ajan jälkeen tapaamaltaan vieraalta:

"Mitä sinä nyt teet ja... puuhailet?

"Olen nykyään pikkuveturissa lämmittäjänä..." poika vastasi osoittaen polvelleen heittämäänsä rautatieläisen lakkia. "Sehän on meille vanha tuttu tie!" hän nauroi. "Myöhemmin toivon pääseväni suureen veturiin ja sitten kuljettajan apulaiseksi. Olen juuri matkalla tästä ohi. Vaimoni asuu väliaikaisesti täällä. Asemalla kuulin sinun olevan parastaikaa täällä ja tulin katsomaan. Eihän tuota ole hyvään aikaan nähty."

Hän nauroi jälleen, ja nyt se vaikutti Madiseen ikävästi.

"Se ei ollut oikea teko, minkä teit..." hän murisi.

"Miten niin?" poika kysyi. "Minä tein vain mitä sinäkin kerran olit tehnyt ja mitä itse minulle neuvoit."

"Minä en ole milloinkaan juossut morsiameni luota toisen naisen luo!"

"Minä taas menin vain sen luo, jonka heti ensi silmänräpäyksessä tunsin kuuluvan itselleni — aivan kuten sinä sanoit..."

”Mutta rynnätä nyt sillä tavalla menemään sydänyöllä, sanomatta vanhemmille sanaakaan, mennä naimisiin vanhempien selän takana vieraan tytön kanssa — sellaista tekosta minä en ole milloinkaan tehnyt! Ajattelehan, kuinka saatoin sen jälkeen katsoa muita ihmisiä silmiin?” isä kysyi tuijottaen äkäisenä syrjään.

”Katsohan isä”, nuori mies puristi lakkinsa kämmentensä väliin valmistautuen puhumaan pitkään ja vakavasti. ”Sinun ei tarvinnut tehdä niin, sinä olit vapaa mies, asuit erillään vanhemmistasi ja voit tehdä, mitä halusit. Minun asemassani olisit kenties ryhtynyt paljon pahempaankin. Tiedät, isä, varsin hyvin, ettei ole olemassa puolinaista vapautta. Joko on kaikki tai ei mitään. Mutta sinä teit minulle valmiiksi kaksi huonetta ja ryhdyit minun elämälleni niin sanoakseni perämieheksi. Jos sinusta piittaamatta olisin vienyt tahtoni lävitse kotiin jäädessäni, olisi minulla kuitenkin myöhemmin ollut sinun kanssasi joka askelella alituista kahinaa oman elämäni takia, sillä sinä olisit pitänyt minua aina sellaisena typeryksenä, joka, näethän, naimisiin mennessäänkin teki tyhmyyksiä. Ja päälle päätteeksi sellainen jörrikkä kuin sinä voi sietää lähellään vain silmiä, jotka näkevät täsmälleen niin kuin sinä haluat. Mutta sellaisia silmiä on äidin silmien lisäksi hyvin vaikea löytää. Kaikkien muiden kanssa sinun pitäisi aina kinata. Mutta varsinkin minun kanssani, sillä minua olit tottunut pitämään ikuisesti lapsena, koskapa olin nuorin. Se kaikki selveni minulle tuona yönä, jolloin kerroit nuoruudestasi. Tiesin myöskin, että itse olisit tehnyt samoin. No, ryntäsin sitten heti menemään — olihan kuka odotti. Heti tehty on aina valmis. Ajattelin kylläkin, että olet vihainen, mutta sillä tavoin tulin itsenäiseksi mieheksi. Ja mikäpä tässä on hätänä — kun saamme kaikki paremmin kuntoon, tule meille käymään. Vaimonikin olisi iloinen...”

Isä tuijotti koko ajan poikaa. Sanat liukuivat hänen ohitseen, ikään kuin hän ei olisi niitä oikein kuullutkaan. Sen si-

jaan hän *näki,* että poika oli tullut täysikasvuiseksi, todellakin itsenäiseksi mieheksi, kuten hän itse sanoi. Eikä isän valta ulottunut tänne enää käskemään eikä kieltämään. Tuossa oli ikään kuin uusi ihminen, jonka elämää ei ollut oikeuttakaan häiritä. Ja hän virkkoi hiukan välinpitämättömästi:

”Kunpa ne uuden ajan puuhat vain olisivat yhtä pysyviä kuin entisajan!”

”No, eivätköhän ne ole”, poika naurahti nousten ja ojentaen kätensä. ”Sano terveisiä äidille — ettei liiaksi huolehtisi!”

Ovi sulkeutui ja Madis jäi yhä loikomaan. Yhä hän tuijotti tuohon lovipäiseen kuninkaaseen, joka seisoi shakkilaudalla, hymyili epämääräisesti sulkien silmänsä ja nukahti.

Hänen herätessään olivat varjot nousseet ikkunan eteen. Aurinko oli vetäytynyt suurten lehmustenlatvojen taa. Madis tunsi itsensä virkeäksi ja katsahti kelloon. Hän oli nukkunut tasan tunnin. Makeassa unessa oli suusta valunut vettä päänaluselle. Huoneessa liikehti hänen tovereitaan, jotka olivat palanneet kaupungista ja valmistautuivat lähtemään työhön. Hän ei ollut kuullut edes heidän tuloaan. Hänen oman junansa lähtöön, jolla hänen piti palata takaisin matkustajana, oli vielä kaksi tuntia aikaa. Hän tunsi itsensä reippaaksi, veti saappaat jalkaansa, otti naulasta takkinsa ja lakkinsa ja lähti ulos alkaen kulkea pitkin asemakatua.

Jossakin täällä läheisyydessä suuressa uudessa talossa oli hänen vanhemman poikansa asunto. Tuo poika oli hänen lapsistaan päässyt maailmassa parhaiten eteenpäin ja oli nyt suuren kaupunginviraston johtaja ja varakas mies. Mutta Madis oli varsin harvoin käynyt häntä tervehtimässä.

Nyt hän löysi etsimänsä talon, nousi kirkkaaksi pestyjä kiviportaita toiseen kerrokseen ja soitti kelloa ovella, jossa oli mustasta kivestä nimikilpi ja kullatut kirjaimet muodostivat tutun nimen. Pojan vaimo, yllään sininen puhvihihainen samettipuku, aukaisi oven ja katsoi hiukan pelästyneenä nahka-

takkista vierasta, peräytyi sitten pari askelta ja teeskenteli iloista yllättymistä:

"No päivää, voi sentään mikä vieras!"

Hänen valkoiset, hiukan lihavuuteen taipuvat kasvonsa, jotka toivat mieleen huonekasvin, yrittivät koko ajan säilyttää imelänmakeaa ilonhymyä, niin ettei Madis osannut sanoa mitään. Hän vain pani neuvottomana rautatieläisen lakkinsa korkean eteisenpeilin hohtavaksi kiilloitetulle hyllylle ja aukaisi pari nahkatakin nappia.

"Reinhold!" huudahti miniä, "tulehan tänne! Etpä osaa arvata, millaisen vieraan sinulle tuon!"

Jo tassutteli avatusta ovesta eteiseen lihava herrasmies, kultasankaiset lasit nenällä, harvoja pellavanvalkoisia hiuksia päälaella huolellisesti sileiksi suittuina. Turpea kaula teki hänen ryhtinsä hiukan kumaraksi, ja suuren vatsan takia olivat takinnapit edestä auki. Hänkin teeskenteli äkillistä yllätystä, astui sitten pari askelta isää vastaan ja pannen kätensä tulijan olkapäille sanoi hiljalleen ravistaen:

"No mitäs nyt! Onpa hauska, että kerrankin vaivauduit pistäytymään — olemme sinua aina odottaneet."

Uudelleen valtasi Madisen kova hämäännys hänen tajutessaan tuon liikkeen liioittelun. Hänen oli jostain syystä rinnastettava se siihen, jota oli tuntenut lepohuoneessa nuorimman poikansa edessä, ja heti hänessä heräsi lämmintä myötämielisyyttä tuota elämäniloista saapasjalkaista poikaa kohtaan.

Mutta eteiseen oli jo kutsuttu myöskin lapset, jotka pantiin kohteliaasti tervehtimään. Kaksi turhamaisesti puettua tyttöä niiasi ujoina, vähän suurempi poika antoi veltosti kättä, mutisi jotakin ja katseli syrjästä huuliaan mutistellen saapasjalkaista isoisää, jota nyt ohjailtiin kumarruksin ja kohteliaisuuksin saliin.

Mutta kun oli istuuduttu, syntyi hiljaisuus. Näytti siltä, kuin olisi ollut koossa ihmisiä, joilla ei ollutkaan toisilleen

juuri mitään puhuttavaa. Madis katseli ympärilleen ja huomasi, että saliin oli ostettu entisten lisäksi uusia tyylihuonekaluja, punapuisia, ja pahus tietäköön minkänimisiä.

"Marie", huusi miniä ovesta. "Keittäkää kahvia ja tarjotkaa meille saliin." Se oli aito käskijän ääni. "Eihän tällaista rakasta vierasta voida päästää menemään ilman kahvia", hän sanoi takaisin kääntyessään makeana ja huomatessaan appensa arvostelevan silmäyksen hipovan uusia huonekaluja alkoi selittää, milloin mikin oli ostettu, mistä ja mitä maksettu.

Palvelustyttö toi pian kahvin pöytään; kaipa keittiössä oli jo olemassa sähköhellat ja muut sellaiset välineet. Kahvikalustokin oli hieno ja huolellisesti valittu. Miniä näytti itse sitä eniten ihailevan. Hän kaatoi kahvia kuppeihin ja tarjosi leivoksia sen kanssa. Puoliksi mieheensä, puoliksi vieraaseen kääntyen hän itse selitti:

"Piilmannilla tahtovat aina käydä hermoilleni kahveineen — antavat puoliksi murentuneita papuja. Niistä tulee aina sellainen erikoinen, vaikkakin vain hiukan tuntuva väljähtynyt sivumaku. Seuraan ostaessani huolellisesti, ettei minulle työnnettäisi sellaista tavaraa. Mitä te, isoisä, arvelette, eikö tässä kahvissa olekin nyt oikein kunnollinen maku?"

Madis ryyppäsi kahvia ja rypisti kulmiaan sanoessaan:

"Älkää kysykö minulta sellaisia asioita. Minä olen vanha ja yksinkertainen ihminen. Tiedättehän, että olen elämäni iän juonut vain sitä kahvia, jota eukko on minulle sikureista paahtanut. Sitä minulla on aina pullossa matkalla taskussa ja se on minusta parasta."

Miniä punastui jostain syystä kasvoiltaan hiusrajaa myöten, ja poikakin liikautti itseään tuolilla ikään kuin kiusaantuneena ja alkoi kysellä isältä perheasioita.

"Haraldhan kuuluu tehneen ihan huligaanin tempun?" hän tiedusteli. "Paul pistäytyi kerran täällä ja kertoi. Miten se oikein oli? Taisi lähteä yöllä juoksemaan kuin varas?"

"Ei nyt ihan niin", huomasi Madis äkkiä valehtelevansa,

”meillä tuli vain keskenämme vähän sanomista, hän sanoi hyvästi ja lähti.”

”Ja sallit hänen tehdä sillä tavalla. Se nyt ei ollut oikea teko. Viimeinen poika, hänen olisi pitänyt jäädä kotiin...” poika nurisi.

”Mitäpä siellä”, Madis puolusteli. ”Mies jo yli kahdenkymmenen, voihan hän olla missä haluaa.”

”No, ei se ikä oikeuta vielä tekemään tyhmyyksiä. Olisi juuri ollut aika luopua niistä”, vanhempi poika tuomitsi vielä kerran.

”Mitä tyhmyyksiä hän sitten on tehnyt?” Madis nyt kysyi kuin ihmeissään.

”Mies hylkää kotinsa ja morsiamensa ja painelee menemään — miksi sitä sitten nimitetään!” toinen puolestaan ihmetteli.

”Morsiamen...” Madis pilkkasi, ”vaimojakin hylätään tähän maailman aikaan, vieläpä kahden kolmen lapsen kera...”

Nyt alkoi poikakin nauraa hröttää, kohotti silmälasien sankoja korviensa takaa sanoen:

”No mutta oletpa sinä, isä, tullut vapaamieliseksi! En ole sinua milloinkaan ennen tuollaisena nähnyt. Aivan muotimies! Taidat vielä itse lähteä mummon luota käpälämäkeen!”

”Mitä äiti oikein puuhailee?” kysyi nyt hänen vaimonsa välillä.

”Mitäpä hän”, Madis vastasi, ”muuta kuin kastelee huolella kasvitarhaansa. Yksi sianporsaskin on.”

”Voi luoja”, huudahti miniä. ”Yli kuusikymmentä vuotta vanha ja kantaa sankoja. Ja eiköhän vain tuo vettä yhä sieltä alhaalta purosta vastamäkeen?”

Poikakin sekaantui uudelleen puheeseen sanoen sopivan kunnioittavasti:

”Jaa-a, kyllä ne entisajan ihmiset ovat vahvoja. Pelkkää terästä ja rautaa! Sinä, isä, viet varmaan terveydelläsi minusta voiton.”

Mutta Madis oli vaiti. Hän oli jäänyt ajatuksissaan tuijottamaan kahvikuppiinsa. Sitten hän kaivoi taskustaan vanhan hopeakellon, katsoi sitä tutkistellen, nousi, kiitti ja sanoi olevan ajan mennä.

Eteisessä hyvästeltäessä toistui entinen teeskennelty sydämellisyys vieläkin painokkaammin. Madis oli koko ajan halunnut puhua tämänpäiväisestä tapaamisestaan Haraldin kanssa, mutta nyt hän oli vaiti, ikään kuin olisi unohtanut, että hän juuri sen kiihoittamana oli tullut tänne.

Asemalla seisoi juna valmiina. Siinä oli vähän vaunuja, mutta tilaa oli kyllin, sillä kysymyksessä oli pikajuna, joka pysähtyi vain risteysasemilla. Vaikka Madisella oli mahdollisuus matkustaa toisessa luokassa, hän ei mennyt sinne. Siellä istuimet olivat liian pehmeät ja mukavat hänelle, ja siellä hän oli tavannut monia itsetietoisen typeriä silmäpareja, jotka pyrkivät halveksien katselemaan hänen työmiehenolemustaan.

Heti kun juna nytkähti liikkeelle, valtasi hänet samanlainen unenraukeus kuin lepohuoneessa pojan vierailun jälkeen. Hän nojautui nurkkaan ja torkahti. Mutta pyörien keinuttaessa hänellä oli koko ajan sellainen tunne, kuin hän olisi lentänyt kaukaisuuteen veturillaan. Lattiaan tukevien varpaiden kautta kohosi pyörimisnopeus jalkoja myöten ylöspäin ja kiidätti mukanaan koko ruumista tuoden aivoihin kuvan edessä kiiltelevistä kiskoista, jotka yhä leveten hyökkäsivät vastaan, ikään kuin olisivat olleet repeämäisillään ja eroamaisillaan toisistaan. Vauhti tuntui olevan niin kova, että mielikuvituksessa ratapölkkyjen muodostama tie kohosi suoraan taivaaseen kuin jokin pystyyn nostettu pylväs. Sillä tavoin tie alkoi aina nousta, kun nopeus oli suurin, eikä se kuva silloin käytännössäkään välittänyt laaksoista eikä ahteista. Se olikin lentoa taivaaseen — jota vain ei milloinkaan saavutettu. Mutta tällä kertaa kuitenkin loppui taivaaseen nouseva tie, ja Madis näki suvisen pihamaan. Hän

itse oli nuori mies ja tuli tänne aikoen ostaa maitoa, sillä kurkkua paahtoi jano. Keskellä pihaa oli avopuitteinen kaivo, ja parhaillaan nosti sieltä sankoa nuori tyttö. Kirkkaassa auringonpaisteessa Madis näki hänen valkotukkaisen päänsä, josta haaraantui kaksi palmikkoa pitkin suoraa selkää, ja hän näki kaksi ruskeaksi paahtunutta pyöreää säärtä. Hän ikään kuin säikähti sitä ja jäi tyhmänä seisomaan. Kun tyttö lopulta kääntyi sanko kummassakin kädessään, näki hän edessään nuoren pojan, joka tuijotti häneen.

"Tahtoisin juoda..." poika viimein änkytti.

Tyttö nosti sangon puitteen reunalle takaisin ja viittasi siihen mykkänä. Poika kumartui sangolle ja joi viirujen väreillessä yli metallinkirkkaan pinnan. Kohottaessaan päänsä poika huomasi tytön punastuneen. Hänellä oli siniset, uskolliset silmät ja lapselliset, koruttomat kasvot. Pehmeät nuoret juovat kulkivat poskilta leukaan ja kehystivät kevyesti suljettua suuta.

Madisen pää nyökähti ja hän heräsi. Ikkunan takana vilahteli iltaisen hämärää metsää ja vesakkoa. Punainen päivänkehrä oli tullut esiin puiden latvojen takaa ja välähti hänen silmiinsä. Hän oli nähnyt unessa näyn, joka oli niin tuttu hänen muistoissaan. Siihen oli paljon aikaa taaksepäin, ja hänellä ja sillä tytöllä oli välillä ollut kuusi lasta, ja kaikki ne olivat kasvaneet suuriksi ja lähteneet kotoa. Mutta minkälainen tuo tyttö oli nyt?

Madis tuli rauhattomaksi, kohautti itseään istuimella ja liikautti jalkojaan. Hänen muistissaan oli ikään kuin tyhjä paikka, sekava, epäselvä laikku, johon ei tullut eloa eikä piirteitä. Hän ei kyennyt palauttamaan mieleensä, millaisena oli edellisenä päivänä jättänyt kotiin vaimonsa, millaiset olivat olleet hänen silmänsä, hänen poskensa, hänen kätensä. Hän sulki silmäluomensa ja yritti kuvitella. Mutta sillä tavoinkaan ei selvinnyt mitään. Silmänsä aukaistessaan hän vain huomasi yhä istuvansa vaununnurkassa tyhjä eväskori jalko-

jensa edessä. Ja ulkona juoksi punainen ilta-aurinko puidenlatvoja pitkin kuin terävä veitsi.

Uni kaikkosi Madisen silmistä, ja kärsimättömästi hän alkoi odottaa junan saapumista pääteasemalle.

Viimein pysähtyivät vaununpyörät karahtaen. Madis tempasi jalkojensa edestä korin ja ryntäsi ulos. Kiirehtien hän lähti menemään tuttua tietä. Pitkin askelin hän sivuutti jo kauan sitten nähdyt talot ja puutarhat. Hän ei pysähtynyt vanhalle sillallekaan piippuaan sytyttämään. Hän niisti kovasti nenäänsä avattuaan lopultakin portin ja näki vaimonsa juuri olevan sangot käsissä astumaisillaan pikkuportista puutarhaan.

"Iltaa äiti!" hän huusi.

Vaimo kääntyi. Parahiksi lankesi ilta-aurinko hänen kasvoilleen. Valkoisen huivin alta näkyi tupsu lumivalkoisia hiuksia, poskien nuorteassa ihossa risteili kymmeniä ryppyjä, olkapäät olivat vajonneet mataliksi ja tekivät koko olemuksen pieneksi ja vaatimattomaksi. Mutta sen takaa Madis näki erään toisen, samoin sangot käsissä. Hän ei vain tiennyt, mitä oli ollut, mitä tapahtunut välillä, että ensimmäisestä oli tullut tuo toinen. Ja yhtäkkiä nähdessään ryppyisten vanhojen käsien puristavan ämpärinsankoja hän kauhistui. Kauhistui, että hänen lopulta pitäisi jäädä yksin tähän taloon, ilman tuota viimeistäkin toveriaan, jota hän välillä tuskin oli huomannutkaan.

Tuokion aikaa he seisoivat vastatusten, Madis ikään kuin tuskaisena ja neuvottomana, käsi jo kopeloimassa apumiestä taskuun kätketystä piipusta. Mutta hän antoi sen olla ja otti vaimonsa käsistä sangot ja vei ne puutarhaan.

SISÄLLYS: